

ENN
PÕLDROOS

ABSALON

ENN PÕLDROOS

ABSALON

Täiendatud ja
ümbertöötatud versioon

2017

SINULE

I

52-aastane kirjandusõpetaja, keda selja taga kutsuti Absaloniks, virutas tunnis ühele õpilasele vastu kõrvu ja ta lasti päevapealt lahti. Sündmus oli kõigile üllatuseks.

Õpetajat tunti pehme ja heatahtliku inimesena, kes hoidus küll natuke omaette, kuid seda ülbuse ja halvaksapanuta nii maailma kui ka kaasõpetajate suhtes. Küllap seepärast korraldati kõik leebelt ja inimlikult, vormistades talle täies mahus koondamisrahad.

Pärast jutuajamist direktoriga istus Absalon õpetajate toas. Kolleegid – ennäe, nüüd juba endised – etendasid teeseldud rõõmsameelsusega mängu, et neil on tohutult palju tegemist, ja lihtsalt pole Absaloni jaoks aega. Absalon tõusis ja lahkus koolimajast. Ta poleks eales uskunud, et seda on nii kerge teha.

Viinamees ta polnud, kuid ta tahtis teha endale nüüd mõneks ajaks hea äraolemise – et unustada kogu see tülin ja tegemine. Raha tal vähemalt alguseks jagus. Ta magas kaua, tegi pikki jalutuskäike kohtadesse, kus ta lapsepõlvest saati polnud käinud – sõnatult imestades, et need ikka veel olemas on. Ta loobus purgisuppide kodus vaaritamisest. Supipottide valvamise kunsti polnud ta kunagi suutnud piisavalt omandada, mistõttu need tal tihti üle keesid. Või põhja kõrbesid. Ta oli juba harjunud, et liisunud kõrbehais on esimene, mis teda kojujõudmisel

rõõmsameelselt tervitab. Nüüd aga sõi ta väljas ja koduõhk muutus talutavaks.

Nagu neil põlupäevil oli harjumuseks saanud, istus Absalon seegi kord lihtsamat sorti söögikohas, mille nimejätket „Pub“ püüdis ta igati ignoreerida. Ülemäärane vabadus oli muutunud läilaks ja õnnetu nimelisand kiskus tal silme ees keerlema. Järsku tundis ta ületamatut soovi baarimehele lõuga anda. Muidugi jättis ta selle näotu teo tegemata, imestas vaid, kuidas temale, leebele mehele, võis selline äkiline mõte pähe tulla. Koolitunnis juhtunut vältis ta sealjuures meenutamast, selle oli ta lükanud keelatud mälestuste hulka. Küll aga peitus juba seesuguse soovi võimalikkuses midagi magusat ja ta naeratas omaette. Hajameelselt võttis ta varnast möödunudnädalase pudedaks näpitud ajalehe ja luges hangunud soustitilkadest hägustatud teadet:

„Me elame turvalises maailmanurgas. Me oleme harjunud teadmisega, et looduse kataklüsmid külastavad Eestit vaid haruharva. Ühe sellise juhtumi tunnistajaks võisime siiski äsja olla. Eile kell 23.12 kukkus täielikus pärapõrgus, kohas, kus kunagi midagi ei juhtu, Rabaviiru vallas, Lõpeküla Antsu talu lähedal meteoriit.“

Absalon kangestus. Oli asju tema sugukonna minevikus, mida omad inimesed arvasid teadvat, kuid millest tavaliselt ei räägitud. Ainult vanatädi Riia oli kunagi nooruses üldtunnustatud korda rikkunud ja sellega ülejäänute vaikimise veel raudsemaks muutnud.

Riia oli ühe kuradima lolluse teinud.

Riia oli noore maapiigana tulnud linna tööd otsima ja sattunud kirjaniku juurde köögitüdrukaks. Ju oli härral raha vähe, et ei saanud endale õppinumat köögitamapslit palgata. Ei tea, kas oli Riia sakste tubadesse sattunud või tuli kirjanikuhärra kööki ja mis mesimagusat juttu ta seal ajas. Kuid juba esimesest, nagu kogemata juhtunud paitegemisest ehmatasid Riia keelepaelad lahti ja muidu endassesulgunud piiga rääkis härrale, et tema isa Jürka oli kurat, mitte kuradiks sõimatu, vaid kohe tõeline, koos saba ja sarvedega. Ei tea, kas see tore jutt temas juba ammu väljapääsuvõimalust otsis või lootis ta sellega lihtsalt härra mõtteid mujale juhtida. Riia oli krapsakas tüdruk, kuid tõe koha pealt natuke ära pööranud. Kohe kuidagi ei saanud asju tavapärasemaks seletada, vaid pidi rääkima just nii, nagu ülivõimas jutusoov seda parasjagu teha käskis. Mitte nii, nagu muidu see igavalt tõtträäkiv hõimkond.

Riia rääkis veel, et seitsaati on nende suguseltsis seatud asjad nii, et on kahte sorti mehi – ühtede nimi on Jürka, need on tugevad jõmakad, kes nalja ei mõista. Kui vihaseks saavad, jäävad seljataha pilpad ja kõrbehais. Kui aga tööd teevad, siis nihkuvad mäed uutesse paikadesse. Kes teab, kas just alati õigetesse. Teistel on aga igasugu muud nimed ja nemad on tössid. Et viina nende suguseltsis ei pruugita, kuid kui tahtmist on, minnakse iseendast purju, möllatakse ja tehakse hulle asju. Nagu tema praegu, et sellist koledat lugu rääkima hakkas.

Nähtavasti vaigistas see jutuplahvatus mõnevõrra kirjanikuhärra tormakust – kui seda üldse oli. Uskus ta Riia lugu või mitte, nalja see temale tegi ja vist ka

mõtlemata pani. Igatahes võttis ta asjast raudse käega kinni, kamandas koogetüdruku oma kabinetti ja pinnis kõik välja. Ja kirjutas raamatu, kuidas Jürka, kutsutud ka Vanapaganaks, tuli otse põrgust – või oli see Venemaalt (mis seal vahet?) –, tahtis õndsaks saada ja hakkas talu rajama. Sellest ei tulnud aga midagi välja ja Vanapagan lendas pauguga põrgusse tagasi. Polnudki väga imestada, et see raamat sai tema väikese rahva keskel kuulsusega ära pärjatud, seda muudkui trükiti ja loeti. Ilmselt usuti siis endalgi olevat peategelase Jürka ürgjõu pudemeid. Sest ega muidu selle arusaamatu maailma tuulte, tule ja tina puhangutes püsima saa jääda.

Päris kindlad olla me selles loos siiski ei saa. Võis ju kogu romanss kirjanikuga kuju võtta vaid Riia vaimuloominguna. Jutu ilu ja kummalisus oli talle alati piisavaks põhjuseks, et seda tõeks kuulutada, eriti oma suguseltsile esinedes. Kõva raamatulugeja oli ta küll ja Jürka lugu oli tal mitu korda kaanest kaaneni läbi loetud.

„Mina olen mitte-Jürka, mina olen töss,“ tões Absalon vihmamantlit selga ajades. „Ja mis siis! Tavalised inimesed need mõlemad sordid, nii Jürkad kui ka need teised. Usinad kirikuskäijad, muudkui korrutavad, et tõde tuleb üles leida. Kuid autosid ja televiisoreid neil suurt pole.“

Kõrget põrgulikku päritolu nende kodudes usuti ja ei usutud ka. Suures osas oli see ammustesse aegadesse ulatuv rituaal, mis igapäevasuhtluses leidis väljenduse vast mõnes napolis kõnepöördes, ei enamas, mida ei võetud eriti

tõsiselt, kuid mis ikkagi tekitas mõnusa tunde. Kui aga elulained lõid üle pea kokku, siis kiruti päris tõemeeli Vanapagana soo needust. Polnud ka nende seast tõusnud ennustajamoore, kes oleksid soovinud pendliliigutamisega oma põrgulikke juuri tõestada ega ka lausujaid ja saatanlikke kurikaelu. Näostki olid nad päris tavalised.

Lapsepõlve vältis Absalon meenutamast, sellega oli iselugu. Tema koolmeistrielu oli kulgenud aga parasjagu rahulikult ja suuremate vapustusteta (kui naise minemajooksmine välja jätta, aga see võis hoopis õnn olla), nii et saatuse lained polnud tema põlvigi niisutanud, rääkimata üle pea kokku löömisest. Pritsmeid aga jagus. Võiski öelda, et kogu täisealise elu oli ta viibinud ükskõikse saatuse jaheda duši all – nagu majas, kus rikkis veevärgi tõttu pulbitsevad veejoad on asendunud tilkumisega.

Nende suguseltsi toodi naisteks ikka kahte sorti noorikuid. Ühed olid vaiksed ja alandlikud hiirekesed. Kas nad just õnnelikuks said, kes seda teab. Vahest ikka vist said, olid uhked oma Jürkade üle. Teised olid ise rammu täis põrgukulbi liigutajad, kuid oma Jürkade alla paindusid meeleldi. Mittejürkad olid aga hädas mõlema sordiga. Või ükskõik millise sordiga, mida nad hädapätakad oskasid endale välja valida. Absalon ei tahtnud mõelda, millisesse liiki tema minemapõrutanud ja nüüd kusagil laia äri keerutav naine kuulus.

Kogu praegune segadus Absaloni hinges oli aga tingitud asjaolust, et paik, kuhu kukkus meteoriit, oli olnud esi-Jürka *alias* Vanapagana maaapealne mängumaa,

Absaloni suguvõsa peidetud häll. Lugu, mida püüti hoolega varjata, sest kellele oleks vaja kurja maailma tähelepanu ja ilkumist. Oli see siis tõsi või mitte. Koolitundides rääkis Absalon aga Põrgupõhja-raamatust alati tunduvalt pikemalt, kui programm nõudis.

Koju jõudis Absalon nagu ikka ilma kurja maailma tähelepanu ja ilkumiseta, kellelegi ei pakkunud ta huvi. Hetk hiljem lamas ta juba oma korteris kušetil, püüdis tirida tekki kaelani, kuid sellest jäid varbad paljaks. Tekk oli väike. Ta tõmbas põlved krõnksu, kuid siis pääses jahe õhk küljelt puhuma. Eks ole elus tihti nii, et mõnda viga parandades keerame midagi muud nässu, nii et meile jääb vaid asjade sättimise lõbu, tulu ei mingit. Nii oli ka Absalon püüdnud aeg-ajalt seada ja korraldada, et tema elu voolama pääseks. Aga seisvaks veeks oli see ometi jäänud. Võimalik, et pärast vapustusterohket lapsepõlve see teda isegi rahuldas. Jäägu emad-isad sinna, kus nad olid.

Läbi paneelseinte, kusagilt kolmandast-neljandast korterist kostus peorõkatusi. Rikkis kontaktiga välislatern plinkis lakke katkevat kardinamustrit, püüdes tabada süinkoopilist peorütmi. Absalon polnud ikka veel harjunud üksindusega. Kümme aastat! Tegelikult sai kümme täis täpipealt sellel päeval, kui ta koolis närvi läks. Järsku koguni tunni ja minuti pealt? Me ei tea kunagi ette, kunas kell kukub – nii öeldakse tihti surma puhul. Kuid see võib tähendada ka üpris isevärki murdumishetke – ja me teeme äkki midagi kummalist, kaotades või leides iseenda. Nagu oleks uppunu põhjajuurikate küljest lahti pääsenud ja nüüd, oma hukkumise aastapäeval, pinnale kerkinud.

Absalonile meenus taas kooliintsident (ta polnud enam päevi sellele mõelnud). Kas polnud, et tema käsi oli lihtsalt täitnud kümne aasta taguse soovi saatusele vastu hakata? Lollilt küll.

Lõpuks jäi Absalon magama. Ta nägi und. Oli nagu pime öö, midagi polnud näha, kuid ta teadis, et seal eemal on tihe ja võimas mets. Oleks olnud natukegi valgem, oleks ehk metsa pimeduski saanud pareminigi loetavaks, nüüd oli umbisikuliselt mustaks võõbatud nii mets kui ka kõik, mis ei pruukinud mets olla. Äkki kerkis hele valgusesamm ja mets koos oma pimedusega eraldus nähtavaks. Isegi pilved polnud võimsale valgusekiirele takistuseks, see tõusis aina kõrgemale. Absalon pistis jooksu helenduse poole. Pimedasse rägastikku jõudes polnud valgust enam näha. Ta tormas edasi, oksaraod peksid vastu nägu. - Lõpuks hakkas puude vahel taas midagi helendama ja lendlema sinakaid sädemeid.

Absalon kiskus silmad lahti. Ta istus aseme serval ja oli nähtavasti magavast peast endale kingad paljaste jalgade otsa ajanud. Polnud ta saanud sellegi asjaga korralikult hakkama – sokid olid jäänud panemata, need lebasid lõtvade triibuliste niiskadena jalge ees. Absalon ühmatas, võttis kingad jalast, tõmbas sokid ja püksid ülle, pani kingad taas varvaste otsa ja jäi palja ülakehaga kušeti äärele istuma. Ta ei teadnud, palju kell võis olla, igatahes oli tänavalatern oma plinkimistöö lõpetanud ja ka kauge peoseltskond oli taltunud. Kuid linnamajade vahelt läbi murdvast taevakumast piisas, et tuua tuppa tuhkjat helen dust. Absalon koguni imestas, et kedagi laua ääres tooli peal ei istu, metsarännakul oli ta selgelt tundnud, et keegi

ragistab oksti tema kõrval. See lähedustunne kestis praegugi.

Ta ajas nina püsti. Supikõrvetamise jääklõhnadega oli midagi juhtunud. Äkki oli tunda nagu tuuletõmmet ja ninna lõi vaevutajutav vana suitsutare hõng. Absalon oli aastaid tagasi koos töökaaslastega käinud Vabaõhumuuseumis. Oli seal kinnisilmi seisnud Jaagu talu rehealuses ja tõmmanud kopsudesse vana palkmaja jäänuklõhna. Ta mäletas seda, nüüd kõditas see taas tema sõõrmetes.

Siis nägi ta korraga tooli ees ülemõõduliste pastelde helendavaid jälgi. Ta punnitas silmi, et paremini näha, kuid helendus haihtus.

Absalon tõusis ja, traksid rippumas, tõstis tooli sektsioonkapi ette. Ta ronis sellele kõikuvale alusele, kuid peatus hetkeks:

„Aga kust ma tean, et need olid pastlajäljed? Ma pole vist elu sees ühtegi pastelt lähedalt vaadanud.“ Ta mõtles hetke. „Aga pole selles kahelda midagi!“ Absalon jätkas oma tegevust, ta tõmbas kapi ülemisest osast välja vana seljakoti. Kunagi ammu nooruses, veel Vene ajal, oli ta sellega käinud matkamas Karpaatides.

II

Teeristile jõudis Absalon hilisel pärastlõunal. Õlad

seljakoti rihmade all olid villi hõõrdunud, suvealguse päikesehigi voolas silmadesse. Kuid ta oli rahul – nagu nõrgaks muutunud kontidega linnamees loodusega jõudu katsudes ikka on. „Paras kratitegemise paik!“ ühmas ta poolel häälel risttee kohta. Ise imestas, et kust tal küll sedasorti teadmised äkki välja ujusid, pole ta eales ühtegi kratti teinud. Taamal paistsid uhked taluhooned, küllap Antsu talu, nagu nende esiisaromaanis oli kirjutatud. Kraavipervel istus umbes 12-aastane poisike.

„Kas tulite meteoriidiauku vaatama? Kõik tulevad! Tahate, ma viin kohale? Ainult üks euro“

„Mis su nimi on?“

„Ants.“

„Eks siis lähme!“

Absalon oleks küll tahtnud natuke istuda ja puhata, kuid ta sammus vapralt poisi kannul.

Teed piirasid jäänused kunagisest laanest. Poisikesepikkuseks veninud kase- ja lepavõserikus turritasid jämedad tagurpidi pööratud kännud, andes tunnistust siin aastaid tagasi valitsenud põlismetsa võimsusest. Tihnikuleitsakus pinises miljard putukat. Päike kaldus õhtusse, kuid lõõskas ikka veel armutult. Raiesmiku kohal pidutsevad kihulased avastasid Absaloni higise kaeluse.

Kihulased kõrgelt ei lenda. Oma kolm-neli inimpõlve tagasi tiirutas siinses laotuses kotkas, hoopis teist masti lendaja. Absalon tõstis silmad taevasse, lootes, et ta nüüdki välja ilmub. Ei tea, kus ta seda oodata teadis. Küllap ammustel aegadel nägi kotkas laialt levivaid metsi

ja soolaukaid, sekka rahun puhkavaid lagendikke. Seal võis silgata jänes, jõeluhale võis eksida kitsetall. Neid silmates langes kotkas kivina alla. See oli aus mäng: kes oli kiirem, see pääses – jänes noka-küüntesurmast, kotkas edu korral tapvast näljast. Seal oli ka kotka jaoks tarbetuid elukaid – hunte ja karusid. Ja hoopis harva täiesti mõttetu kahejalgseid, kelle siia-sinna poetatud palkpesadest kerkis kirbet suitsu.

Kui tänapäeval oleks mõni kotkas siia kanti eksinud, oleks tal mõnes mõttes lõbu laiemaltki olnud. Metsade asemele ilmunud, päikesest köetud avaratelt raiesmikelt üles kerkivad õhuvoolud võinuksid pakkuda lähedat küüti kõrgustesse tiirutamiseks. Kuid need puhangud tõid kaasa ka lämmatavat valeõhku, millest, nagu kotkaste seas teati rääkida, võivat munakoor pehmeks haududa. Need mürgikeerised kerkisid raiesmikul mürisevatest mustadest õlilõhnalistest elukatest ja üldse kahejalgsete järjest laienevatelt pesitsusaladelt. Ka läbisid avarust õhukesed, sinkjalt liisunud kihid, mis pärinesid vast pooletunnisel lennukaugusel kõrguvatest torudest ja millest läbilend võis võtta sulgedelt läike. Ja kotkas hoidus eemale.

Absalon polnud kunagi seda teed kõndinud, ometi rullus temast üle seletamatu äratundmine. Kuid selles oli midagi nihestatut, lähedustundel polnud pistmist reaalse, poolpiduste puude-põõsastega kahel pool teed, ega ka konarliku, suurte rataste poolt rööplikuks sõidetud teepinnaga tema jalge all. Oli nagu mingi kirjanduslik ümberlülitumine, ta libises oma esivanemateromaani

maastikule.

Inimestest ja teedest eemal laanekurus asus üksik talu Põrgupõhja. Kõigi teada pidi see juba aastaid tühi seisma, sest vana peremees suri ära ja uut polnud leidunud. Kuid ühel ilusal päeval nägi juhuslik mööduja, et Põrgupõhja toaunkast käib suits välja. Seega oli kindel, et keegi pidi seal elama.

„Kes andis luba Põrgupõhjale asuda?“ küsiti Jürkalt.

„Taevas tahtis,“ vastas see.

„See pole ju taeva talu.“

„Aga kelle siis?“ küsis Jürka¹.

„Ma elan selles talus, mida sa sealt teeristi juurest nägid,“ katkestas poiss Absaloni mõtted. „See on meie mets“. Natukese aja pärast ta lisas: „Meil on turismitalu. Aga metsa raiume ka.“

Eemalt hakkas paistma raiumata jäänud metsakäär.

„Miks see jäi maha võtmata?“ küsis Absalon.

„Üks susser-vusser värk. Nii kui mingi masinaga kallale mindi, nii see nässu läks. Kas telg pooleks või juhtmed katki. Saed ei läinud käima. Üks metsamees sai hääled sisse, kuid siis tõmbas endal pöidla maha. Lõpuks jäeti

¹ Jämedas kirjas lõigud kordavad või vahest ka teisendavad A. H. Tammsaare romaani „Põrgupõhja uus Vanapagan“ teksti.

rahule. Ehk nüüd selle meteoriidiauguga teenib tasa.“

Nad sisenesid metsa nagu vanaisa seinakella. Tüvede varjud mõõtsid omaette aega, kõikuvad oksad andsid ajamasinale takti. Absaloni haaras kummaline tunne, nagu oleksid nad astunud mingisse teise aegruumi, nagu oleks tarvis koguni kellaaeg ümber seada. Ta haaras koguni käekellast randmel, kuid hakkas vaikselt enda üle naerma. Üks lind rōkatas kaasa – kas saatis tema naeru või hoopis naeris tema üle? Sarapuuoksad kahel pool rada kompasid sammujate külgi, nagu testides nende usaldusväärsust. Ju jäid nad rahule, tüved otsustasidki neid läbi lasta. Poiss ees, Absalon taga, jõudsid nad väikesele lagendikule. Ants tormas selle vastasserva, seal mustendaski ilmaime, mille sisemus ja ümbruskond oli meteoriidiküttide poolt armutult läbi tuustitud. Polnud see auk suurem asi midagi, kuid Eestimaa jaoks piisav, siin on ju kõik tavaliselt toekad asjandused väikesed.

Kuid Absalonil polnud silmi songermaa jaoks. Lagendikul tuksus kunagise elu jälgi. Hiidjalaka varjus aimusid murukamaras kadunud hoone kühmud.

Lapsepõlvest kerkis kuuldavaks vanatädi Riia kärisevahäälne unejutt, segunedes sasipuntraks millegi hiljem loetuga:

„Eks ma olin siis sinuvanune. Pugesin ikka aida alla peitu, kui võõrad tulid. Tollel korral olid kõigil kurjad näod peas. Nägin, kuidas taat, vana Põrgupõhja Jürka, hakkas pikkade sammudega toa poole minema. Teised vahtisid talle ammulisui

järele. Siis võttis ta räästast peotäie tulikuivi õlgi ja murdis need kahekorra kokku. Hakkas siis taskust midagi kobama...

„Ta tahab tuld teha,“ sosistasid mehed peremehele, va Kaval-Antsule. „Ei ta tee,“ oli see kindel.

Jürka leidis taskust räni, räksi ja taela ja hakkas rahulikult tuld taguma.

„Usu, ta pistab tule katusesse,“ korrutas naabri Peeter Antsule.

„Ei ta pista,“ ei uskunud see ikka veel.

Jürkal oli tuli juba taelas ja pani selle õlgedele vahele, et tuule käes vehkida ja sädet leegiks muuta. Suitsusaba käis vuhinal õletuusti kannul. Äkki ilmus õlgedesse leek ja siis oli see ka räästas. Küll söötsid mehed Jürka poole, et teda takistada, aga kõik oli hilja.“

Absalon tundis äkki jalgu värisemas, teda valdas paanika. Tugevamini kui elu jälgi oli siin tunda elu katkemise hõngu. Ta tegi ringi ümber kokkuvarisenud ahju jäänuste (vähemalt tajus ta vaistlikult põlenud ahjukive vohavate põõsaste ja sõnajalgade all) ja nägi äkki hiidpuu jalamil, kahe sõnajalapõõsa vahel kivi, mis sellesse kohta kuidagi ei sobinud. Mehele hädavaevu pihku mahtuv munakas polnud päris tavaline, selles oli midagi kummalist. Meteoriidijahimehed polnud ehk osanud seda sealt otsida, või polnud kivi tahtnud ennast neile näidata. Kasutades

hetke, kui poiss põlvili maas midagi otsis, ajas Absalon munaka taskusse. Tasku jäi küll punni, kuid eks kogu Absaloni vormist välja vajunud keha oli kui mättaline maa, aina muhud ja lohud, ei lisakühm sealt silma torganud. Ta lasi pilgul käia ringi ümber lagendiku ja avastas sirelipõõsaste vahel vana poolpõlenud palksauna jäänused.

Poiss oli astunud Absaloni kõrvale. Ta oli natuke solvunud väheseksjäänud tähelepanust kuulsa augu vastu, kuid elukutselise ekskursioonijuhil lojaalsus külastaja suhtes sai võidu.

„Selle panid joodikud ükskord ammu põlema,“ osutas ta lõuaga saunajäänustele. „Oleks täiesti maha põlenud, kuid äkki läks lahti selline metsik äikesevihm, et kustutas ära. Ema ütles, et tema pole sellist vihma elus näinud. Metsamehed seadsid siin oma ööbimiskoha sisse.“ Tõepoolest oli varemete ühte nurka sobitatud kuuseokstega kaetud ajutine varikatus.

Poiss viis jutu taas kraatrihakatisele. „Me otsisime siit taevakive, praegu on tõesti natuke segamini aetud,“ teatas ta häbelikult, „kuid me seame kõik korda. Siis on linnainimestel kena vaadata.“

„Ei tea, kas ma tohin siia ööd jääda?“ küsis Absalon.

„Ma lähen küsin emalt.“

Öösel seadis jänese ennast Absaloni kaissu magama. Või oli see seljakott? Mingil ajal Absalon arvas end ärkavat. Ta tõstis jänese kõrvale ja läks jalutama. Meteoriidiüasest kerkis vaevumärgatavaid siniseid

sädemeid.

Absalon sulges silmad ja hakkas peast lugema:

„Hauas, kirstukaanel istus väike must, pika kõvera sabaga loom, kelle ümarikus peas helendasid taevasinised silmad, mis vahtisid pärani pilgul ülespoole. Aga esimesed labidatäied polnud veel kirstule kobisenud, kui ta hauast välja kargas ning pistis vilama haudade vahel, kadudes järgmisel silmapilgul viirastusena. Järele jäi ainult sinine suitsujuga, mis haihtus sama ruttu, nagu tekkinudki.“

Pime, tähtedeta öö ja tuulekohin puudes oli viinud Absaloni mõtted radadele, kuhu tal tavaliselt polnud asja. Ta muigas enda üle: „Küll need seosed sõlmuvad aga kergesti, kujutlusvõimel on täistuurid peal. Nagu ma ei teaks, et Vanapaganat siia ei maetud. Aga järsku tuli ta siitkaudu välja? Taevakivi lõi korgi pealt ja Vanapagan oligi lupsti väljas.“ Natukene Absalon küll pahandas endaga – Vanapagana tulekud-minekud polnud asi, mille üle nalja heita.

Unesegasena arvas ta kuulvat kauget, aga kiledat kriiskamist. Oli see tema enda hääl? Või oli see hoopis ema?

Kui Absalon järgmisel hommikul ringutades oma

punkrist väljus, kükitas kraatri serval tundmatu mehekuju ja sorkis pliiatsiga tagurpidi käänatud mullakamakaid.

„Tere, mina olen kohalik kirikuõpetaja Berimund,“ naeratas võõras püsti tõusmata. „Teilt ma ei küsi, mis asjamees te olete. Kui tahate, räägite ise. Näe, meile on siis jälle märk antud. Vägev märk. Mis sellega öelda taheti, kes seda teab. Mida iganes. Võib-olla seda, et keegi tuleb. Järsku teie? Või hoopis hoiatati millegi eest. Äkki teie eest? Ja kellele see märk anti? Võib-olla teile, et te siia tuleksite. Või hoopis selleks, et te siit eemale hoiaksite. Ja kes selle märgi saatis, kas hea või kuri jõud? Aga kas saab neid alati eraldada?“

„Kas teie ei tahagi head ja kurja eraldada?“

„Kas teie suudaksite? Mõned ütlevad, et me muudkui mõtleme välja igasuguseid märke ja konksuga tähendamissõnu täiesti selgetele asjade puhul,“ jätkas Berimund „Võib ka nii väita. Kuid kui astuda veel üks samm edasi, siis peame omaks võtma, et ju siis keegi on sellest huvitatud, et me aina neid oomeneid kokku paneksime ja uuriksime. Sest ise me nendega tegeleda vaevalt et viitsiksime. Ja kui me mõistatama hakkame, söödab ta meile tähendused ette. Ka siis, kui tähendust üldse pole. Miks ta seda teeb? Ja kes ta on? Nagu näete, oleme jälle alguses tagasi. Kas te kohvi tahate?“ Berimund tiris põuest välja termose ja kaks joogitopsi.

„Täna. Kas see on siinse koguduse komme rändureid vastu võtta?“

„Miks te ei ütelnud „eksinud poegi“? Näe, te olete eksinud täiesti mõistusevastasesse kohta...“

„Kuidas nii? Muide, teie kohv on täitsa hea.“

„...sest siit ei lähe ühtegi teed edasi. Ja tagasi saate minna ainult selg ees, silmad tugevasti kinni surutud, sest te ei raatsi enam pilku sellelt metsalt pöörata. Kui mitte jalad ees. Muide, ka minu teedevalik on üpris napp, käin siinkandis muudkui ringiratast.“

Hommikune mets oli tõepoolest hingematvalt kaunis. Kuhu siit ikka minna! Kirikuõpetaja heitis mehele veel ühe pika pilgu. Ta sedastas mõttes, et külalise nägu oli liiki, mis tavaliselt ei taha meelde jääda. Ei ümmargune ega kandiline, nina ei lame ega püstine, silmad kõigi värvide keskmist tooni. Vast tukslev kurd suunurgas natuke isekas.

Tukslev kurd ütleski: „Aga ma ei pruugi kogu seda lugu hoopiski nii tõsiselt võtta.“

„Kui te täna hommikul oma urust väljusite, siis teie silm säras. Küllaltki erakordne lugu. Kui metsalõikajad siin ööbisid, siis hommikuti nad alati kaklesid. Ja rängalt.“

„Ja mida teie siin mullast otsisite?“

„Ma olen uudishimulik. Tahan teada, mis toimub.“

Berimund keeras termosele korgi peale ja lahkus hommikusse linnulaulu. Mitte selles suunas, kust Absalon koos poisiga eile oli tulnud, vaid õkva vastaspoole. Ilmselt mingi teine tee siit siiski välja viis, ainult et kuhu?

Absalon ohkas. Siristagu need hommikulinnud, mis nad siristasid, ta tundis pärast külalise lahkumist ennast üksikuna ja mahajäetuna. Keset eredat päikesevalgust ei

suutnud ta enam päris täpselt mõista, kuidas ta oli siia sattunud. Ta andis endale selgelt aru, et tema praegune seis oli normaalse inimese jaoks täiesti mõeldamatu. „Aga kas ma olen normaalne, inimene veel pealegi?“ küsis ta endalt.

Viirastuslike pastlajälgede poolt antud tegutsemiskäsk oli tõepoolest äkiline ja ootamatu. Oleks Absalon selle rännuplaani kokku seadnud pärast põhjalikku arupidamist, võinuks ta nüüd rahulikult põõsa varju istuda, arutluskäigu veel kord punkthaaval üle käia – ja kuulutada ennast kas lollpeaks või ehk siis mitte just lõpuni lolliks. Häda oli aga selles, et kui mingi salanõupidamine Absaloni peas oligi toimunud, siis oli asjasse puutuv koosolekuprotokoll peidetud tema aju mingisse keelatud asjade varjupaika – või mine tea kuhu – ja ligipääsu tal sellele polnud. Oli nii, nagu oleks talle lihtsalt ühel hetkel ulatatud bussipilet siiasõiduks, reisi eesmärk oli aga jäetud komandeerimistõendile kandmata.

Tihti näevad inimesed väljapääsu segasest olukorrast minemajooksmises. Hetkeks kaalus Absalon sedagi võimalust. Võime öelda, et meie koolmeistri senine elutee on olnud küllaltki sirge, kuigi ehk aukliku kattega. Polnud ta oma elusõidus ka suurem asi kurvide võtja, pigem mõõdukal kiirusel otsesõitja – mitte ülemäärase põhimõttekindluse ja muutustevaenulikkuse pärast, rohkem ehk mugavusest. Või siis seepärast, et ta oli lihtsalt aeglane pööraja.

Nüüd oli küll ränk pööre kuidagiviisi tehtud – mis pööre, lausa rattad püsti kukerpall – ning oodata temalt

veel täiendavat liikumissuuna muutust oli liiast. Pärast äsjaseid vapustusi oli rool lukus ja pidurid nässus, ta võis pörutada vaid otse edasi – see tähendab, jääda paigale.

Absalon asus oma valdusi lähemalt uurima. Kuidas seda paika oma lahingukaardil nimetada – metsavälu? Põrgupõhja õu? Ta otsustas öelda õu. Õu, õuemuru – see sõna asetaski midagi ilusasti paigale. Ta ronis ähkides ahjujäänuste otsa ja vaatas ringi, lootes näha mingit märki, kas või varjuserva Jürkast. Kuid metsaaluse tuhanded vibreerivad varjud ja valguselaigud mängisid oma mängu ja olid tema soovi suhtes osavõtmatud.

Järgmist tulijat ei saanud enam kuidagi juhuvõõraks nimetada. See oli omanik ise.

„Meil olevat siin külalisi,“ kuulutas rangevõitu kummisaabastes proua.

„Ma eile küsisin poisilt luba.“

„Oleksite võinud ise talust küsima tulla. Pole vaja last jooksutada.“

„Kui te lubate, jääksin siia veel mõneks ajaks.“

Proua jalutas ringi ümber Absaloni.

„Oled sa pätt või kaabakas? Ülikond on sul päris korralik, kuigi parajalt ära trööbatud. Kuid selles urkas lõrtsib ühe ööga ära. Joodik sa ka justkui ei ole, selline tegelane oleks esimesel õhtul tingimata ennast kenaks tõmmanud, nii et hommikul nägu lilla. Sul ei näi aga viga olevat. Haritud inimene.“ Proua pani suitsu ette.

„Mis asju sa ajad? Ära hakka mulle rääkima, et suvitad! Aga pole minu asi! Teeme nii, ma võtan sind ametisse. Siin käib palju rahvast, keegi peab valvama, et ei laamendataks ega mulda songitaks. Kui siin seda taevast kukkunud värki veel peaks olema, on see minu oma. Palka ma sulle ei maksa, kuid söögikraami võid aeg-ajalt talust saada. Tule Antsult läbi, sulane annab sulle vana madratsi. Minu nimi on Cora.“

„Absalon,“ kogeles mees vastu.

Kuid proua keeras juba minekule.

Niiviisi oli Absalon saanud endale uue ameti. Miks ta selle vastu võttis ja miks ta siia jäi, kes oskab öelda! Kui sündmused löövad meil lainena üle pea, siis hakkamegi otsuseid vastu võtma ühe sammu kaupa, vältides mõtlemist, kuhu see sammude rida meid kunagi välja võiks viia. Kui meil on vaja näiteks ära saata ebameeldiv kiri, siis keskendume järjepanu ümbriku valimisele, margi kleepimisele ja kirja postkasti viimisele – jättes eelnevasse või järgneva ellu mõtted läkituse rõhuvast sisust. Just nii, samm sammult suudavad inimesed üle elada raskeid ja segaseid aegu. Paraku võib nii liikudes välja jõuda täiesti pöörastesse sihtkohtadesse, vahest hukutavatesse, kuid aegajalt ka õnnistusrikastesse. Nii mõnedki suured ja targad avastused on just nõnda teoks saanud. Absaloni esimestes sammudes Põrgupõhjal küll midagi tarka polnud.

Esimeseks õhtuks oli Absalon küps, et loodetud päevakaupa elamise asemel piirduda tundide või koguni minutite ja sekunditega. Ta ajas ennast jalgadele,

teadmata miks, astus sammu, mõtlemata veel, kuhu läheb. Kuid ta jõudis ikka mõne puu juurde ja siis selgus, et on põhjust selle tüve uurida. Või sattus metsa vahele peitunud allikale, või oma punkrisse, ja seal sai ta aru, et ta tahab tõepoolest magada.

III

Kirikukella helin Põrgupõhjale ei kostnud, seda polnud kuulda ka mujal ümbruskonnas. Invaliidist kell Lõpeküla kirikutornis vaikis. Tema Suur Tegu oli jäänud pikkade aastakümnete taha ja nüüd veetis ta mõranenult pensionipõlve. Suure küüditamise öösel oli toonane raugastunud kirikuõpetaja vaevaliselt üles kellatorni roninud ja hädakella löönud, et rahvast hoiatada. Ta lõi kõigest jõust, et oleks kuulda ka kaugemates taludes. Ei tea, kust võttis ta selle rammu, või hoopis kell andis endast viimast, et ta löökidest mõranes. Kirikuõpetaja ise jäi oma teo tagajärgedest puutumata. Lihtsalt need, kes ei tohtinud seda helinat kuulda, ei kuulnud.

Paraku ei kuulnud ka paljud nendest, kellele see oli määratud. Ja kes kuulis, ei kuuletunud hoiatusele. Sest kuhu sa, taluinimene, ikka loomad jätad! Kell aga täitis

kõigest jõust oma kohust, mõtlemata sellele, kuivõrd peenrahaks võib eneseohverdus ajaloo silmis vahetud.

Nüüd oli kirikuõpetaja Berimund kõnevõime kaotanud kella kõrvale püsti seadnud teleskoobi. Ta oli pikalt raha kogunud, ja siis ühel päeval oli tellitud riist soliidset puidust kasti pakituna kohale toodud. Taevalaotus oli Berimundile avanenud – mis sest, et ainult öösiti. Ta vaatles kaugeid udukogusid, loetles Saturni rõngaid. Vahel sähvatas tulejutina üle öötaeva kiirustav kratt.

Taevalaotus oli Berimundi juba noorest peast lummanud. Kui ta jõudis sihtide seadmise ikka, kuulutas ta oma kutsumuseks astronoomia. Ta õppis hästi, kuid kõige kõrgemad hinded jäid siiski saamata. Eksamineerijate ees keerulisi teaduslikke teooriaid seletades jäi ta lõppjärel dusteni jõudes kõhklevaks ja ebamääraseks, nagu oleks jäänud õppetüki lõpp läbi lugemata – mis tegelikult polnud tõsi. Ei olnud temas mässumeelt, lihtsalt tal oli liiga hea stiilitunne ja mõned ütlemsed tundusid suus kohatult nurgelised. Vales kohas ja vael ajal hakkas Berimund unelema. Pärjatud akadeemikute ehitatud pühale teaduseseinale projekteerusid segadust tekitavad kujutluspildid.

Siis, ühel päeval, pani ta ootamatult lauale avalduse stuudiumi lõpetamiseks ja esitas paberid konsistooriumisse. Aeg oli seesuguseks sammuks küll kõige ebasobivam, ateistlik võimusohtialism võidutses täiega. Teda püüti ümber veenda, dekanaadis ja komsomolikomitees toimusid pikad pehmeksrääkimise

lööktöötunnid, kuid malbe loomuse poolest tuntud Berimund jäi kõigutamatuks. Kummalisel kombel ei riivanud teo tagajärjed teda ennast. Uisapäisa lahkudes ei saanudki ta aga teada, et vanamutt, kelle juures ta korteris oli, kaotas pensioni. Eide padjale oli tikitud „Jeesus valvab mind!“. Ju siis arvati, et noore tudengi vaimne laostumine sai alguse siit.

Ei saa öelda, et usutõde oleks teda rohkem veennud kui täppismõõtmistele rajatud tähekaardid. Lihtsalt teoloogias ei kasutatud nii ohtralt nõelterasavaks lihvitud formuleeringuid. Talle ei meeldinud veatud sõnastused, ta tahtis alati jätta endale pilu tõlgendusteks. Nii tema elu veerema hakkas, kuni ta leidiski ankrupaiga Lõpeküla pastoraadis, kus ta võis tõlgendada mida tahes, ilma et see kedagi oleks huvitanud. Polnud ta selleks ajaks ka enam see pehme ja unistav poiss, elu oli temasse süstinud teravust ja sarkasmi. Kuid huvi tähistaeva vastu hõõgus ikka veel. Pimedatel augustiöödel seadis ta aeda lamamistooli, võttis õlgadele sooja vateeritud hommikumantli ja asetas käeulatusse klaasi kuuma sidruniteed koos pitsi konjakiga. Nii unustas ta ennast tundideks külmalt säravate täpikeste seltsi. Ta ei teinud ammugi enam teaduslikke vaatlusi, ei otsinud täheatlase abil planeetide asukohti. Pigem hingas ta ühes taktis kõiksusega. Teleskoobi taga muutusid tema hingetõmbed lihtsalt sügavamaks.

Saatuslikul meteoriidi langemise ööl oli Berimund kinnitanud oma pilgu Orioni udukogusse. Ta ei tõstnud silma okulaarilt ja nii jäi tal hele valgusesähvatus otse tema vaatevälja kõrval nägemata. Kõrgel tornis oli vilu ja

ta oli pähe tõmmanud kõrvaklappidega talvemütsi. Nii ei kuulnud ta ka mürinat. See oli rängim löök tema elus. Talle polnud saatusest antud mõraneda tornikella kombel inimsaatuste päästmiseks, ega näha ka kukkuvat meteoriiti.

Nüüd, olles jõudnud tagasi Põrgupõhjalt, istus Berimund kiiktooli ja pomises:

„Pauk taevast. Auk maas ja mees, kes kõnnib ümber augu. Ma ei saa millestki aru. Ilus, Ilus, ilus, ilus.

IV

Esimeste päevade pikkadel õhtutundidel, mil laskuv pimedus sundis tegevusetusele – aga ega erilist tegevust ei pakkunud uus amet valgeski – polnud Absalonil muud, kui korjata oma ajunurkadest tükkhaaval kokku teadmiskilde Jürkast, oma väävlilõhnalisest esivanemast, kes pidi olema Põrguvürst. Ta teadis vanamehest trükitud raamatut peaaegu peast. Teinekord ei teinud ta küll enam vahet lugudes, mis olid mällu sööbinud vanatädi Riia jutustustest või mis olid temani jõudnud kirjaniku vahendusel. Ometi muutus trükikirja nägemisnurk aastate jooksul kõiki muid mälestusi kokku liitvaks jõuks. Ja nii

juhtus, et ta hakkas ka ennast kujutlema natuke raamatutegelasena. Võimalik, et ta seda oligi. Eks meist paljude hinge ongi valgus kantud valtside alt tulnud trükimustaga.

Vana Jürka, Vanapagan, tuli põrgust. Ta läks taevasse Peetruse juurde, et saada järjekordset satsi hingi. Aga Peetrus ütles:

„Enam ei saa! Inimene on patune, ei saa õndsaks, ei võigi saada, nii patune tahab, aga ei saa, võib-olla ei tahagi. Taevas tahab teada, kas tahab või ei taha, kas võib või ei või. Kui tahad veel hingi saada, mine inimeseks maa peale ja katsu, kas võid õndsaks saada. Kui võid, siis võib ka inimene, ta ainult ei taha, aga kui ei või, siis ei või ka inimene, ehk küll tahab. Ja kui võib, aga ei taha, siis saadame ta sinu kätte põrgusse, ning kui ta ei või, ehk küll tahab, tuleb ta taevasse ja sina ei saa enam hingesutsugi.“

Peetruse sõnad teemoonaks kaasas, tuli esivanem maa peale. Ta läks Põrgupõhjale, raadas metsa, tappis karu, tegi lapsi ja mattis neid. Kuid nagu igat rukkiiva ähvardab oma tungaltera, ei saanud ka Jürka mööda naabrimees Kaval-Antsust. Ants seadis asjad nii, et mida rohkem Jürka tööd rabas, seda sügavamalt ta Antsust sõltuma jäi – ilma et rassimise viljad inimeseks saanud põrgulise endani oleksid jõudnud. Jürka ei pööranud sellele tähelepanu, õndsaks saamise nimel orjas ta edasi, orjusest

pruuliski ta oma elumahla. Ja kes teab, kas suures töörassimise ja õndsakssaamise tuhinas ta enam mäletaski hingi, keda ta sellel teel enda võimu alla tahtis saada. Ta pidas Antsu sõbraks, sest Ants tähendas võimalust töö läbi ennast nii ülendada kui alandada. Lõpuks aga võttis Kaval-Ants Jürkalt valskusega maja ja põllud ja kihutas ta hoopis minema. Alles siis sai Vanapaganale küll, ta pistis põlema nii enda kui Kaval-Antsu talu, lõi Antsu sandiks ja hukkus ise leekides. Kuid polnud palju neid, kes kadu uskusid – musta pikasabalise loomana olevat ta oma hauast punuma pistnud.

Aga juba esimese päeva lõpuks hakkas Absalon mõistma oma uue staatuse mitmekihilisust. Rahu ja hardumus, mida ta Põrgupõhjalt leida lootis, pudenesid liivana näppude vahelt. Siin olid käima lükatud hoopis karmimad hoovad ja hammasrattad.

Järgmisel hommikul jõudis läbi puuvõrade kõigepealt kohale Väike-Antsu hele hää, mida jõudumööda hakkas saatma suurema ei-tea-kust pärit rahvahulga kädin. Metsasallu jõudes vallutajate hääled korraks sumbusid, et siis täies jõus lahvatada lagendikul. Nagu lahtilöödud piljardipallid paiskus bussiga saabunud meteoriidihuviliste invasioon üle roheline lageda, veeresid, pörkusid, ainult auku ei kukkunud. Mingil hetkel nende liikumine taas korrapärastus, seekord algsele vastupidises suunas. Nad korjusid tihedaks pilveks ja lahkusid. Mõne minuti pärast jooksid põhivoolule järele vahepeal paarikaupa põõsastesse eraldunud isendid. Algul Absalon tõmbus – et mitte öelda

põgenes – stiilia eest metsa sügavusse. Ta ei saanud aru, mis temaga toimub, midagi taolist polnud ta kogenud.

Mõttetu lärm ja sagimine, mida koolielu oli ju pakkunud küllaga, võis teda väsitada, kuid kindlasti mitte paanikasse viia. Oli ta ju eluaegne õpetaja ja teatavasti on klassi ees kaitsekilbita seismine üks sellesinatse maailma enim vaprust nõudvaid elukutseid. Nüüd aga tundis ta ennast põgenenud vangina, keda igal kohalesaabunud huvimatkaajal oleks nagu põhiõigusena voli kraest rabada ja hukka mõista.

Kolmandal sealoleku õhtul, kui päeva väntsutanud äikesehoog oli mürinal silmapiiri taha veerenud, asendas Absaloni hirmusööstu letargia. Kui mõõta jõupingutusi ja energiakulu, siis võis leida, et asi oli ratsionaalsusest kaugel. Põõsastesse tormamine eeldas kõigepealt endale närvesöövat käsuandmist – „tõuse, tõmba jalg kõveraks, siruta välja, hakka astuma!“ – ja järgnevalt veelgi koormavamast käsule allumist. See kõik kokku osutus aga hoopis tüütumaks kui seda oleks olnud pelgas rahulolust leemendavate uudistajate nägemine. Pealegi meenus Absalonile, et ta on siin ikkagi valvur ja seega ka mingil määral seaduste järgi toimija. Tal on omad kohustused, võib-olla isegi õigused. Kooliõpetajad on missiooniinimesed, neil on sügavalt sissetreenitud lugupidamine kohustuste vastu. Missioonivajadus sunnib neid alati silmapilkselt ärkama mistahes hirmu- või rõõmukrambist. Kui järjekordne sats elamusejahtijaid saabus, ei pagenud ta enam metsa, vaid jäi äraolevalt oma lõkkeplatsi servale istuma, pidades tulijaid valvsalt silmas.

Kui külastajate seitsmendates lainetes tekkis vaheaeg, korjas ta kokku laiali loobitud tühjad plastpudelid, krõpsupakendid ja põõsastetagused kondoomid, viis need oma hiiest eemale, kirvestest lagastatud raiesmikku, ja peitis sinna. Järgmine kord, kui ta tuli uue koormaga, oli eelmine noos viltukeeratud kännujuurte vahelt kadunud. Kellegi hea käsi oli tegelnud korra loomisega. Metsa vahel viskas keegi teda kähiga.

Absalon surus võõristuse maha, ta hakkas tasapisi liikuma keset külastajatesumma. Esimese nädala lõpus saabus kaks bussitäit koolilapsi. Põigeldes limpsupudeli pärast kisklevate inimesehakatiste rüsinas, elustus Absaloni vaimusilmas koolitund, kus ta üritas samasorti rüblikutele rääkida Vanapaganast. Üks poiss oli põrutanud läbi kisa ja lendavate paberlennukite:

„Kas Vanapagan oli loll?“

Äkki polnud tal midagi vastata. Ta seadis küsimuse enda jaoks ümber: kas tema, Absalon, on loll? Ja ta ei suutnud leida vastust sellelegi.

Rahvahulgad aga aina voorisid. Inimesed tunglesid ükshaaval ja hulgakaupa mullaaugu servale ja viskasid sinna ohvrimünte, kasvatades sellega talu rahavooge.

Absaloni ei märgatud. Temast mööduti mittenägevate silmadega – kellele seda nässi vaja on. Kui mõned siiski tulid küsima, et kus siin joogipoolist müüakse, siis ta igaks juhuks ei vastanud. „Äh, see on purjus,“ löödi seepeale käega.

Arusaamatute inimeste kädistamisest pühamus sai Absaloni martüürium. Oleme lugenud, kuidas muistsete aegade eremiit ammutas rahuldust enesepiitsutamisest. Oli seda moodi, et Absalon hakkas otsima valu ja leppimist külastajatetormi epitsentris viibimisest. Nagu kunagisele pühamehale sigines temalegi sellest piinast omajagu äraspidist naudingut. Takkajärele võime väita, et kogu Absaloni senine elukäik andis tunnistust kalduvusest eremiitlusse. Nüüd oli ta aga tagasitõmbunu lausa klassikalises tähenduses – üksinda, sulgunud ja lukus keset möllu.

Sellises asjades seisus oli ka midagi head: tuure koguvas sabinas polnud kellelgi enam mahti tungida Absaloni hella salamaailma. Ta võis oma mõtetes vabalt Vanapagana käekõrvale võtta ja temaga mööda Põrgupõhja välu jalutada. Ainult Vanapagan ei paistnud oma järglase käevangust eriti hoolivat ning eelistas jääda nähtamatuks.

Päris Vanapagan oli koos oma vaevade ja rõõmudega haihtunud olematusse, teda kattis ükskõiksus ja unustus, inimeste mälus oli säilinud vaid ebamäärane tühjus. Mitte teda, vaid taevakivi käidi siin otsimas. Siiski, juba esimesel päeval oli Absalon teinud huvitava tähelepaneku: kui Eestimaa metsalagendikel on tavaliselt hein põlvini, siis siin oleks nagu kasvanud madal õuemuru – kuigi polnud paista, et oleks lambaid peetud, ammugi siis niitmas käidud. Pinnas näis lugevat ennast ikka veel koduõueks, olgugi et pererahvas juba mitmendat põlve oli lahkunud. Siin kehtisid omad seadused, siin oodati ikka veel kedagi. Inimesed olid unustanud, kuid sammal ja ristikhein mäletasid.

Sammal ja ristikhein vaikisid. Absalon teadis seda kustunud lootuste helidevaegust. Ta oli kuulanud seda, pea langetatud, kunagi ammu, hoides peos suure tammepuust ukse messinglinki. Esiku põranda kiviplaadidest oli kaks purunenud, kui naaberkorterist klaverit müügiks välja tiriti.

V

Kohalikul rahval Põrgupõhja välule suurt asja polnud. Enne meteoriidipauku oli see külarahva silmis olnud lihtsalt üks paljudest mitte kellelegi korda minevatest metsakäärukestest, nüüd aga oli saanud võõra linnarahva sama mõttetuks sehkndamispagaks. Mingil määral tunti küll uhkust, et nende kandis leidub kõrgelt hinnatud vaatamisväärsus, kuid vähe kes seda ise vaatamamineku vääriliseks pidas.

Siiski, ühel päeval tuli metsast vanem naine. Vanaeit öelda oleks ehk ülepakkumine.

Naine asetas seenekorvi murule:

„Sa ei karda siin olla?“

„Mis mul karta?“

„See koht pidi ju olema neetud.“

„On või? Milline paik siin maailmas siis pole?“

„Ei noh, räägitakse, et siin olla igasugust hullu

juhtunud. Igat moodi räägitakse. Kõva tapmine olnud. Kas olid naine ja tütar peremehe ära koksanud, või siis peremees ennast ise oksa tõmmanud. Ehk olid röövlid kogu perele otsa peale teinud? Igasugust räägitakse. Vanad eided räägivad, noored ei taha asjast midagi teada. Ei mina seda lora usu.“

Eit ohkas nii pika jutu peale ja jäi ootama, et võõras uue jutuotsa kätte annaks.

„Räägi parem, mis selle koha nimi on?“

Absalon oli juba jõudnud imestada, et nimi Põrgupõhja ei öelnud siinmail kellelegi midagi, ei seda ega ka ühtegi teist nime polnud tema töötatud maa kohta kordagi mainitud. Põrgupõhja oli kolinud kirjandusse, kohalikust topograafilisest nimeloendist oli ta sootuks kustutatud.

„Eks tal kunagi ikka mingi nimi oli, aga milline, kes seda enam teab. Mina küll kuulnud pole.“

„Aga keegi siin ju elas?“

„Elas või suri – kui palju on inimesi igal pool elanud. Kes neid kõiki jõuab teada. Kas ongi vaja kedagi välja valida ja tähtsaks teha.“

„Aga et tapeti, seda sa tead?“

„Vist siis tapeti. Või ei tapetud, mis seal vahet“ tõmbus naine tagasi. „Aga kes tappis või tapmata jättis, kes seda teab. Eks ühe vaese inimese elu lõppes. Aga kellele õnnetukese nimest midagi on!“

„Küllap peale hullude asjade ikka midagi muud ka

tehti?“

„Eks ikka, mida igal pool tehakse. Üks orjamine on alati käinud ja käib ka edasi. Eks põldu tehti ja leiba tehti ja lapsi tehti. Milleks sinna nimesid juurde tarvis? Ei mina taha, et minu nime ilma peal lõksutama jäädaks, mina tahan ära minna vaikselt.“

Ja kaduski vaikselt puude vahele.

VI

Korra või kaks nädalas rippus Väike-Antsu käevangus talust kaasa antud toidukorv: ruudulise rätiku all jupp doktori vorsti, purgisupp, pakk odavaid küpsiseid, vormileib. Ammu olid möödunud ajad, mil talu toidumärss sisaldas omaküpsetatud leiba, munavõid ja saunas suitsunud lihakäntsakat. Absalon oli aga toidu suhtes ükskõikne, nüüd veelgi ükskõiksem kui varem kodus potte põhja kõrvetades. Ta ei kergitanudki rätikut, viis saadetise eemale kuuse alla ja tihti sinna unustaski. Korrapärase söömise komme oli hääbunud minevikku – kui tal üldse kunagi sellist harjumust oli. Sama teed olid läinud ka

mitmed muud kombed. Ta oli loobunud pesemisest, ei öelnud inimestele tere. Muide, ega tema teret keegi ei oodanudki – nagu polnud kunagise suurpere rahval asja vallasandi terest.

Väike-Ants hoidis silma peal, kuhu põõsa varju toiduhuvi kaotanud auguvalvur padajanni poetas, ja kui külastajatel hakkas vahtimisest villand saama, lipsas korvi juurde ja võttis tühjakssöödud või täisjäetud räätsta käevangu. Tähtsal sammul juhatas ta seltskonna taas teeristile, soovis neile rõõmsat jällenägemist. Siis aga muutus paraadi juhatanud kindralist luurekäigul indiaanlaseks, jooksis küürutades ja tähelepanelikult ümberringi vahtides läbi raiesmiku ringiga uuesti metsatukka. Puude vahel muutus tema samm hiilivaks, kuni mitmeid haake ja silmuseid tehes jõudis suure tammeni. Ta sirutas käe tüveõõnsusse. Plekk-karp oli omal kohal. Ta avas selle kaane – ka rahapatakas oli ilusasti alles. Ants võttis taskust turistidelt kogutud rahanutsaku, laotas selle mät-tale ja luges üle. Ta eraldas päeva kassast täpselt ühe kümnendiku, ei sentigi vähem ega rohkem, ja lisas varastatu krabisevale-kõlisevale aardele.

Ants unistas Amazonasest.

Poisi mõtteis oli kujutluspilt vanast mestiitsist Pedrost, kes ootab teda, istudes pikki päevi pollaril Buenos-Airese sadamakail. Pedrol on mootorpaat, nikeldatud pika toruga revolver ja kirju minevik. Ainuke, mida Pedrol pole, on kaaslane: kohalikud kaagid on muutunud talle läilaks. Ka Ants ostaks endale relva ja nad asuksid Pedro paadis tee Amazonase lätete poole.

Seniks aga kogus Väike-Ants reisiraha.

Kui nüüd ennustada, siis võiks kinnitada, et Antsule ongi määratud oma unistus ellu viia. Mitmete-setmete aastate pärast jõuab ta Amazonasesse. Pedro teda pollari otsas küll ei oota, või kui ootabki, siis Ants ei uuri seda asja enam eriti põhjalikult. Ta istub laevale, mis kurseerib mööda jõge, veedab terved päevad tekil korvtoolis lamaskledes, käib kohusetundlikult maal kõikides kohtades, kus alus peatub, ja kaitseb hoolikalt oma rahakotti taskuvaraste eest. Tagasi tuleb ta rahunenuna ja enesekindlana. Ta võtab oma hoole alla talu hobused ja temast saab üle riigi tunnustatud hobusekasvataja. Kuid õiget tuld selles töös siiski pole. Ta on oma elu eesmärgi kord juba saavutanud ja sõnad „meil Amazonas“ jäävad tema jutus alailma korduma.

Absalon oma ammuste aegade lapsepõlvest palju ei mäletanud – vähemalt ei soovinud ta seda meenutada. See leidis aset ajal, mil loomulikkus oli asendatud ebaloomulikkusega, nagu küll vist kõikidel aegadel. Kuid peente niredena leidsid selle aja mahlad ja mürgid, valud ja rõõmud ikka veel tee tema meeltesse. Ta polnud sulgenud neile ligipääsu, sest uskus, et need kimäärid on ammu-ajast olematuks pleekinud. Kuid minevikuladestused olid alles ning pesitsesid temas kusagil sügaval.

Absalon oli tõsine kortsuskulmne laps. Tema isa oli kuulus bioloog, professor-ekstsentrik, kes juba eluajal oli muutunud legendiks. Tänapäeval võib selliseid dekoratiivseid akadeemikuid näha veel vaid filmides, kus

nende laboratooriumid tavaliselt lõpuks õhku lendavad. Tollel ammusel ajal seda aga ei juhtunud, Vene riigis oli kord majas. Ema aga oli võimukas matroon, kelle domineerimisambitsioone abikaasa lihtsalt ei märganud. Punasele professorile oli eraldatud sumbunud, kõrgete lagedega vanaaegne härrastekorter. See elupaik oli kõmiseva, alati jaheda trepikoja kaudu ühendatud vanalinna kitsukese tänavaga, mille munakivisillutise vahelt ajasid ennast üles kummelitaimed. Nimelt kummelid, sest kõike elusat-rohelist rutjuvate kummidega autosid oli toona linnatänavatel liikumas veel kasinalt. Nii siin- kui sealpool tammist välisust valitses reaalsusest kõrvale nihutatud hingus, kuigi mõlemal pool erinev, ja seda tulenevalt erinevatest põhjustest. Seespool teeseldi, et elu käib täiel rinnal. Õigemini – mängiti mängu, et see, mis toimub, ongi elu. Väljas aga peitis ennast vanade müüride sajanditeks uinunud elutarkus, seinte ja uste letargiat teesklev elujõud, mis oli seatud üle elama mis tahes elu pööristorme. Tolle ajastu üldise nihestatuse ja ebaloomulikkuse taustal oli elust mööda elamine ainuke toimiv elamisviis. Isa ja ema olid selleks leidnud aga hoopis isevärki tee. Nad mängisid mängu, et ebaloomulikkus ongi loomulikkus.

Lapsena meeldis Absalonile seista, emmates laialisirutatud kätega kodumaja krobelist kivinurka. Üks käsi oli nagu teed näidates sirutatud ühe, teine ristuva tänava suunas, pehmed lapsepeopesad surutud vastu sajanditest libedaks nühitud muhklikku kivipinda. Ta nägi kinnisilmi ammuseid, kummaliselt rõivastatud inimesi, kes möödudes neidsamu müürikühme pihu või pilguga riivasid.

Ta tundis nendest puudutuste soojust voogamas oma kätesse, mõlema käe vooge kohtumas kusagil kuklas ning ühinenuna mööda selgroogu alla valgumas. Absalon eraldus kiviseinast ja järgnes ammuste aegade varjule. Mõnda aega kõndisid nad kõrvuti, siis aga saabus õnnis hetk, mil laps tundis, et nad on saanud üheks.

Lapsepõlve hulkumisteed viisid Absaloni sagedasti Kadriorgu, sellest sai tema ürgloodus. Ta läks sinna, kus kasvasid suured, võimsad tammed. Kui seal õigesti seista, siis ei rüvetanud vaadet eemalt puude vahelt paistvad koorunud värviga majad. Ta surus ikka veel müürikivi karmust mäletava põse vastu krobelist puutüve ja süüvis kõige kasvava ja pahkliku saladusse.

Hiljem, üliõpilaspäevil, nihkus Kadriorg temast kaugemale, sama teed läks ka linnakivide romantika. Neid asendas raamatukogu saalide kõle valgus ja vanade raamatute kirbe tolm. Mis sest, et raamatute hulgalise hävitamise või ärapeitmise tõttu olid riulid jäänud hõredaks. Paljudest kätest läbikäinud köiteid puudutades adus ta taas pahklike pindade saladustemängu.

Siis kohtas Absalon kõhna kätt kulunud varrukas. Käsi juhatas ta kaugel äärelinnamaja nurgatuppa, mille suvisest päikesest tuline plekk-katus oli leitsakusse kütnud. Tuba oli täis logisevaid raamaturiuleid, neist üks aga koduks arvukatele õhukestele, halvasti trükitud luuleraamatutele. Kuumast hakkas Absalonil pea ringi käima Kuid ihuhädasse löikus kummaline valitsejatunne. Talle näis, et need haprad tekstid on teda naelutanud

punkti, mille ümber kogu see nähtav ja nähtamatu maailm ringleb. Need sõnad moodustasid valitsejalossi, millest saavad alguse kõik meie maailma korrastavad ja valitsevad sõnumiliinid.

Teda paelus tähelepanek et paljud selle maa suurhingedest olid alustanud noorte daamide ja härradena – täis sära, üll modäänsed rõivad, käes šampanjaklaasid. Kes aga õhtu saabudes taandusid viirastustena oma kütmata katusekambritesse, et näljaga pooleks kirjutada hiilgavaid tekste. Temani jõudis ka tõde, et ta ise pole kunagi noor olnud. Hinge kinni pidades selitas ta õhukestest luuleraamatutest sama hingemahla, mida oli varem ammutanud korpas müüridest ja pahklikest puudest. Mida haigemaks mandus igapäevaelu, mida kalgimaks lähedased, seda enam said Absalonile lohutuseks ammuste inimeste puuvõradena keeruliseks kasvanud sõnad.

Kahe luuleraamatu vahele surutuna leidis ta teksti Taani XII sajandi piiskop Absalonist. Vist oli see kirjatöö hästi sõnastatud, et mõjus talle äratuskellana. Lõbu pärast hakkas ta kirja panema koguni tolle kunagise kirikumehe elulugu.

Huvi sütitajaks võib lugeda ka asjaolu, et need kaks meest – noor lugeja ja ammune loetav – olid täielikud vastandid. Ammuse võimsasse kämblasse sobitus hästi nii rist kui mõök, Ta oli teoinimene, kelle tegemised ja toimetused haarasid kogu Põhjalat. Ta oli ka nägemustemees, kelle vaim lehvis vaid talle endale mõistetavate teede ja avaruste kohal.

Ennast luges aga noormees kobakäpaks, kelle pihku ei tahtnud hästi istuda ükski asi. Küllap polnud see niipalju käe, kui tahte- ja mõttepuudus, eks sedagi ta aimas. Nüüd püüdis ta endaski leida seda suletud astjat, millesse võis olla peidetud tahe ja vaimujõud. Ehk otsis ta sellest amfoorast koguni pisikest nikerdatud piiskoppi?

Tema vaimumahla käärimised jäid aga ikka ja jälle loiuks ega suutnud panna kosutavat nestet kuidagi üle tõrre serva pritsima.

Mõneks ajaks jäigi tema meeliskõneaineks too isevärki mõõga-usu-mõttemees. Siis torkaski keegi talle Absaloni hüüdnimeks. Nimi kleepus külge ja meeldis talle endale päris hästi. Kõik teised aga pidasid seda pilkenimeks, mida oli sobilikum kasutada vaid selja taga.

Kui ta hakkas tööl käima – kõik need pikad aastakümned õpetajana ühes ja samas koolis – harjus ta hommikuti teretama koolimaja ees kasvavat suurt kastanit. Igal hommikul oli sellel talle midagi uut öelda. Isegi talvepimeduses, kui puud tegelikult näha polnud. Kui ta aga õhtupoole koolimajast lahkus, oli ta liiga väsinud, et puud veel tähele panna. Tegelikult kaotas seegi jändrik ajapikku tema jaoks oma elava tähenduse, nagu ka klassikute mõttearabeskid. Tasapisi said neist pelgalt argielu tüütute korduvtegevuste mahendajad, sümbolid, mis meenutasid midagi kauget, kuid paraku unustatud. Samm-sammult vormus Absalon tavaliseks vananevaks pükniliseks isendiks.

VII

Kui keegi oleks avanud Põrgupõhja taluasemel norutava Absaloni kolba, oleks võinud näha mõtteid nagu vanaaegseid roostes trammivaguneid aeglaselt liikumas mööda muutumatuid rööpaid, ikka samadel liinidel, kindlate peatustega. Või seismas hoopis depoos. Nii ta sõitis oma liinil, lootes jõuda Vanapaganani, kuid saabus ikka ringiga vanasse kohta tagasi. Vahel tundus talle, et on vaja vaid välja sirutada käsi, puudutada puud rööbaste kõrval, ja mõista, et ta puudutab Vanapagana õlga. Vanapagan näis viibivat kõikjal, kuid Absaloni sõrmed jäid kobama tühjusse.

Sellel uduviirgudega hommikutunnil komberdas Absalon välja oma depoost – äraseletatult saunajäänustest. Ta korjas kämblaga rohukõrtelt kastemärga, hõõrus nestega silmi ja maabus esimesse peatusse – see tähendab kännule ahjuvaremete kõrval.

Juba mõnda aega enne seda, kui oks praksus, tundis Absalon, et keegi on tema selja taga põõsastes.

„Tule välja, kaua sa seal luurad!“ hüüdis ta.

Veel natuke aega, siis sahises rohi ja noor tüdruk tuli põõsa tagant nähtavale. Ta tegi näo, nagu oleks juhtumisi mööda astunud ja alles nüüd märganud, et keegi kaltsakas istub murul.

„Tere!“ ütles ta tehtud üllatusega. „Kes teie olete?“

„Vanapagan.“

„Tere, Vanapagan! Kas sa inimesi kardad?“

„Mõningaid küll.“

„Aga mind?“

„Vist kõige rohkem.“

Tüdruk hakkas naerma ja istus Absaloni kõrvale. Äkki läks ta tõsiseks, toetas lõua põlvedele ja jäi vaatama eemal kasvavat kõivu.

Absalon oli tüdrukut varem vilksamisi näinud. Tema see oligi, kes kändude vahelt rämpsude ära koristab. Absalon oli vaadanud ja imestanud

„Kas sina oledki see, kes pidevalt metsas keerutab?“ küsis Absalon.

„Mina keerutan igal pool.“

„Mis su nimi on?“

„Mul on nimi küll!“

Absalonil kadus hetkeks reaalsusetaju. Kui ta oleks ka tihanud külalist puudutada, poleks ta seda ikkagi teinud, kartes, et käsi läbib tüdruku keha nagu udupilve.

„Kuule, midagi siin ei klapi. Mina olin kirjanduse õpetaja, ma olen lugenud palju raamatuid. Sinusuguseid pole olemas, nad on pärit kirjatöödest. Neist kirjutasid ühel väga ilusal ajal väga väärt kirjanikud. Kõik need Tiinad, Maret Vaad ja kes kõik. Tänapäeva tüdrukud pole sellised, ma tean neid, ma olin ju õpetaja. Ma juba arvan,

et mõtlesin su ise välja. Ma olen palju sinusugustest oma õpilastele rääkinud. Vaata, sa eksid. Ma pole pärit nendest raamatutest, kust tuled sina. Mina pole Nipernaadi, ma olen ühest täiesti teistsugusest raamatust.“

„Ega ole jah! Ise ütlesid, et oled Vanapagan!“ Ja kilgates: „Vanapagan, Vanapagan, Vanapagan, Vanapagan!“ jooksis nimega tüdruk minema.

Mõne aja pärast kostis põõsastest kõlav, kuigi vahemaast summutatud hääl: „Minu nimi on Maie!“

VIII

Lapsepõlves käisid asjad nõnda: garaažist toodi pidulikult välja kõrgete ülemuste poolt akadeemikule heasoovlikkuse märgina eraldatud „Pobeda“. Ema istus sirgeselgselt rooli taha, konjakiplaskuga varustatud isa tema kõrvale. Oma pool päeva, aeglaselt ja rahulikult sõideti mööda tolmuiseid maanteid kuhugi soostunud võserike vahele, külalisteks ema maainimestest sugulastele. See oli hõim rahulikke ja asjalikke mehi-naisi verandaga ehitud talumajas, kus kõik oli kulunud, kuid puhas. Absaloni kodus oli teisiti, seal oli palju sädelevat, mis aga

kippus logisema ja kust tolmu tavatseti pühkida harvade hüsteeriliste kampaaniate korras. Kui oli oodata külalisi, siis läikis ja kiiskas küll kõik.

Isa kaugemale kui sadakond meetrit veranda avatud uksest ei jõudnud, kummardus seal ja jäi igavleval ilmel mingit rohukõrt või mutukat vaatama. Raputas siis pead, unustas vaadeldu, mõtles hetke, kas edasi minna, kuid lonkis tuppa tagasi, et peremehega klaasi tõsta.

Peremees, toekas ja tõsine Eesti mees, tegi paar tseremoniaalselt ütlemisringi sellest, kuidas vihm sajab ja lapsed sünnivad, et siis hakata vaikselt, hetketi kimedaks tõusva häälega külalisele seletama, kuidas maailma ja Eestimaa asjad tegelikult on. Iga natukese aja tagant pidas ta mõttepausi, nagu kõheldes, kas on mõtet edasi rääkida või oleks targem võõravõitu sugulase ees vait jääda. Siber on ju lähemal, kui keegi arvata oskab. Isa tõstis viinapitsi, hammustas sülti peale ja püüdis aegajalt vahele öelda, et ega need asjad päriselt ikka nii ei ole.

Köögis püüdis ema omakorda perenaisele valjuhäälselt selgeks teha, mismoodi maailma asjad käivad. Sugulane kiitis talle üksikute sõnadega takka, kuid ikka niiviisi, et tegelikult millelegi takka kiidetud polnud.

Absalonil hakkas kõigest sellest pea ringi käima. Oli ju niigi kuum päev ja ülekõetud köögipliidist tubades lämmatas. Ta läks õue. Ligikaudu temavanune poiss, kes pidevalt seisis tema kõrval (oli sellele öeldud „no mängi ka külalisega!“) järgnes talle.

Absalonile oli kodune eluviis siiski huvitavam, talle siin ei meeldinud. Talu ümber olid igavalt ritta asetatud

kõrged tuulest sased kuused, taamal põlluks vägistatud lagendikud ja sääskedest pinisev lepavõsa.

Külaskäik kestis vast tundi poolteist, siis hakati lahkuma, sest tagasitee oli pikk. Kodu poole loksudes võistles „Pobeda“ bensiinivinguga sugulaste poolt kaasa pandud värske maaleiva lõhn.

Kodus isa kiitis kõmiseva häälega „ehtsat maaleiba“, kuid suutis viilust süüa vaid poole. Ema näksis natuke servast ja lükkas siis kõrvale. Leib jäi kappi kuivama.

Esimesel võimalusel pärast naasmist tormas Absalon Kadriorgu, talle mõistetavaks saanud looduse rüppe.

IX

Ühel hommikul ronis Põrgupõhja kraatrist välja mees. Peatus ja jäi vaatama kännul istuvat Absaloni. Kükitas koguni maha, et oleks mahti pikemalt uurida. Mees oli noorepoolne, sitkete lihaste ja kulunud paksutallaliste matkasaabastega.

„Kohalik sa pole. Siitmees ei viitsiks niiviisi keset metsa kännul konutada,“ tegi ta mõne aja pärast kokkuvõtte. „Aga kõssutanud oled siin juba kaua, tagumik on juured mulda ajanud. Kas jalad hõõrdusid ära, et siia pidama jäid?“

„Pea hõõrdus ära.“

„Ah et hõõrdundpea? Neid on kõik kohad täis.“

Libedaks nühitud peaga on hea kõiksugu asjade vahelt läbi pugeda. Kust kitsast sina siis pärit oled?

Külaline vaatas hindavalt Absaloni. „Ei noh, seda sorti sa ka pole. Sinu kolbal on liiga palju igat sorti tappe ja nurki. Nendega võid okste vahel kinni jääda.“

„Ja mida sina okste vahel teed?“

„Kust mina tean! Vaata, kui sellistele küsimustele hakata vastust otsima, siis mine parem ja istu kodus.“ Istus ta aga hoopis Absaloni kõrvale.

„Näha jah, et kodus sa ei istu. Ju siis ikka tead, mida teed.“

„Eks pärast näe!“

„Tahad maailmas kõike ära näha?“

„Looda sa!“ Mees sulges silmad. „Teeme väikese arvutuse. Maakera pindala on viissada kuuskümmend miljonit ruutkilomeetrit. Ookeanid jätame kõrvale: ma ei taha jalgu märjaks teha. Jääb järele ikkagi ligi sada viiskümmend miljonit ruutkilomeetrit maismaad. Kui ringi kolad, on paras tükk ühekorraga vaatamiseks nii umbes hektari jagu, ehk sajandik ruutkilomeetrit. Seega oleks maailmas vaatamisühikuid – nimetame neid nõnda – viisteist miljardit. Teeme asja natuke kergemaks – kõike pole siiski mõtet vaadata. Ütleme, et iga sajas võiks kõne alla tulla. Kuid siis jääb neid järele ikkagi sada viiskümmend miljonit. Kui teha asja mõnuga, siis päevas üle viie paiga alla ei neela. Kolades ringi kakskümmend aastat – aga rohkem ma ilmselt ei viitsi –, saab läbi käidud kolmkümmend kuus tuhat nelisada paika. See oleks siis

umbes üks neljatuhandes osa kõigest, mida vaadata tasuks. Mage värk. Nii et kui seda kõike teha mingite kogemuste saamise nimel, on tulemus niivõrd tühine, et poleks mõtet alustadagi.“

„Usud, et arvutasid õigesti?“

„Ei tea.“

„Miks sa siis ikkagi alustasid?“

„Aga miks ka mitte?“

„Sa ei vastanud küsimusele.“

„Küsimused on tüütud. Inimesed küsivad enamasti seda, millele teavad vastust juba ette. Aitab sulle nendest küsimärkidest, mida ise endale sead. Tegelikult ma ei küsigi. Vaatan maailma ja ootan, kuni see vastuse annab. Küsimus tuleb siis, kui vastus juba käes. Näe, mulle meeldib öösiti metsas kolada, väike põnevus ka – kas torkad pimedas oksa silma või mitte. Nüü ma äkki sinu auku libisesin. Vaatasin – uhke koht, tähed pea kohal paistavad hoopis isemoodi. Ei mina neilt midagi küsinud. Ise hakkasid rääkima. Sinna ma magama jäingi.“

Mees tiris jalavarju ja soki maha ning hakkas oma varbaid uurima. Polnudki neil erilisi kulumisjälgi.

„Kaua sa juba rändad?“

„Täna on kolmas päev.“

„Ja palju sa selle kolme päevaga oled neid väärtpaiku leidnud?“

„Nüüd üheni jõudsin. Oled sa juhtunud vaatama,

kuidas sinu lagendik avaneb, kui august välja ronid? Agamis ma ikka pada panen. Tegelikult juba taat võttis mind oma ringikolamistele kaasa. Siis kui ta vanaks hakkas jääma ja jõud enam hästi peale ei käinud Eks tema ütlemlised kippusid lõpu poole olema ühed ja samad. Sellest olen minagi õppinud rääkima põhiliselt ühte ja sama. Taadi nimi oli Nipernaadi, oled ehk kuulnud? Kuid ega suurt vahet pole, kas alustasid eile või sajand tagasi. Iga uus laks on ikka selline, et lööb esimese hooga vanad mälust minema.“

„Unustamine tähendab teinekord pääsemist,“ pomises Absalon pärast paariminutilist vaikust. Ta ohkas ja jätkas:

„Ma jälle olen siin istudes mõelnud: kaua tuleb ühte põõsast vaadata, kuni see saab täiesti ära vaadatud? Ja mitu põõsast jõuab niiviisi kogu elu jooksul üldse ette võtta?“

„Ära nüüd igat minu lora ka tõsiselt võta. Enamik asju siin ilmas ongi sellised, et nii „ei“ kui „ja“ võib olla nende kohta võrdselt üteldud. Sa oled mõnus mees. Ehk tõesti selline, kes suudab nii pikalt ühte oksaraagu vahtida, kuni näeb kogu maailma ära. Ka võimalik tehnika. Ainult mina ei saa seda kunagi teada – oled sa selle oksa ära vaadanud või mitte. Ma olen siis juba kaugel. Minu tehnika ei toeta käidud kohtade korduvkülastusi.

„Ah et näen?“

„Eks sa vist näedki. Mina nõnda ei oska.“

„Mina vist ei oska ei nii ega teisiti. Aga ütle parem,

kui sa lased sedaviisi mõnda erilist paika endasse voolata, kas sa siis näed ka seda ammuilma elanud inimest, kes kunagi selle paigaga kokku sündis?

Külaline vaikis. Ta otsis oma rännumehe veersest kotikese poepirukatega ja paar õlut. Nad võtsid pruukosti.

Tutvumine matkaselliga oli Absalonile kergenduseks, ta hakkas ärkama tardumusest.

Kõigepealt pesi ta ennast. Metsatuka servas oli väike allikas – õigemini nirises mätaste vahelt veidi vett. Kui kraapida auk savises pinnases suuremaks, täitus see pruunika vedelikuga. Siis pidas ta aru, kas ehk tuleks inimestele hakata tere ütlema. Ja kas ei tuleks natuke ringi vaadata.

Absaloni esimene avastus Põrgupõhjal oli see, et loodus on tõepoolest olemas. Nagu väike titt selitas ta samblal, sirutas käe lendava liblika poole, püüdis haarata puulehele langevat valguselaiku. Kuid siiski polnud kõik see veel päris. Kõik nähtav oli talle ikka veel käsitlematu kirev karneval, mille sügavama mõistmiseni ta alles kobas teed. Ometi ta mõistis, et tee Vanapagana juurde saab kulgeda ainult läbi Põrgupõhja puude ja murukamara. Ta ei saanud päriselt aru, millel rajanes see seos, ometi ta teadis, et nõnda on asjad seatud. Kuid too teadmine sisaldas ka hoiatust: talle oleks nagu öeldud, et Vanapaganat leidmata pole tal siit tagasiteed. Ja olles Vanapagana leidnud, pole tal enam kusagil mujal kohta.

Siiski ei saanud inimestele tere ütlemine temale veel

suupäraseks, tere ütles Absalon puudele. Ta esitas neile küsimusi, mis paraku olid sõnastatud kahetsusväärselt segaselt. Ja põlispuud viivitasid vastamisega. Nagu amfiteatris kogunesid nad tema ümber, jälgides, kuidas ta gladiaatorina võitleb iseendaga. Nad ei tõstnud ega langetanud põialt – ela või sure, oma asi. Tema võitlus oli neile arusaamatu ja sõdalasena jäi ta mannetuks.

Absalon oli paberilehena õhuke kaasaja inimene, keda tuul kandis kuhu tahtis. Puulehtedel, sama õhukestel ja lendlevatel, olid sügavusse ulatuvate juurtega omad ühised saladused. Nendest johtuvad lepingud ei katkenud ka siis, kui tuuleiilis rebenenud rootsuga leht jäi õhuvooludesse ulpima. Langenuna alustas ta uut ringi, saades taas toiduks juurtele. Tuulest mahapillatud puulehel ja paberitükil oli sügav tähenduslik vahe. Paberilehed tavatsevad kukkuda porilompidesse.

Nagu mantrat hakkas Absalon korrutama sõnu juurtest ja inimese kohustusest neid otsida. Haritud inimesena oli tal selliseid manatekste varnast võtta. Kuid kõik targad sõnad kaotasid veenvuse, need olid tõsiselt võtmiseks liiga ilusad. Kõigil neil okstel ja mätastel oli mingi seletamatu ehtsuse pitser, mis muutis inimliku lobisemise naeruväärseks. Ta hakkas otsima ehtsust endast, kuid kogu tema korrapärane ja reeglistatud elu ei andnud selleks kuigivõrd tõsist pidet. Absalon oli ootel, ta tundis, et kohe-kohe talle midagi öeldakse, midagi sellist, mis annaks tema elule mõtte. Kuid ta tundis ka hirmu: sõnum, mida ta kuulda lootis, võinuks võtta tema olemasolult viimase õigustuse.

Ta hakkas hulkuma metsades. Ikka veel elas ta tunni, minuti ja sekundi kaupa. Siiski, tema eksistentsi põhiühik oli ajapikku nihkunud minutilt tunnile, kuigi ka sekundid saavutasid märkimisväärse küllastatuse. Sekund ja samm edasi – ja siis tuli vaadata, kuis sirged võimsad tüved tungivad kõrgustesse. Et latvu näha, pidi järgmisel sekundil pea lausa valusalt kuklasse ajama – ja oledki väljas siitilma mõõtkavast. Nii ta oleks võinud jäädagi vaatama, pea ringlemas, jalad tammumas ringiratast. Kuid veel üks sekund, siis tuli jõuga ennast lahti rebida. Ei tohtinud küll silmi rahulikult mööda tüvesid alla libistada, oli vältimatult vajalik kukkuda pilguga järsult samblasse, vaadata otse alla jalgrajale, näha, kuidas risti üle selle on sügavalt sisse tallatud veelgi väiksem sipelgate rada. Sipelgad sammusid, tegid oma tööd, ja nii aastasadu ja - tuhandeid. Nende ajaühikud olid hoopis teistsugused.

Rabaservas mättalt mättale ukerdava Absaloni kõrvades hakkas vasardama üks sõna, rütmilt sama lonkav kui tema samm: „pühenduda, pühenduda, pühenduda, pühenduda...”

Aeg-ajalt märkas ta puude taha peituvat ja siis minema jooksvat tütarlast. Ja siis lendas jällegi kusagilt käbi.

X

Absalon oli hakanud tegema pikki avastusretki.

Kaugel metsasihil nägi ta eemalt meest tulemas, see ikka astus ja seisatas, kummardus ja kõndis siis jälle. Absaloni süda hetkeks tardus. Ta oleks nagu ära tundnud oma isa. Tuttav hüplev kõnnak, tumedad rõivad, kergelt kühmus kaju. Osalistumine suvise metsaaluse valguse-varju mängus oli loonud hetkesarnasuse. Korraks ta isegi mõtles, et võiks rahulikult seisma jääda, isa mööduks nagu alati kombeks olnud, teda märkamata. Kuid mine tea, äkki on surnud tähelepanelikumad. Siiski, tumedas kujus polnud isale omast esinduslikkust. Keskmist kasvu, hüpleva kõnnakuga mees. Oli kohe näha – rõivaid polnud ta eriti vaevunud valima, ometi olid juhupüksid-pintsakud, mis ülle sattunud, lausa loodud toonitama kiitsaka keha vedrumängu (kuigi selle luu ja liha vetruvuse garantii-aeg oli ilmselt ammu möödas). Alles siis, kui mees lähemale jõudis, tundis Absalon kirikuõpetaja ära. Aga üks eelmine kord oli mees rohkem maas kükitanud, ega siis pihta saanud, milline ta muidu on.

„No tere, auguäärne! Inimeste arvates oleme meie mõlemad lihtsalt ühed atraktsioonid, üks ole?“

Mina olen naljanumber hoopis seetõttu, et olen päris – oleks Absalon peaaegu öelnud, kuid vaikis siiski.

Kirikuõpetaja istus kannule ja vaatas muiates Absaloni otsa.

„Vaatan sind ja näen – sa pole sedamoodi inimene, kellele meeldiks selliseid ameteid pidada. Praegugi näha – sa ei mõtle üldsegi sellele, et teed rahvale nalja. Nagu minagi.“

„Eks laske siis kuuldavale oma küsimus. Ma ju näen,

et te kibelete. Ma ei tea küll kas ma vastan.“ Absalon oli veel kergelt isakummitus mõju all ja sellest tõre. Et aga pehmeneda öeldu teravust, ta jätkas: „Tegelikult mulle meeldib, et te esitate vaid oma mõtteid, neelate ründeplaanid alla, ega küsi midagi. Hoidke seda joont“.

„Küsimine on mõttetu, sest vastused on enamjaolt valed. Aga ikkagi: kas teed nalja?“

Äkki hakkas mees Absalonile meeldima. Olgu peale vastused valed, ma proovin ikka – otsustas ta.

„Kuhu on jäänud Antsu pärispere?“

„Ah kohe tead, et see pole päris? Siberis, kus mujal. Viidi kõik ära ja tagasi ei tulnud kedagi. Ka lapsed mitte.“ Pastor uuris mõne hetke Absaloni. „Kas sa teadsid neid? Aga ma ei pidanud ju küsimusi esitama.“

Kaval-Antsust oli ju raamatus juttu palju.

Külamees seletas:

„Kui midagi vaja, siis on kõige parem minna otseteed Kaval-Antsu juurde, sest temal on kõike ja tema toimetab kõike. Mis mehi siis sina oled, et Kaval-Antsu ei tunne?“

Kaval-Ants ise aga rääkis sedaviisi:

„See on siin ilmas ikka nõnda, et väiksem orjab suuremat, nõrgem tugevamat, rumalam targemat. See on jumalast nõnda seatud ja kes astub selle vastu, see astub jumala vastu, aga kes astub jumala vastu, seda ootab hukatus, pea seda meeles, Jürka,

ja õpeta seda maast madalast ka oma lastele, siis on su koda kaljule ehitatud ja su karjad leiavad toitu lopsakail rohumail.“

„Mida kõike pole viimasel poolel sajandil juhtunud, kogu see eesti rahvas on segamini pööratud,“ jätkas Berimund. „Siin on kõik uued inimesed ja ega keegi tea, mis varem toimunud. Eks minagi olen õigupoolest uus, aga olen vaadanud vanu kirikuraamatuid, need ju mul pidevalt nina all. Antsu talu vana nimi oli Kaval-Antsu. Vana Kaval-Ants oli jäänud hoopis viletsaks, aastakümneid juba ratastoolis, vaim vahel särtsakas, vahel aga titt mis titt. Nii ta Kolõmasse kupatati. Talu muidugi läks rääma, kolhoos seal midagi õiendas. Kui kolhoosile kriips peale tõmmati, tulid majadele hoopis halvad ajad. Kuni Cora talu endale sai. Mina pole seni paljudest asjadest kellelegi rääkinud, kõige selle saatanavärgi levitamine pole vaimulikule mehele eriti sobilik. See oleks vaid kerglane tolmukeerutamine. Ma lihtsalt nägin, et sinul on kõige selleni asja. Millist, ma ei tea ega tahagi teada.“

„Ma pole märganud, et vaimulikule mehele sobimatud mõtted teid eriti häiriksid.“

„Ju siis pole ma õige vaimulik mees.“

„Kummalised on need maailma asjad,“ mõtles Absalon. Kui vaid päev algas, nii Kaval–Ants kurja tegi. Siis aga sõitis logisev veoauto öösel tema ukse ette, sellest hüppasid maha tääkidega soldatid ja viledas linnariides

külmetavad asjamehed. Linasele esikuvaibale tallati porised jäljed. Pool tundi – mida sa sellega ikka kompsudesse kokku paned. Kolmandik armuajast läks niigi ratastoolis Kaval-Antsu autokasti sättimiseks. Ja jäigi õuepimeduses toimunud meenutama vaid auto bensiiniving ja lahtiunustatud uksest paistev valguseviirg. Sest ka lamp köögis jäi kustutamata. Lühike lõpp nii paljudele kavalalt seatud pikkadele asjakeerutustele. Tolles trükki lastud loos oli Kaval-Ants kehastunud kurjus – ja eks ta seda vist oligi. Kui aga hakkad siin maailmas õiglust otsima, lähed omadega paratamatult rappa, kuidagi ei õnnestu ühte kurja teisega kaaluda. Aeg on pärisõeluseks valinud aga selle, mis tehti Antsu endaga. Küllap tookord parastajaid jagus. Tahaks loota, et ka kaasatundjaid.

Kella kõma selles talus ei kuuldud. Veoauto kastis oli juba ootamas neidki, kelleni see ulatus, kuid kes jäid ometi koju oma saatust vastu võtma. Need olid mehed ja naised, kelles polnud kurjust ja kes seetõttu ei osanud ka maailmalt kurjust eeldada. Nüüd aga istusid nad kõik, nii head kui halvad, kavalad ja lihtsameelsed, tihedasti teineteise vastu surutuna tapikrusas. Nii need, keda ajalugu õigeks kui ka patuseks mõistis, kõik kannatustes puhastatud.

XI

Hommik ei kandnud sedapuhku raske öö tavataaka, ometi avastas Kevin alles lifti astudes, et ta on tööle jällegi

ülemäära hilinenud. Magda siristas oma kuvareist kaetud laua tagant mesimagusa häälega:

„Kui armas sind näha! Pealik juba ammu ootab!“

Kevin surus ennast võltsväärispuidust uksepoolte vahelt läbi ja jäi toimetuse osakonnajuhataja laua ette seisma – nägu peas, nagu tahaks ta seada ennast istuma, jalad rippu, sellesama kirjutuslaua servale, mille taga troonis ülemus. Kuid viisakusest eelistas ta püsti jääda.

„Kus sa olid? No hea küll, mul pole aega õiendada. Mul meenus üks vana uudis – meteor pörpõrgus. Meteorist endast ei pigista enam midagi välja – leide seal ei olnud ja täiesti võimalik, et pauk ja sähvatus käis ainult mõne joodiku peas. Kuid meie armsad konkurendid magasid ühe võimaluse maha. Sõna „pörpõrgu“ ja Antsu talu. Panid kirja, aga edasi minna ei osanud!“ Ülemus tegi dramaatilise pausi ja pörutas: „Pörpõrgu!“

Kevin manas ette unistavalt mõtliku näo.

„Mida „Pörpõrgu“ sulle üldse ütleb?“ oli boss nõrkinud. „Kuule, kas sa koolis oled juhtumisi käinud?“

„Ütle parem, mida sa minult tahad?“

„Mine Magda juurde, ta teeb sulle selgeks, mis asi Pörpõrgu on. Siis sõidad kohale, tuhnid välja kas on seoseid. Kui ei ole, siis leiad ikkagi. Klassikalise teose juured ja allikad. Natuke müstikat kah – taevatähed kukuvad. Leia paar vana tonti. Mine!“

Meile meeldib arvata, et maailma nägu kujundavad

sihikindlalt kavandatud ettevõtmised. Vale puha, ilma teevad avantüürid. Elus kipub olema nõnda, et kõige sagedamini tabavad märki huupi lendu saadetud kivid. Nii lähetatigi Kevin Põrgupõhjat avastama, ilma, et tal oleks millestki erilist ettekujutust. Põrgupõhja poole vihises lõdva randmega teele lingutatud kivitükk.

Ka sellised kivikamakad on omamoodi meteorid, keegi ei tea, kuhu nad kukuvad ja mis sellest saab. Üldiselt nende massi, orbiiti ja langemiskiirust ei uurita, eriti, kui nad kukuvad sohu. Siiski on tulnud ette lendkive, mis on tabanud kümnesse.

Kusagil on öelnud, et sõjas on ohtlik seetõttu, et seal keegi ei vaata, kuhu laseb: nii võib kergesti pihta saada. Tänapäeval on sellest saanud meedia tegutsemisprintsip.

Absalon ei teadnud kõigest sellest midagi. Parajalt karvakasvanuna läks ta Antsule madratsi järele. Unustuste aega olid jäänud koolmeistri siledaksraseeritud näovoldid, kuid metsiku Vanapagana parrani oli tal siiski veel karva- ja vaimukasvuaega. Praegu meenutas Absalon keskmiselt habetunud vesternitegelast – kui ainult rüht oleks veidi sportlikum. Napima heatahtlikkuse puhul ütleksime lihtsalt, et ta oli nagu paadialune. Juba mitu nädalat oli möödunud madratsi lubamisest, kuid ta lihtsalt ei saanud varem ennast liikuma. Taimena oli ta tõmmanud endasse uue kasvupaiga mahlu, juured olid veel liialt õrnad, et neid sealt korrakski välja kiskuda. Ta oli hämmeldunult jälginud tundmatute ürgprotsesside surinat endas, see oli niivõrd põnev, et millekski muuks lihtsalt ei jätkunud aega

ega jõudu. Polnud ta kellegi ilutaim, pigem ehk koerputk, mis sünteesib tuhandete ümbruskaudsete olendite – lehmade, metskitsede, sipelgate, lindude CO₂-te oma kude-
de aineseks.

Tee keeras üüratu kase kõrvalt alla. Sellest kasest oli rääkinud juba kirjanik. Kas just sellest, aega oli möödunud palju, kask vaevalt nii kaua elab. Tänaseni kestev, elus ja tervises kask kuulub pigem kunstitõe hulka, kuid küllap see ongi ülim tõde. Hetkeks arvas Absalon nägevat üle tee libisevat kotkavarju. Ta koguni vältis astumast kohale, kus see hetk tagasi oli võbelenud.

Edasi oli lapp laudtasast maad, sinna oli rajatud hobusekoppel. Kord lähenedes, kord kaugenedes tiirutas teisel pool kõrget lattaeda ratsanik. Häbelikult kadakapõõsa taha varjunud Absalon vaatas tähelepanelikumalt – see oli perenaine, ju ta vist ratsastas noort täkku. Loom tegi veel mõned katsed sadulas istuja mahaviskamiseks, siis aga taltus ja näis, et nüüd tundsid nad võrdset rõõmu hoogsast ringikappamisest. Uhke kaarega lähenes ratsanik piirdeaiale nõjatuvale ruudulises sãrgis kolgele, see aitas ta tõelise härrasmehena sadulast maha ja andis muheda laksu daami prinkis tagumikule. Perenaine tõi kuuldavale kõlava naerusillerduse. Hobune päitseidpidi järel, hakkasid nad astuma eemalt paistvate talukatuste poole.

Polnud Absalonil kommet kedagi salaja piiluda, nüüd aga jäi äkki kummargile koogutama. „Harkis nagu põrguhark,“ pirtsutas ta varju pakkunud kaheharulise kadaka peale, nagu oleks see teda siivutusse salavahtimisse

sundinud. Oodanud natuke, jätkas ta teekonda. Talukatused, mis olid jõudnud juba vaatepilti kinnistuda, hakkasid lähenemisel varjuma teeäärse pärnaallee latvadesse, paistma jäi vaid tuuletiivik, mis ilmselt pumpas vett kõrvalasuvasse suurde hõbedasse tsisterni. Tee tegi väikese käänaku ja vaatevälja ilmus taas väikese mõisa vürhvi häärber. Lõpuks astusid mängu tallid, mis muud need said olla – kolhoosiaegsed plokkhooned. Eemal oli paisuga tehistiik, selle taga paiknesid nõlvakul mändide vahel maaliliselt suvemajad.

Värav oli pärani. Üle õue lippas noor teenijatüdruk, trallitades laulda: „Jätke võtmed väljapoole!“

„Kuule, pea kinni!“ hüüdis Absalon. „Kus ma sulast võiksin leida?“

„Ta läks just Coraga koos talli.“

Tallist väljuski ruudulises särgis loikam, seesama, kes koplis perenaisega ripsutas. Lähedalt vaadates tundus nägu Absalonile tuttav, kuid ta ei suutnud meenutada ei kohta ega olukorda, kus ta oli seda näinud.

„Ah sina oledki see naljamees. Cora rääkis. Tule kaasa!“ Nad läksid ümber tallide, milledele viisaka väljanägemise andmisega oli ilmselt üksjagu vaeva nähtud. Õlist küllastunud rada viis kolhoosiaegsete garaažideni, mis olid aga jäetud oma kadunud aegu taga unistama. Loikam lükkas ühel paarisuksel mõned ripakil lauad kõrvale ja pugus sisse. Ka Absalon piilus pimedusse. Sees hoiti vanu välivoodeid ja madratseid. Sulane tiris virnast ühe vatiasjanduse välja ja ulatas läbi ukseaugu Absalonile. Äkki läks ta heldeks. „Kuule, ma annan sulle tüki kilet,

tõmbad oma niinimetatud katusele!“ Ta läks kõrvalgaraaži ja sobras prahihunnikust välja pooliku sinise koormakatte.

Kui nad tagasi õuele jõudsid, astus Cora ligi:

„Hea, et sa tulid. Võtad ühe mehe kaasa. Tule kööki!“

Juba köögi ukse tagant oli kuulda heledat naeru. „Küll siin naerdakse, nagu perenaine välja peal, nii teenijarahvas toas,“ mõtles Absalon. Cora järel sisenedes nägi ta pikanäolist noormeest laua taga istumas, supilusikas peos. Sama tüdruk, keda ta ennist oli kohanud, tõmbas jupi naeru teravate hammaste vahele tagasi, sättis näo tähtsaks ja hakkas hoolega toimetama.

„See härra on ajakirjanik pealinnast. Vii ta augu juurde,“ kamandas pereproua.

Absalon läks õue tagasi, proovis oma varandust sedaja teistpidi kokku klappida, vinnas selga ja nad hakkasid astuma.

Cora oli kaotanud huvi pealinna ajakirjaniku vastu kiiresti. Algul haaras ta noormehe oma raudsesse haardesse, näitas paisjärve ja turismiküla, pakkus ringsõitu hobustel. Suured neljajalgse loomad ajasid linnamehe segadusse, turismimajandust vaadates muutus aga tema pilk hajameelseks. Korrutas aina, et kas siin ka mingisuguseid imelikke asju on juhtunud? Mis imelikke? Ah jaa, üks meteoor oli. Aga sellest näis linnasaks juba ülearugi teadvat, et asjale üldse mingit tähelepanu pöörata. Aga vanasti? Mis vanasti? Ei tema tea, tema ostis selle talu alles seitse aastat tagasi. Lõpuks viskas Cora

ajakirjaniku nagu palli sulase-Mati kättesse.

„Aga Põrgupõhja?“ küsis meediaesindaja Matilt.

„Ah põrgupõhja? Eks põrgul ole ikka oma põhi all. Kuidas siis teisiti!“

„Aga kuidas sellega on?“

„Ei noh, eks põhja tule alati otsida. Muudkui pane põhjani!“

„Aga see pidavat kusagil siinkandis olema.“

„Siinkandis? No kus siis mujal! Meil siin küllalt põrgut tehtud!“

„Aga päriselt?“

„Kuule, meil on siin oma nõia-Ella, pärisnimega Daisy Lapiste, mine küsi temalt!“ oli Mati tüdinenud.

Kohaliku postkontori triksis rindadega juhataja ja ainus töötaja Daisy Lapiste keeras oma asutuse ukse lukku ja kutsus Kevini tagatuppa. Ta pani lõhnaküünla põlema ja istus maaliliselt diivanile.

„Ma tahaksin saada andmeid Põrgupõhjast,“ alustas Kevin asjalikult, nagu ühele proffajakirjanikule kohane – või nagu ta kujutles oma šeffi küsimas. Mingi mõttepojake tema teadvuses käivitas samal ajal arutelu, et millist asjakohast näitemängu tasuks plaani võtta.

„Põrgu põhi?“ Daisy ajas oma mustad silmad suureks ja jäi nüril pilgul laenurka vahtima. Kunagine koolitund, kus asjasse puutuvat kirjandusteost käsitleti, oli temast ei-

tea-kuidas mööda voolanud. Kuid ta kogus ennast kiiresti ja hakkas nii- ja teistpidi katsetama: „Enne kui laskuda põhja, tuleb leida sissepääs. Nagu me teame, ongi põrgu puhul kõige olulisemaks sissepääsukohad. Praktiliselt võivad need asuda kõikjal. Neid võib ära tunda kõrge energeetilise taseme järgi. Päris põhjani võib jõuda vaid mentaalselt, selleks on oma tehnika. Aga ma ei soovita kõrvalistel isikutel sellega tegelda, see jäägu ikka spetsialistide asjaks.“

„Aga kas siinkandis on midagi sellist?“

„Siinkandis?“ Daisy nägu läks kurvaks. Äkki lõi see särama: „Aga muidugi! See niinimetatud meteoriiit. Meteoriiidid kukuvad teatavasti just kohtadesse, kus on tugev mentaalse magnetismi väli.“ Daisy kiiksatas vaimustusest: „Aga oodake! Nüüd ma mõistan – tegelikult ma olengi kogu aeg arvanud, et kogu see meteoriiidi jutt on lora. Pole seal mingit banaalset kiviprügi kusagilt kosmosest. Ma kohe tunnen, et mingi tugev energiaväli käib sealt august sisse ja välja. Rahvakeeles võidakse sellist tulejutti saatanaks nimetada, seda tuleb ette. Vahest öeldakse kratt, kuid tegelikult on tegemist teispoolsuse kõrgemat liiki vaimse energeetikaga.“

Selliste teadmistega varustatult naasis Kevin Antsule, suundus kööki ja lasi ennast kurguni head-paremat täis süüta.

Kevin oli natuke häiritud, et teda segati mõnuses taluköögis särtsakat plikat hullutamast. Ta teadis enda arvates meteoride ja põrguvärkide kohta juba küllalt.

Siiski etendas ta tänuväärsele publikule elujõulise püstitihuppe ja asus oma varandust tassiva Absaloni kannul teele.

Noormees ei osanud sellisele nässile midagi öelda. Ja mis sa sellelt ikka küsid? Ta pidas ennast kõrgliiga sõnavehklejaks, kuid niisuguses mängus punktide korjamiseks oli ikka vaja tasemel partnerit. Nõnda nad siis vaikides astusid.

„Kas sa oled Vanapagan?“ sai Kevin lõpuks sõna suust.

Absalon peatus ja jäi pärani sui küsijat vahtima.

Talle meenus koht raamatust:

„Endist peremeest hüüti Vanapaganaks, kuidas on sinuga lugu?“

„Esimest hüüti, mina olen,“ vastas Jürka.

„Ah siis sina, armas hing, oled see päris Vanapagan?“

„Mina olen see päris,“ kinnitas Jürka.

„Ma tegin nalja. Ei noh, ma vaatan, sa sobiksid selleks väga hästi. Juuksed sassis, habe pulstunud, jässakas kuju,“ leebus Kevin vähe pikemaks sõnavõtuks.

„Rohkem pekki kui konti ja liha,“ ohkas Absalon.

Aga Kevin enam ei kuulanudki.

Ülejäänud teekonna kestel ei vahetatud enam sõnakestki. Absalon koperdas oma koorma all, ta oli leidnud enda arvates parima kandmisstiili: madratsi oli ta kokkurullitult tõstnud pea kohale. Kuid see keerdus alailma lahti, libises kõige oma kopituslõhnaga üle näo, kõrvade või kukla ja takerdus otsapidi jalgadesse. Isepäise vatieluka taltsutamiseks oli Absalonil kasutada vaid üks käsi, teisega üritas ta emmata kaenlasse kokku mässitud koormakatet.

„Järsku olengi, mõtles Absalon seda Vanapagana asja. „Ega ma ei olegi nii töss! Aga kust see untsakas Vanapaganast teadis?“

Aga pärale nad jõudsid.

Kevin astus vaid korraks augu äärelle. Poriks songitud muld ei avaldanud talle mingit muljet. „Tolle karvakubuga siiatulek oli täielik ajaraiskamine,“ mõtles Kevin, „midagi uut see ei andnud.“ Ta sai Absaloni peale tigidaks.

„Auguvalvur? Nagu mees, nii amet!“ Palju ei puudunud, et ta oleks veel natuke pingutanud ajurakke, mõelnud tsipa lisaks selle pentsiku valvuri üle, kleepinud talle sildi ja asetanud mingisse tüüp-registripessa. Kuid ka see olnuks tarbetu ajaraisk – ja Kevin katkestas mõttehakatise poole pealt.

„Tegelikult oleks päris tore mõelda, et ma ise lendasin sellest august välja,“ kõneles miski Absalonis.

XII

Absalon istus oma lõkkekoha juures. Antsu aia tagant oli ta leidnud loppis kastruli, teenijatüdruk oli andnud paberinutsakus soola. Oma allikanatukesest oli ta toonud vett. Sadakonna meetri kaugusel avastas Absalon kukeseeni. Nüüd podisesid need kastrulis. „Selleks, et saada mõne maakohaga üheks, on vaja süüa seda, mis seal kasvab; Vaja muuta selle aine oma maise ihu aineks,“ mõtles Absalon.

Midagi oli hakanud selguma, tundis Absalon, kuid täielikust selgusest oli asi veel kaugel. Vähemalt näis, et pimesi tormamise aeg hakkas otsa saama

Ta asetaskäed maapinnale ja püüdis tabada tunnet, mis seoks teda selle paigaga. Et see maa siin on tegelikult tema oma. Kuid maa vaikus ja kõnelesid hoopis puud:

„Meie toitume sellest pinnasest. Vaata, kui võimsad me oleme! Juurdumiseks on läinud kümneid ja kümneid aastaid, mõnel meie seast üle sajandi. Teisiti taoline asi välja ei tule, see on olnud suur töö. Me oleme selle maa tihedalt täitnud juurtega, juur juures kinni. Palju seal vahel mulda veel ongi! Nüüd võime öelda, et see maa olemegi meie.“

„Rääkige-rääkige,“ ümises Absalon. Ta paitaskäega üle mätta enda kõrval. „Aga sellele kohale siin on astunud

Vanapagan! Tegelikult on ka tema jalad aidanud seda maad õigesse konditsiooni trampida.“ Ta jäi vaatama oma käimasid. Nende parimad eluhetked olid möödunud juba siis, kui ta siia tuli. Nüüd olid nad üpris isepäiseks vändunud, paakunud mulla ja õietolmu alt ei paistnud enam algset värvi. Oli lausa uskumatu, et kunagi oli ta neid igal hommikul läikima nühkinud, et siis edvistada – kelle ees ometi? – koolimaja laial trepil. Kõige oma tagasihoidlikkuse juures polnud ta kunagi suutnud vältida kingaudevust.

Kes oli Vanapagan temale? Kes oli tema Vanapaganale? Oli selle Peetruse juures hingede tingimisega kuidas just oli, Jürkal oli tarvis panna ennast proovile. Või tõestada ennast – Jumala ja Peetruse ees, või ehk hoopis iseenda ees? Kuid kui mõelda, siis tegelikult oli see üks ja sama asi.

Mida aga tahab tõestada tema, Absalon?

Jäägu enesetõestus kui liiga kõlav sõna esialgu siiski reservi, mõtles Abalon. Ta oli alustanud valikutegemistega juba tookord kodus kapist seljakotti võttes. Oli niiviisi käivitanud pika valikutetegemise rea ja pidi kõigepealt sellega lõpuni jõudma. Ta teadis, ka, et lihtsustatult võis seda küsimuste kisakoori taandada kahele valikuvõimalusele. Ta võis öelda:

1. Vanapagan tähendab mulle, Absalonile, midagi olulist.

Või hoopis:

2. Vanapagana möllamine ei loe mulle tuhkagi.

Kui ei loe, siis miks on tema, Absalon siin? Kui sellel on siiski tähtsus, siis järgneks uus küsimus: milline on tema, Absaloni suhtumine Vanapagana rassimistesse? Kas see on vaid huvitav vaatlusobjekt või peaks tema, Absaloni, missiooniks ülepea saamagi sukeldumine Vanapagana rabelemiste allesjäänud jälgedesse?

Tegelikult oli kogu see mõtekäik jama. Mingit valikuvõimalust tal enam polnud – ta teadis seda väga hästi. Ta oli osalema pandud, ja kui ta juba osales, siis muidugi mitte kui uudishimulik vaatleja. Ta oli jäägitult kleebitud sellesse kummalisse käsumaailma.

Absalon oli intelligent, kes oskas suurepäraselt oma elu sõnastamiste nimel sõlme keerata.

„Vaevalt et Jürka minult seda sõnadega kukerpallitamist ootab,“ mõtles Absalon. „Aga mida ta siis ootab? Ja kas üldse ootab? Ja mida ootan mina?“ Maailmas oli palju asju, mille teistsuguseks tegemisele ta võinuks kaasa aidata, kuid kõik need käisid kõrgelt üle Absaloni pea, ta poleks ulatunud neist kinni haarama. Ja kõigi vastu polnud tal ka huvi.

XIII

Ajalehes kirjutati:

„PÕRGUPÕHJA VANAPAGANA TAGASITULEK. Kas Põrgupõhja on leitud! Meie kaastööline viis

läbi seiklusliku, palju aega ja jõudu nõudnud kirjandusloolise uurimise. Ta jõudis eesti rahva kultusromaanini „Põrgupõhja uus Vanapagan“ läteteni. Nagu selgus, asub see meie jaoks püha paik Lõpeküla Antsu talu maadel, keset sünget ja võimsat põlismetsa. Üheks juhtlõngaks ajaloolise paiga leidmisel osutus sinna hiljuti kukkunud meteoriit. Meteoriidid kukuvad teatavasti just kohtadesse, kus on tugev mentaalse magnetismi väli. Kuid spetsialistide sõnul on meteoriteooria osutunud viimasel ajal kaheldavaks. Viidatakse rahvapärimuslikele andmetele, mille kohaselt tulesähvatus ja mürin märgib igasuguste krattide ja vanapaganate saabumist. Tänapäeval tähistatakse selliseid nähtusi küll teistsuguste terminitega, näiteks kõneldakse teisepoolsuse vaimsest energetikast.

On märgatud, et metsalagendikul peidab ennast põõsaste taha karva kasvanud vanamees, keda keegi pole varem sealkandis näinud.

Kes ta on?

KAS VANAPAGAN ON TAGASI?“

Ärkliaknasse paistev päike trükkis pitskardina siirud-viirud kirjutuslaual lebavale ajalehele. Cora ajas varju-lillelt ära sellele istunud kärbsed.

„See linnanolk on ikka loll mis loll!“ pomises ta omaette, „Absalon ja Vanapagan! See auguvalvur on lihtsalt üks nupust ära keeranud linnaintelligent.“

Cora mõtles veel:

„Aga tegelikult osutas see kirjatsura mulle teene.“

Absalon ei taibanud, miks Cora käis ringiratast ja uuris teda eest, tagant ja küljelt. Nagu valiks ostmiseks vasikat.

„Kuule, paistab, et sa sobid. Ma annan sulle ametikõrgendust. Ma palkan su Vanapaganaks. Sinu asi on metsas koledat häält teha ja vahel ennast puude vahelt näidata. Kes rohkem maksab, võib sind ka käega katsuda. Kui öösel sajab, võid tulla Antsule kuuri magama. Ma lasen Matil sulle vanu kaltse selga otsida. Sinu praegusest vatist paistab linnaülikonna vurhv siiski veel liialt välja.“ Cora keeras pea viltu: „Kuigi ega enam vist ei paista.“ Siis keeras ringi ja marssis uhkelt minema.

Mati logistas hobuse ja vankriga Põrgupõhja välule.

„Cora ei lubanud autoga tulla. Ei tohtivat siia rehvijälgi ajada. Tõin sulle karnevalihilbud.“

Oli vana koitanud karvad-väljapooles lambanahkne kasukas. Oli ka pikk peakotiga takune hõlst, mis oli vist kunagi ammu kasutusel veskilkäimistel, et selgarabatud jahukott rõivaid ei tolmutaks. Riiete vahelt paistis Väike-Antsu ammune koolikarnevali sarvedega peavõru. Kogu kaltsukott lendas hooga õuemurule. „Praegu on nii, et õige tööga ei teeni maal midagi. Tuleb tola mängida. Aga kes tola mängib, see tolaks ka jääb. Sinul seda hirmu pole, sina oled tola niigi. Nõõ!“ Ja ta sõitis minema.

„Persse! Persse! Persse! Persse! Persse! Persse!“ – Absalon oleks tahtnud taguda pead vastu vana jalakat. Natuke vist puksiski.

„Niipalju siis kalli kodupaiga varjamisest lollidekarja eest. Aga kõige suurem nali peitub ju näitemängus, mis nüüd on antud mulle esitada. Keda mul õigupoolest tuleb mängida, kas Vanapaganat või hoopis iseennast? Ja kas selles ongi vahet?“ Absalon kohmetus hetkeks nendes sõnades peituvast ülbusest. „Kuid see on vist ka parim konspiratsioon, mida saab välja mõelda. Keda võib veel vähem kahtlustada kuradi punti kuulumises kui kaltsakat, kes niru palga eest Vanapaganat mängib?“

Absalon proovis sarvi pähe ja jäi mõttesse: „Vana Jürka kinnisidee oli õndsaks saamine. Huvitav, kas ka see kuulub nüüd minu mängukavasse? Või on sellest saanud nüüd minu tõeline siht? Absalon tõmbas selga pika jahuhõlsti. Koos oma peakotiga sarnanes ta nüüd rohkem küll ammuste aegade munga kui saatanaga, kuid kes oskaks vahet teha! Ehk nii oligi õigem.“

Absalon oli muutunud vähemalt iseenda ees jutukaks ja see oli suur samm edasi.

Seekord tuli Antsu sabas perekond, isa-ema umbes seitsmeaastase rüblikuga. Poisi kasvatamisega oli tegeldud hoolsalt, mitmetes huvialaringides oli teda koolitatud vastast sõlme keerama ja vähemalt kujutluses tükkideks kiskuma. Ta oskas kinnisilmi ületada kitsast purret ja teha lõket ilma tikkudeta. Väikemees pistis kilkama:

„Isa, isa, näe – tont, tont!“ Ise tormas Absaloni juurde ja hakkas teda peaga puskima. Talle oli sisendatud, et ootamatu rünnak on võidu pant.

Absalon tõmbus eemale, hõlmadelt kukkumisprahti maha rapsides: „Ju ma siis olen tont, keda isegi laps ei karda.“

Osa täiskasvanuid püüdis metsakollimängu kaasa taha ja rääkida nii, nagu tondiga ikka räägitakse. Aga kuidas tondiga räägitakse? Häälitseti: „Uuuuuu!“

Absalon mõistis peagi, et Vanapagana rolli dramaturgiliste sügavuste väljamängimisel polnud mingit mõtet. Mitte keegi seda temalt ei oodanud, ega tõtt-öelda avanenud selleks ka võimalust. Kellele seda ikka pahaks panna! Juhukülalised ootasid oma puhkuselt täit mõnu, taheti saada viimase kui sendi eest elamusekõdi. Tuldi ju vaatama imeasja, mis ei paneks mõtlema, kuid mida talveõhtutel oleks lahe meenutada. Ja mis peamine – ka Cora talu tahtis külaliste tulval õitseda.

Kui rolli süüvimine oli tarvilik, siis paistis sedamoodi, et just temale, Absalonile endale.

Ootamatult alanud vihmanädal sai otsa, õhtupoolikul tõmbus selgemaks. Koos esimeste pilvedest läbi tungivate päikesekiirtega ronis Absalon oma ahjuvaremetele. Ta oli puhastanud paari jalatalla jagu pinda nõiagestest ja pujudest, tirinud istumiseks kohale palgijupi. Siit oli mõnus vaadata oma valdusi. Peos hoidis ta oma kivi. See

oli pikalt lebanud madratsi all, seletamatu aukartus oli Absaloni takistanud seda kätte võtmast ja kainelt ning tundeabalt uurimast.

Eks me kõik elame pidevas infokildude sajus, need muudkui torgivad meid paremalt ja vasakult, ülalt ja alt, katavad meie juukseid halli kleepuva tolmuaga. Mis siis veel rääkida kooliõpetajast, kes juba loomu poolest on universaalne teadmistemahuti. Nii kraapis ka Absalon endast kokku märkimisväärse hunniku infokilde taevakivide kohta. Nii saigi, et juba esimene pealiskaudne vaatlus näitas, et tema uuel tunnuskivil polnud ealeski tulnud osa saada võitlusest taevase tule ja külmaga. Ei olnud kivi kogenud ka kosmilise lauppõrke ekstaasi. Absalon jälgis põidlagi selle ümmarguseks kulunud nurki ja kante. Ebakorrapäraseid mõhnaid ei andnud tunnistust ei jääaja liustike disainerikäest ega merelainete poleermasinast. Oli näha, et tema kivi polnud üldsegi loodusevorm – mõni sedasorti mälestuse, mida inimesed meelsasti mererannalt üles korjavad, mõne aja pärast unustavad ja siis tüdinult minema viskavad. Selle kivi küljed ja kuklatagune olid töömehe muhkliku käe tabaselt ära nühitud ja rudjutud. Midagi tuttavlikku hakkas silmade ette kerkima, kuid kus ja millal oli ta sellesarnast näinud, see libises käest.

Absalon sulges silmad ja manas pilgu ette esimesed hetked Põrgupõhjal. Miski oli äkki varjutanud tema eest kogu legendiku ja andnud käsu vaadata vaid seda kivi. Kes kelle tegelikult leidis? Või oli hoopis tema, Absalon, tagaotsitav, ülesleitav, kes toodi raudus kohale, et saada vastandatud sündmuste juurtegelasega? Seatud kivi ette

äratundmiseks?

Kivi oli tema vastu huvi tundnud ja mis seal salata, Absaloni haaras mõnus edevus. Kivi tähelepanu võis olla kaalukam kui nii mõnegi liigikaaslase huvi.

Öösel laskis Absalon käe aeglaselt libiseda üle kivi pinna. Tema põial eksles selle mõhnades nagu naise puusakeerdudes. Kuid see, mis ta sõrmede all tajus, polnud naiselik nahasiledus. Tasane pind oli täidetud väikestest kriimustustest, nagu libisevate löökide jälgedest. Järsku talle meenus: ta oli midagi taolist näinud muuseumis keset ammuste põlvkondade igapäevaträäni. Tookord oli ta kummardunud ja lugenud kivi kõrvalt sildilt: „TULEKIVI“. Kahtlustava valvuritädi valvsa pilgu all oli ta silma peaaegu vastu vitriiniklaasi surunud ja jälginud kummalist kriimustustemustrit kivi pinnal. Ta kujutles, kuidas üks tema kaugetest esivanematest, köötsakil leelõuka ees, raius täksiga sellest sädemeid. Absaloni kivi oli suurem, hulga suurem, ikka ühe täitsa vägeva mehe asjakivi, lausa munakas. Selles peitus ürgse tule vaim, mida oli vist nüüd soovitud teatepulgana talle edasi anda. Tule toomine ja tule viimine olid olnud tähtsad asjad, need tähendasid elu ja kõige selles peituva edasikandmist.

Ridamisi libises Absaloni silme eest mööda tule kohale kummardunud nägusid. Võis ehk selle nägemuse algne teostumisaik olla Põrgupõhja? Kui aga lõpuni minna – mis tähtsust sellel, siin või kusagil mujal? Kus peitub meie algidu – kas esivanemate juhuslikus asupaigas või meie kõigi ürgses olemasolus, kusagil planeeti katvas nimetus eksistentsikiles?

Kust pärinevad, millisest sügavusest lähtuvad impulsid, mis panevad meid looma või purustama, kedagi paitama või vastu lõugu virutama? Ega ometi vaid eilsest ajalehest, juhuslikult uksele müksatud kaasinimesest? Parem katsugem siiski uskuda, et kogemata leitud kivist.

XIV

Kirikumehe teid kõndiv Berimund nägi juba kaugelt Absaloni. Vanapagan, pikk hõlst seljas, oli väljunud metsa kaitsvast varjust ja sammus mööda päikesepaistelist põldudevahelist teed.

Berimund tõmbus sarapuupõõsa varju, pöördus siis ümber ja tegi kerge jooksupõõsa ringi ümber karjakopli, riskides, et koguduse liikmed näevad õpetajat sörkimas. Hingeldades jõudis ta tanumale umbes sadakond meetrit eespool Absaloni ja võttis sisse rahuliku jalutaja kõndimisviisi.

Berimund oli uudishimulik nagu harakas. Õigem oleks küll öelda, et ta oli uudistegurmaan, kes hoolega valib toitu oma ajukurdude turgutamiseks. Lõpeküla skandaalid ja skandaalikesed pakkusid ootustekohaseid maitseelamusi küll äärmiselt vähe, kõik kokkukeedetut jäi pigem bussijaama puhveti sardellide tasemele. Seetõttu kannatas ta aju kroonilise alatoitumuse all. Aeg-ajalt ta siiski murdus ja süüvis lüpsinaiste klatši, peagi aga märkas, et primitiivne toit rikub vaid seedimist. Meteoriidi kuk-

kumises ja Absaloni ilmumises oli seevastu palju seletamatut. Berimund pidi tunnistama, et ei saa mitte millestki aru, ja see ajas ta elevile.

„No näe, puudealune mees ka nelja tuule peal väljas.“

„Ma pole ainus.“

„On öeldud, et inimene mõjub kõige veenvamalt oma loomulikus keskkonnas. Mõtlesin – kuhu oleks sind parem sobitada, kas metsa või põllule? Või kuhugi inimeste sekka? Linna? Kelle sekka veel?“

„Ma pole ammugi enam kedagi veenda soovinud.“

„Seda ei suuda me kunagi. Nüüd sa siis mängid Vanapaganat. Kui mängid.“

„Mängin.“

„Näe, kui ausameelne! Ma olen asja uurinud ja tean, mis talu see on. Ja sõnu, mis selle kohta öeldud ja kirja pandud. Tekst on sulle vähemalt ette antud. Ma alles otsisin selle kõite raamaturiulilt välja, mul on säilinud eestiaegne esmatrükk. Seal on tähtis koht õndsaks saamisel. Kas ka see kuulub nüüd sinu rolli juurde?“

Absalon vaikis.

„Ära pahanda, et ma püüan sind paika panna. See oleks nagu ristsõnamõistus. Aga tähti jääb kogu aeg puudu. Või üle. Ja ruutudel on vale kuju.“ Kirikumehe korrastatud, läbipaistvasse, kuid paraku igavasse maailma oli ilmunud kogum arusaamatuid, veidrakujulisi märke, mida oli raske isegi maha joonistada. Ta haistis selles ammuoodatud vaimset seiklust, kuid samas kartis

pettumust. Ta ei tahtnud mõeldagi võimalusele, et kogu loo taga on mingi lihtne, banaalne seletus. Berimund oli hakanud arvama, et Absalonil on selle Vanapagana värgiga mingi isiklik suhe. Muidu ta siin ei oleks, ta pole mees, kes satuks juhuslikult sellise portsu otsa.

Kirikumees jätkas kaugelt ja ringiratast:

„Natuke oleksid sa nagu nende linnameeste moodi, kes tulevad maale, ajavad kokku vanu külimitte, söövad Edest vaba looduslikku toitu ja otsivad juuri. Muidugi on sarnasus ähmane, sa oled keerulisem nähtus. Kangesti paistab sedamoodi, et sinagi siit midagi otsid. Aga mitte ei saa aru, mida. Vokke oma urkasse sa ei tassi ja sööd kõige vastikumat konservirämpsu. Kui üldse sööd. Kuidas sul aga juurtega on, seda ma ei tea.“

Absalon oli lukus mis lukus.

„Aeg-ajalt saavad need vokikogujad tõepoolest õndsaks ja pole neile vaja selleks minu jutlusi. Sest kuigi nende ajendiks võib mõnikord olla edevus, kasust rääkimata, on tihti ka midagi tõsisemat mängus. Kuigi, kes olen mina, et nende edevate kohta midagi öelda! Sina aga edev pole. Mitte ei saa aru ka sellest, kuidas sul õndsusega lugu on. Ja kas üldse ongi mingit lugu. Ja miks sa ometi selle ameti vastu võtsid?“

„Õndsuse teed on imelikud.“

„Nimelt. Õndsaks saamise viisid on teinud huvitava kukerpalli. Selle päris Vanapagana aegu oli selleks lihtsalt töörügamine. Ränk ja tappev töö, mis kestis päevast päeva, vihmas ja lõõsas. Tänapäeval on õndsaks saamise

tehnika muutunud. Ma olen märganud, et meie päevil on selleks vaja kõigepealt loobumist. Keeldumist sedasorti hõrgutistest, mida kõht niigi vastu ei võta. Ja asjadest, mille jaoks raha ei jätku. Sellega liitub dekoratiivse lisandina töötegmine, mis võib küll parasjagu jõudu võtta, kuid konti ei tapa. Ma pean veel järele mõtlema, kas see tehnika ka vaimuliku inimese silmis toimib. Kui me aga vaatame asja filosoofi pilguga ja astume oma vaimsetes konstruktsioonides astme võrra kõrgemale tasemele, siis näeme, et nii Vanapagana töörügamine kui ka tänapäeva aatemehe loobumised on lihtsalt ühe kõrgema printsiibi erijuhud. Pühendumine!“

Berimund tõstis seda sõna öeldes näpu ja jäi pungis silmadega Absaloni vaatama. Viimane nihkus aga kirikumehe pilgu alt kõrvale, jättes selle vahtima heinamaale ripakile jäänud läinudsuviseid heinapalle, mis kaugelt vaadates tundusid mõttesevajunud karudena.

Absalonile meenus äkki, kuidas ta oli katkevas rütmis karelnud mättalt mättale, ise korrutades: „Pühenduda, pühenduda, pühenduda...“

„Heal lapsel mitu nime,“ jätkas usumees, „pühendumine, missioonitunne, aatelisus. Mis teha, neil kõigil on kergelt vanamoodne lõhn. Miks ometi? Muidugi, kui just hoolega otsida, siis võime leida, et see sõna on ka tänapäeval siin-seal tegev. Ainult sellest pole viisakas rääkida.“

„Vanapagan oli ka vanamoodne.“

„Kas oli?“

Berimund jäi silmitsema vareseid, kes tiirutasid kirikutorni ümber. „Pole enam kirikukella, mis neid eemale peletaks,“ ütles ta vaikselt. Ja mõtles: „mis kõik ei hakka meie peas ja hinges tiirlema, kui seal ei kumise midagi, mis meist endist võimsam oleks! Mida suurt on minus? Mitte midagi. Ja ise keerlen varesena selle vaese vennikese ümber.“ Siiski ta jätkas peaaegu sosinal:

„Ja sina – tööd sa ei rüga, kuid õndsaks saada vist tahad. Või ei taha? Miks muidu sa oled siin kõigi jaoks narriks. Õndsad on need, kes vaimult vaesed. Aga sina pole üldsegi vaimult vaene. Sa pole ju rumal inimene, kuid tegeled asjaga, mis tavamõttes on täiesti arulage. Ära pahanda, et ma hakkasin lobisema, kuid mul pole siin kellegagi rääkida.“

„See kõik on huvitav, kuid ma pole kindel, et see minusse puutub. Muide, nendes sõnades oli tunda sarkasmi. Varem pole ma seda teie juures märganud.“

„Oh, minagi olen nõrk! Minu juured on minu ametis ja ma pole sedavõrd ülbe, et loota õndsaks saamist.“

Nad näppisid põllult paar lapseohtu viljapead, hõõrusid peo peal puruks, uurisid sõklaid ja seemnehakatise ja hakkasid arutama, kuidas leivavili kõrre otsas edeneb. Millest kumbki tegelikult kuigi palju ei teadnud.

XV

Absalon seisis vana, kokkuvajunud kraavi kohal, üks jalg ühe kalda mustikates, teine teisel pool samblas, ja mõtles. Kui ta parasjagu tuiutanud oli, märkas ta, et mets temast paremal ja vasakul on erinev. Vahe polnud suur, näha, et loodus oli hakanud erinevusi juba ammu kokku maalima. Ühel pool laius sajanditevanune ürgne laas. Teisel pool oleks aga mets nagu noorem – olgugi, et nüüd oli seegi omajagu vanaks paakunud. Puud olid siiski tera peenemad ja lühemad kui naaberalal. Ka kasvasid nad ühtlasemate vahemaade tagant, võis aimata istutaja kätt. Raamatu lõpuosas oli Kaval-Ants kuulutanud, et mis enam neist Vanapagana raadatud põldudest, tuleb mets taas peale lasta, see toob rohkem raha sisse. Absalon tundis südamepekslemist, ta hakkas mõtlema, et see noorem osa võiski olla kasvama pandud kunagistele Põrgupõhja põldudele. Jürka oli need viljamaad omal ajal metsalt võitnud, kraavidega kuivendanud ja tasaseks silunud. Siit oli ta aasta-aastalt ränga tööga saaki nõudnud. Hiljem oli Jürka töö tühiseks tunnistatud ja põllud metsale tagasi antud. Nüüd oli ka uus mets jõudnud vana metsa seisisusse ja pealiskaudne vaataja ei pruukinud erinevust märgata. Jürka töövili oli kadunud, seda lihtsalt enam ei olnud.

Absalon otsis ja leidis siiski puude all vana põllupeenra jälje.

Ometi ei saanud Absalon vabaneda naiivsest kujutlusest, et see, mida inimene on teinud, jääb alatiseks elama – kui mitte otsese tööviljana, siis ometi mingi raskesti seletatava jäljena, mis on ei tea kuidas vajutatud aegadesse. Põrgupõhjal oli tehtud tööd ja miski siin hoidis tema arust tallel nähtud vaeva imelise jõu. Pühendunud töötegemise jõud, uskus ta, omab võimet levida, ühineda miljardite omasuguste unustatute või meelleseisvatega. Ja siis ühel päeval ongi see ei tea mis viisil salvestatud pundar suutnud vormida terve maailma paigaks, millel on inimese jaoks eriline õnnistatud tähendus. Palju õnnistavam, kui võis – ükskõik, mis viisi vaadates - olla algsel, omatahtsi tiirleval kosmilisel mudatombukesel.

Töö vaim või vaimu puudumine. Absaloni silme ette kerkisid Antsu talu räämas kolhoosiaegsed garaažid oma rusuva auraga. Ka nendesse oli talletatud tööd. Kuid töö tulemus ei olene ainult kulutatud lihaspingest, vaid ka mängu pandud hingestatusest. Pühendumisest? Hingetust tööst jääb levima tühjus ja õud. See haarab meid oma raudsetesse pihtidesse ja meie osaks on jäädagi tema vangiks. Pole see ainult tegija saatus, vaid need ahelad lukustavad ka inimest, kellele langeb õnnetus kasutada nõnda sündinud töövilja.

Aga kuidas oleks lugu Vanapaganaga, kui ta äkki välguna siseneks meie aega ja pistaks müttama? Tänapäeval on käibele pääsenud kummalise tähendusega sõna „töönarkomaan“, Selles ütlemisses on väärdunud kombel kokku miksitud irvitamine ja lugupidamine, näpuotsaga on lisatud midagi meditsiinilist, koguni kriminaalset (ikkagi maania ja mõnuainesõltuvus). Selline

silt saakski Vanapaganale kaela riputatud. Meie päevade keelepruugis puudub väljend, mis tähistaks vanapaganlikku, uhket ja ülevat tööragamist.

XVI

Silt küll riputati, kuid hoopis posti otsa ja hoopis teistsugune.

Rööbastee suubumiskoht metsasallu sai kunstilise kujunduse. Mehed sõitsid kolinal kohale, linnast välja otsitud selli juhendamisel klopsiti peitsitud roigastest kokku risti-rästi ülaosaga värav, tipus autodele sissesõitu keelav märk. Ühele küljele kinnitati suur silt „PÕRGUPÕHJA“, teisele samas mõõdus „ERAVALDUS“. Pisut eemal aeti tükk raiesmikku buldooseriga siledaks ja toodi peale koorem killustikku. Sinna sai neljakandiline märk „PARKLA“ Ka teeristile, millel Absalon täheldas siia saabudes kratitegemise soodumust, pandi silmatorkavaks teenäitajaks puujuurikatest tehtud, õieli näpuga karvase kämbla moodi viit.

Pärast värskeltpaigutatud siltide ülevaatamist sammus Cora Põrgupõhja välule. Ta möödus Absalonist pilku heitmata ja jäi uurima jämedat, poole pealt murdunud tüve. Jändrik tüügas oli pärit nagu mõne romantismiaegse kunstniku maalilt. Kui Absalon oma uue elupaiga puudega tutvust tegi – silitas ühte ja patsutas

teist –, polnud ta ulatanud seda jõmakat kätega ümbert haarama. Oma elupäevadel oli see kindlasti näinud Vanapaganat. Rangelt võttes tähendab säherdune puujäänus laipa, kuid oma uhke vormiga seondus see ometi imeliselt elava loodusega. On surnuid, kes oskavad jääda elavaks. Cora silmitses seda mõne minuti mõtlikul näol, pöördus ja – jällegi Absalonile tähelepanu pööramata – marssis minema.

Samal ajal oli Põrgupõhja lähimetsadesse siginenud hoopis isevärki rahvast. Joosep magas metskonna kontori taga peadpidi sirelipõõsas. Ta polnud tõusnud veel selliste õllemeeste sekka, kellele märjuke enam pooltki ei mõju. Veel vähem oli ta jõudnud astme võrra kaugemale, auväärsesse seltskonda, mille liikmetele see uuesti on mõjuma hakanud, nii et piisab vaid tilgast, et ära vajuda. Ja ega tea, kas ta sinna jõuabki. Praegu oli ta veel skulptoriks õppiv teise kursuse tudeng, parajalt õllerõõmus, kuid siiski sedavõrd kogenematu, et rängalt jõmmi jääda.

Kaks itsitavat plikat vägivallatsesid magaja kallal. Nad tõmbasid poisil tossud jalast, kallasid purgist kummassegi sinist värvi ja sättisid jalga tagasi. Mõne aja pärast Joosep ärkas – sedavõrd, et ajada ennast mõttetul pilgul istuma. Ta kogus jõudu ja tõusis püsti, jäi oma käimasid vaatama – midagi seal sees lirtsus. Joosep laskus taas istuli, tõmbas jalavarjud maha ja jäi uurima tumesiniseid varbaid.

Natukese aja pärast ta juba keksis ühel jalal oma sõprade seas, hüüdes vaimustunult:

„Mu varbad on sinised – surm läheneb!“

Nad olid juba teist nädalat metskonna keskuses praktikal. Neile olid kätte antud vintsked, okslikud tüvejupid, metsameeste kirved ja kettsaed. Juhendaja, vana puunikerdaja, oli öelnud:

„Ajage silmad pärani ja vaadake neid vaigujändrikke! Neis hõõgub tung saada skulptuuriks. Kujutlege iseennast korraks palgipakuna ja mõelge, milline kuju võiks teist välja piiluda. Võtke siis kettsaag ning lõigake endalt kõik üleliigne maha, vabastage see häbelikult peitupugenud kunstiteos“ Juhendaja jäi oma sõnadega rahule ja jalutas minema.

Tuleb märkida, et kõik valisid endalõikumise asemel siiski palgirappimise, kui mõned plaasterdatud sõrmenukid arvest välja jätta.

Nüüd olid puupuuslikud valmis ja seisis üksteist vahtides hõreda grupina metsameeste kontori ees muruplatsil. Oli vägevate puusadega esiemasid, pea peal seisvaid metsakolle, aga ka otsakuti seatud kuupe ja kerasid. Joosep lonkis oma matsaka metsaneitsi juurde ja hakkas varvaste sügamisest värviseks saanud kätega otsustavalt selle kõhtu ja tuharaid siniseks nühkima.

Õhtul jõudsid pärale veel paar tähtsamat õppejõudu Tallinnast, et teha lõppevast praktikumist kokkuvõte.

„Surmasinine! Braavo!“ kiitis Joosepi tööd habemega see-kõige-tähtsam.

Linnaaksad said oma jutud napilt räägitud, kui Cora maasturiga maja ette keeras. Ta väljus autost ja küsis

valju häälega:

„Kes teist oskab Vanapaganat teha?“

Kõik pöörasid pilgud hajameelselt kõrvale, ainult Joosep laiutas käsi ja ütles:

„Ei noh! Proovida ju võiks.“

„Milline sinu kuju on? See? Aga miks see sinine on?“

„Juhtus. Tööõnnetus,“ salgas Joosep oma loomingu-
lise palangu maha. Kui leppida väitega, et kunst on
kunstniku Jumal, polnud see ärasalgamine sugugi
väiksemas kaalukategoorias kui üks teine, mida teame
Pühakirja vahendusel. Joosepi kroonivarud olid õllevahuks
haihtunud ja ta haistis teenimisvõimalust.

„Näed seda murdunud puud. Ma tahan, et sellest
saaks tehtud Vanapagan.“ Cora oli toonud Joosepi
Põrgupõhja välule.

„Kas üks sinine kurat?“

„Ma ei taha mingeid moodsaid vigureid. See peab
olema päris ehtne eesti kirjanduslik Vanapagan!“

Ei tea, kas maavillane saatan või hoopis Cora
kummardus eesti suleseppade tööle ajas maailma-
kodanikust Joosepis midagi keerlema. Pööris kergitas
õllemälestusi, see omakorda takistas teda kuuldavale
toomast mõndagi iroonilist, mis tal muidu alati varuks oli.

„Nii et hakka peale!“

„Oodake ikka, perenaine, kunsti tegemine nii ei käi.

Ma pean kõigepealt mõtlema ja vaatama. Kõhu täis sööma ja magama. Vaim peab peale tulema.“

„Kas Vanapagana vaim?“ teravmeelitses muidu asjalik Cora.

„See vist natuke liiga kasetohune.“

„Tead, sinu vaimud ja tondid mind ei huvita.“

Kui Cora oli läinud, üritas maailmaasjadest ühte-teist kuulnud tudenginoorhärä võtta lootoseasendit. Ta kavatses tüve ees mediteerides koguda loomingulist jõudu, kuid vajus peagi selili. Kõrs suus, pööras ta pead ja märkas alles nüüd Absaloni.

„Kes sa oled?“

„Vanapagan.“

„Miks sa siis endast ausammast tahad? Seisa parem niisama kännu otsas.“

„Mina hoian parem mätta serva varju.“

„Soovita mulle ka üks mätas. Ma tahan magada.“

Järgmisel hommikul asus Joosep hoogsalt tegutsema. Ta lippas Antsule, et uurida, kas saaks sealt vajalikke tööriistu. Tagasi jõudis ta vankuvail jalul, näol higitriibud. Õlal olid tal kettsaag ja kirves, taskutes peitlid ja vöö vahel vasar. Vastu Cora käsku polnud Mati soostunud varustust kohale sõidutama.

Joosep viskas rauavärgi maha ja käis paar ringi ümber puutüüka, patsutas seda siit ja sealt, taganes siis

uuesti, et jändrikku kui kunstiteost eemalt vaadata.

„Sitta kah!“ ütles ta ja lõi kirve puusse.

Järgmised tunnid töötas ta raevukalt. Lõuna ajal võttis Joosep pakist välja Antsul kaasa antud pruukosti, sõi kõhu täis ja viskas põõsa alla magama.

Õhtul ajas Joosep pea õieli. Ta vaatas, kuidas Absalon toimetas oma asju: tõi vett, süütas lõket ja asetaskopsiku tulele. Unesegune pilk andis kõigele veidra tähenduse. Joosepile tundus, et Absalon on kord ühes kohas, siis haihtub ja ilmub ootamatult kusagil mujal – nagu oleks tegemist mingi kunstkop filmiga või oleks see hoopistükis mingi olemuslik liikumine, algkulgemine, milles polnud midagi ühist tolle ebamäärase sebumisega, millesse Joosep oma senises elus oli sisse kasvanud. Absaloni liigutused olid saamatud ja kohmakad, kuid neis polnud närvilist tarbetust. Tema oskamatu tuletegemine mingeid iidseid riistu kasutades oli äkki märk, see andis tunnistust algsest loovustahtest ja kogemusteihalusest. Nagu oleks ürgne esivanem harjutanud kohmakat kämmalt sobilikuks kivikirvele. Milleski oli see palju tuumakam kui Joosepi enda äsjane tõmblemine puukolaka kallal. „See mees on tõepoolest Vanapagan. Ega eesti kurat saagi olla osavnäpp,“ reastusid mõtted Joosepi peas. „Nii vist kasvavad puud, kui neid aeglustatult filmida. Laperdavad tuule käes, aga kasvavad.“

Ta läks ja istus lõkke äärde Absaloni kõrvale. „Vanapaganausk, taarausk, saatanausk, kommunismiusk, progressiusk bla-bla-blaa...“ ja ta vahtis pärani silmi

Vanapaganale otsa, püüdes jõuga aina äratada ja siis jälle uinutada skeptist. „On see satanism või tagurpidi taarausk? Tead, mul on kõigist nendest uskumistest pohui!“

Joosepi vanemad olid lahkusulised ja tema lapsepõlve painajalikud pühapäevad möödusid palvemajas. Sellest meenusid haigutuste varjamisest tekkinud lõuakrambid. Tema esimene püsivam tüdruk oli krišnaiit ja ka Joosep oli korda paar jooksnud nende trummi saatel mööda linna. See krišnatamine pakkus talle huvi seni, kuni asjal oli tüdruku lõhn man.

„Ütlesin sulle, et seisa parem ise kännu otsas. Ei tule midagi välja, sinul pole avaliku tegelase närvi. Sa lähesid uudishimulikest pilkudest sittamoodi auklikuks.“

Koos pikalt lahkuva pohmelusega jõudis ta tõdemuseni: „Selle kuju tegemine on pasane värk. Ma teen selle ära, aga sinu portreed sellest ei tule. Ära loodagi. Või ära karda, ise tead, kumba pidi on õige. Mage oleks. Mina sind mäta varjust välja tirima ei hakka, piilu sealt rahu. Mitte, et mul sinust hale oleks. Lihtsalt sa ei klapi päevavalgusega kokku. Cora tahtis lollust, eks ma teen siis sellest mingi teutooni saatana, et piisavalt tobe oleks. Umbes sellise, nagu von Klehn, kui ta eesti rahvale kuradi tahtis kinkida. Või oli see Kalevipoeg? Tühja kah, pole vahet!“

Järgmised päevad toksis ja põristas Joosep veel raevukamalt.

„Kurat, tahaks juba valmis saada, et siit minema panna!“

Uhkelt püsti seisev sarvedega pea oli juba aimatav, samuti võimsat nua hoidev käsi.

Cora käis paaril korral vaatamas. Ta seisis, ühmatas rahulolevalt ja lahkus.

Lõpuks sai kuju valmis. Joosep vaatas oma tööd: ümbrus oli ära tallatud, jõudu kiirgavast tüvest oli saanud surnud puuslik.

Corale skulptuur meeldis. „Tule Antsult läbi, teeme palga ära.“

Joosep pesi allikal näo puhtaks, võttis koti ja läks, käsi õieli, Absaloni juurde.

„No hüvasti siis! Ei tea, mida kuradile käeandmine peaks tähendama?“

„Eks sa pärast näed!“

Õhtupoolikul oli Joosep jälle tagasi, kott seljas ja rahulolev nägu ees.

„Mõtlesin, et tulen siiski veel kord läbi head aega ütlema. Näe, Cora pistis palga peale veel „Viru Valge“ pihku!“

Joosep istus, keeras korgi pealt ja küünitas pudeli Vanapagana poole.

„Kui töö valmis, siis on ikka päris hea olla.“ Joosep viskas selili. „Kummaline värk – kui mõni asi on päris hästi välja tulnud, siis on mul pärast alati sitt tunne ja pohmakas, et oleks ikka võinud olla veelgi parem, et mingi viimane vint jäi peale keeramata. Praegu sai tehtud üks

igavene jama, aga minul on pohui.“

„Igaüks timmib oma rahulolud parajasse paika, et elu kannataks elamist.“

„Viru Valge“ hakkas Joosepile pärale jõudma. Ta jäi kortsus kulmul Absalonile otsa vahtima

„Kuule, ära arva, et ma sind ei tea. Ma olen seda raamatut sinust lugenud. Päris titena. Tunnista üles, sinul oli vaja õndsaks saada ja selleks asjaks see parajasti paika timmitud rahulolu poleks küll kõlvanud. Oli ikka vaja ennast hullupööra tagant torkida ja pidevalt justkui hambavalus elada. See on ka üks sitt värk. Ära hakka mulle seda usku kaela määrima.“

„Ega õndsaks saamine igaühele kõlba.“

„Ega kõlba jah!“

Omaette aga Absalon mõtles: „Kuidas see poiss ennist ütles? kui mõni asi on päris hästi välja tulnud, siis on mul pärast alati sitt tunne ja pohmakas, et oleks ikka võinud olla veelgi parem, et mingi viimane vint jäi peale keeramata. Ta on ise ka üks paras enesetorkija. Ära ütle, vennike on neis asjus minust vaata et targem. Mis minust! Mina mäletan kõigist oma tegemistest küll ainult tapvat igavust.“

„Oma nime ma sellele kujule alla ei pane. Corale ka õiget nime ei öelnud. Natike häbi oli. Kahel põhjusel. Ma olen muidugi nolk ega tea kunstist veel midagi. Aga vast just selle tõttu on ka minul veel mingid omad mõtted peas. On olemas kunst ja on olemas *fucking* kitš. Aga raha on

vaja. Proosit!“

„Aga teine põhjus?“

„Algul ma mõtlesin, et näe, Vanapagan omast käest võtta, teen tema järgi. Aga siis kohe ei saanud, see oleks olnud nagu sinu ärateotamine,“ ütles Joosep vaikselt. Kuid siis muutus ta uuesti valjuhäälseks: „Aga käki keerasin vist ikka. Ma olen selle vanapaganluse üle siin põhjalikult järele mõelnud. Kui lähen Tallinnasse, panen kõik kirja. See on siis minu esimene teaduslik uurimus, täitsa lahe. Ühesõnaga, kõik need eesti kratid, Vanapaganad, Ukud, Taarad ja kes veel – need pole kujutatavad, neist ei saa ei pilti ega kuju. Täpselt samuti nagu selles islamis, et ära ainult joonista. Vist seepärast, et ka meie oleme parajad fanaatikud. Muudkui vahime altkulmu põõsa alt nagu metsakollid ja mitte ei taha, et keegi näeks, missugused me tegelikult oleme. Ongi nii – kui keegi üritab seda eesti panteoni kujutada, tuleb välja mingi saksa või skandinaavia ila. Need kolumatsid on loodusprintsiibid. Vaimsusprintsiibid – mida iganes. Ehk nad ei tee mulle selle kuju pärast kambakat, ma tegin meelega nii, et ei oleks üldse nende moodi.“

„Kuid Kalevipoeg, temast ju küll pilte tehtud?“ küsis Absalon.

„Kalevipoeg polnud ei vaim ega jumal. Lihtsalt kõva mees. Nagu mõni suusalegend tänapäeval.“

XVII

Öösel nägi Absalon unes Vanapaganat koos kogu tema perega.

Nad olid parajasti raiesmikul päikesepaistel, kui sinna ilmus ka emakaru oma kahe pojaga. Juulal oli laps rinna otsas ja ta istus kännul. Suuremad lapsed jooksid karu märgates hirmunult ema juurde kokku. Jürka, kes oli pikutanud, tõusis püsti.

„Lähme ära,“ ütles Juula vanamehele tasa.

„Karu pärast või?“ küsis see.

„Kelle pärast siis?“

„Ei,“ ütles Jürka otsustavalt. „Olgu siin päikese käes, kui tahab, mina jään.“

„Tuleb ehk kallale.“

„Mul on puss,“ ütles Jürka ja lisas: „Kahju, et pole pika varrega kirvest.“

„Jah, kui oleks see kirves,“ arvas Juula.

Karu nagu ei pannud inimesi mikski, vaid rühkis lähemale. Jürka tegi hurjutades oma kõmisevat häält ja ka Juula ja lapsed karjusid

kõigest jõust. Karu mõmises ja lähenes endiselt pikkamisi.

„Lähme eest ära,“ ütles Juula veel kord.

„No ei lähe,“ vastas Jürka juba vihaga ja võttis pükste pealt pika rihma, mida hakkas ümber pahema käsivarre mässima, randmest peale ülespoole. Oli see tehtud ja karu ikka veel lähenes, hakkas ta karule vastu minema, tõmmates puusalt pika pussi, mis läikis päikese käes.

„Vanamees, ära mine,“ palus Juula ja lapsed hakkasid karjuma. Aga Jürka läks edasi. Nüüd võttis Juula lapse rinna otsast, pani ta kännu äärde samblasse ja tõusis püsti. „Kui lähed sina, siis tulen ka mina.“

Aga enne kui Juula Jürkale järele sai, võttis see maast paraja kaika ning tabas sellega eemalt karule pähe. See ajas looma vihale ja, lõuad laiali, sööstis ta mehe kallale. Aga Jürka lõi talle oma pahema rusika sügavale kurku ja hakkas pussiga hoope jagama. Mees ja karu pöörlesid maas. Loom hingeldas, sest mehe käsi oli tal ikka alles kurgus. Aga parem käsi oli pussi maha pillanud. Selle võttis Juula ja surus kõigest jõust karule külje sisse, kus arvas olevat südame. Tundes valu, karu jättis mehe murimise ja katsus käpaga valutavat külge, tabas aga pussipead ja lõi selle üleni iseendale rinda. Sündis järsk nõksak ja karu liikmed läksid üleni lõdvaks. Aga mehe käe ajas ta kurgust välja, jättis

üldse mehe sinnapaika ja läks poegade juurde, nuusutas neid, limpsas paar korda oma verise keelega ja pöördus siis uuesti oma vaenlase poole. Aga vaevalt sai ta paar sammu astunud, kui varises kokku ja ei tõusnud enam. Pojad vänderdasid tema juurde ja pistsid ninad ema sooja verre. See oli täiesti uus kogemus nende elus.

„Jumal oli meie poolt,“ ütles Jürka end maast üles ajades.

„Karu oli üksi, meie kahekesi,“ arvas Juula.

„Meil oli puss.“

„Aga karul hambad ja küüned.“

„Isa oli karust üle,“ rääkisid esimesed kaksikud isekeskis.

Unenäo alguses oleks Absalon nagu lehitsenud raamatut Vanapaganast, samal ajal kui Vanapagan koos oma perega talle seda lugu justkui näitemängu ette mängis. Siis raamat kadus, toimuv lugu muutus päriseks ja hakkas keerlema omatahtsi. Lõpuks koguni sulas ta ise Vanapaganaga üheks, otsustava noatorke ajal oli juba tema see, kelle rihmast mässitud käsi oli karu lõugade vahel. Siis nad jälle eraldusid ja ta vaatas taas kõike kõrvalt.

Unenägu karust vapustas Absaloni sügavalt, see oli juba üleliia elav, hommikul oli ta ikka veel nähtu mõju all. Et rahuneda, läks ta oma valduste kõige

hingepaitavamasse ossa, kus oli varemgi käinud kallalekippuvat masendust ravimas. Selleks oli lapike sihvakat kaasikut, õrna ja siredat, mille varjus siin-seal kosusid jõulupuudena käharad noored kuused. Kuid rahunemise asemel haaras teda ootamatu hirmusööst. Kuusehakatised olid seekord liialt tumedad ja sagrised, küllap olid nad salkadesse kogunenud vandenõulased, kes varjasid kiskjat – suurt ja tugevat karu, kes püstitõusnuna võiks vaadata kõrgelt üle nende ninatarkadest latvadest. Absalon kiirendas sammu, et pääseda kaugemale kahtlasest salust, kuid jõudis veelgi hirmuäratavamasse tihnikusse. Kaelus muutus niiskeks, koguni sooled tema kõhuõõnes oleksid nagu kattunud hirmuhigiga. Absalon pöördus ümber ja põgenes.

Rahunes ta alles oma ahjumäel. Ta pani asjad ritta: „Jürka tappis karu. Sedaviisi sai ta looma üle võimu. Nüüd on see tema karu, mul pole vaja seda karta.“ Et hakata mõnda mõtet uskuma, piisab teinekord selle kahel korral valjusti väljaütlemisest. Absalon ütles kolm korda. Ja siis veel üks kord.

Absalon, linnarutiinis väljahäälestatud unerežiimiga inimene, oli Põrgupõhjal hakanud magama kuidas juhtub. Kord vajus unne varasel õhtupoolikul, siis jälle koperdas öö läbi tüvede vahel, otsis midagi, mõtiskles ja kuulas öiseid hääli. Juhtus ka, et uni ulatus lõunani – kui just külustajate sissetung teda varem maast lahti ei löönud. Järgmisel ööl pärast karuhirmu oli ta küll varakult oma

urgu pugenud, kuid põõnas veel keskpäeval. Ta ärkas sellest, et teda kõigest jõust raputati. Ta avas silmad ja mõtles karule, kuid lõust, mis täitis tema vaatevälja, polnud karu masti.

„Aja ennast püsti ja anna aru,“ röökis Mati.

Sulane haaras Absaloni käest ja tiris ta asemelt välja. Lagendikul oli salk külastajaid – selliseid, nagu nad ikka on, võta ükskõik milline punt juhukõndijaid mõne linna tänavalt. Kuid midagi oli siiski teisiti, nende keskel valitses Cora. „Tohoh, ka raskekahurvägi kohal,“ mõtles Absalon. Ilmselt uudistajad siiski päris tavalised polnud, et neid saatis talu kõrgemate pagunikandjate auvalve.

Absaloni silm seletas härrade-prouade toekate sammasjalgade vahelt mustavat mulla- ja risukuhja. Ega ometi jälle meteor? Siis ta märkas, et Vanapagana kuju oli puude vahelt kadunud, üle linnarahva peade kerkis taeva poole paar mullakamakatega juureharu. Nikerdatud tüvi tukkus aga rahumeeli maas.

„Mis see on?“ küsis Cora ähvardavalt, kui Absalon Matist eskordituna lähedale jõudis.

„Ju ta tahtis naistesse minna,“ oleks Absalon peaaegu vastanud, kuid sai siiski pidama. Natuke eemal kädistav naistekari polnud küll koht, kuhu Vanapagan oleks tahtnud suunduda. Absalon astus lähemale ja uuris siruli visanud Põrguvürsti. Juurtega maast välja kistud kuju polnud eriti kannatada saanud. Uhked teutooni sarved olid küll murdunud, alles olid jäänud väikesed maamehekolli muksud. See tuli kindlasti kasuks. Viltu üle puusliku

käsivarte ja rinnaesise lõikusid sügavad küünisejäljed. Kuid surnud puunukuga oli toimunud kummaline metamorfoos. Vägivallaarmid andsid temale esmakordselt midagi elavat ja inimlikku. Kuju oleks nagu väljajuurimisel elusaks saanud.

„Karu,“ ütles Absalon vaikselt.

„Kas sa midagi ei kuulnud, olid purjus või?“ küsis Mati.

„Ma magasin. Ju tal polnud plaanis mind äratada.“

Külalistele olid hüpoteetiline pillerkaaritav karu ja tema vägiteo jäljed igatahes palju huvitavamad, kui seda suutnuks olla üks kahjustamata rahvusromantiline vägikuju. Jutuvada kogus tuure. Paar noort daami kasutasid juhust, et kaitseks võimaliku karuohu eest suruda ennast isaste kummis rinnakorvi vastu.

„Jama,“ ütles Mati, „siinkandis pole ühtegi karu.“

Üks prillidega härra võttis ette puunoti üksikasjalikuma ekspertiisi. Ta kõssitas eemale paar tüvel tasakaaluharjutusi tegevat nooremat seltskonnaliiget, kükitas ühes ja teises kohas lähemalt uurima ja tegi kokkuvõtte:

„Huvitav, siin oleksid nagu kabjajäljed.“ Ta osutas tüve alumisele osale. Tõepoolest, kabjaraudu meenutavad süvendid olid tugevasti puusse surutud. Nad oleksid nagu juurte vahelt välja roninud ja kõpsisid ladva poole. Jäljed olid värsked, sellest andsid tunnistust toored lahtikistud pinnud.

„Kõik oleneb sellest, kas jäljed tekkisid siis, kui puu seisis veel püsti – siis joosti mööda tüve üles –, või hiljem, kui see oli juba pikali, siis...” Ta takerdus ega suutnud sõnastada, mis nimelt sellest erinevusest olenes. Kuid hääletoon andis tunnistust, et valikust võisid sõltuda probleemi mõned kui mitte just riiklikult, siis vähemalt ideoloogiliselt olulised arengusuunad.

„Tüdrukud! Kellel on raskusi titesaamisega, seiske harkisjalu selle jeekimi kohal. See aitab!” hüüdis keegi teadjamees.

Külalised hakkasid rahulolevalt lahkuma. Cora tuli Absaloni juurde ja küsis vaikselt:

„Ega sa karu ei karda?”

„Mis tast karta. See ju minu karu.”

Cora jäi hämmastunult meest vaatama. Ta ei jaganud, kas Absalon tegi rumalat nalja või oli hull.

Absalon oli ainuke, kes märkas, et Vanapagana kuju pilgutas silma.

XVIII

Absalon hakkas lõket tegema. Ta võttis oma tulekivi. Viimastel päevadel oli ta oma varustust täiendanud – rüksiks oli tal ahjuvareme kõrvalt leitud hobuseraud, taelaks metsast otsitud kasekäs. Ta oli seda potis keetnud

ja nädalapäevad päikese käes kuivatanud, ise pidevalt mõistatades, et ei tea, kas juba aitab. Ta tegi paar kiiret lööki räksiga vastu kivi, kuid need läksid tühja, sädemed valla ei pääsenud. Järgmisel katsel aga lendasid kangekaelsed tuleterad taelast mööda. Lõpuks siiski hakkas taela korpas seljast kerkima peenike suitsujuga. Ta puhus innukalt peale, kuid sattus hoogu ja hoopis kustutas tulealge. Absalon katsetas uuesti ja uuesti, kuni sai lõpuks taela hõõgvele.

Kust ta teadis, et nii tehakse?

... tuli oli juba taelas ja ta pani selle õlgede vahele, et tuule käes vehkida ja sädet leegiks muuta. Suitsusaba käis õletuusti kannul. Äkki ilmus õlgedesse leek.

Nii olevat toiminud meister ise – Vanapagan.

Lõke hakkas tasapisi jõudu korjama. Sedaviisi tulesüütamises oli Absaloni jaoks midagi suurt ja ta lihtsalt ei saanud enam mõelda tavalisi mõtteid. Kõik omandas äkki iidse, varjatud sümbolitega kirja pandud tarkuse tähenduse.

Läbi aegade on tuli olnud nii looja kui ka hävitaja – arvas Absalon. Nagu ka inimene ise. Inimese töö oleks nagu mõeldud väärtusi looma, kuid juhtub ka sedaviisi, et see hoopis purustab. Eks töödki tehakse tihti selleks, et

asjad aina hullemaks läheksid. Tuli soojendas, praadis, sulatas, valmistas potte ja telliseid. Kuid tules põlesid ka raamatud ja ketserid, terved linnad ja riigid. Tänapäeva inimene kohtab mõtestatud tuld vaid harva, leeke asendab mulksuv tuline vesi ja aur, sagedamini hoopis ennast tähtsaks pidav elekter. Meid ümbritseb kimpude viisi peidetud juhtmeid, nendesse kätketud tuli on moondatud nähtamatuks, avatud seltskonnast väljaarvatud kimääriks. Veel siin-seal tegusid tegev looja-tuli on meie pilkude eest kätketud ülemõdulistesse tööstuslikesse monstrumitesse, muudetud aheldatud deemoniks, kelle möllamist tohivad läbi väikeste kvartsklaasist vaateavade jälgida üksnes vähesed asjassepühendatud. Argises elukorralduses kardetakse tuld kui hävitajat. Tule taltsutamiseks kihutavad tänavatel sireenide huilates kallid punaseks lakitud masinad. Kuid rebides tule olemuselt ühe tiiva, tema jumaliku alge, on ka inimene ise kaotanud lennuvõime, midagi tema enda küljest on kaasa pudenenud. Midagi on ka tema küljest amputeeritud, ja nagu jala kaotanud sandikest jäävad vaevama valutavad varbad, annab ka see endast tunda.

Et elustada mälestust ammuste aegade jumal-tulest, kogunevad inimesed atavistlikele riitustele, süütavad moodsate tuleriistadega leegikese ja kärsutavad sellel poest ostetud ettemarineeritud liha. See on uue aja sakrament, mille varustamine grillahjude, süütevedelike ja vorstikestega on muutunud tasuvaks majandusharuks. Kuid kõik see ei suuda meis enam summutada vähkkasvajana keermeid ajavat hirmu luku tagant pääseva

ja kõike hävitava tehis-viimsepäeva ees. Supertule ees. Konserveeritud viimsepäevateadmise ees, millega me päevast päeva harjutame heanaabri-suhteid. Ja vast seetõttu pole enam tuld ka inimeste tegudes ja mõtetes, need on jäänud külmaks ja kaalutlevaks. Nõnda mõtles Absalon.

Absalon vidutas uniseksjäänud silmi ja nägi õhtuuttu mähkunud lagendikul kolme meest hüpeldes ringlemas ümber mehekõrguse savikuhjatise – täpselt praeguse meteoriidiaugu kohal. Nad määrisid käevangus hoitavatest korvidest hunniku külgedele porist massi. Osa muda kukkus maha ja seda pritsis viiskude alt meeste põskedele ja kulmudesse. Karuse kämbla liigutus läks sujuvalt üle teise mehe käehaardeks. Kui kahest käest jäi väheks, ilmus kohe kõrvalt kolmas. Veel ja veel üks liitus tegevusse, nagu oleksid nad kõik ühe mehe ihuliikmed. Nii liikusid nad nagu ühes tükis kuue käe ja kuue jalaga loom ja tegid oma tegu. Nad olid noorkuust noorkuuni mütanud rabas, otsides soomaagi känkraid. Siis olid nad langetanud puid ja miilanud sütt, sõtkunud savi. „Mees naise peale, naine mehe peale, laps südamesse,“ olid nad korrutanud, ladudes kiht-kihiti maaki ja sütt. Siis oli ette seatud surmamaskid ja alustatud peietantsu. Iga tantsuringiga kallati maagi ja söe armumängule korvitäite kaupa vedelat savi. Kui mehekõrgune, siledaks nühitud külgedega ümar kuhil oli valmis, sosistati:

„Maak on surnud ja maetud, et tema hing elaks. Ei

enam tohi teda segada.“ Ja hiiliti vaikselt minema.

Nüüd pidi see kõik ootama nii kaua, kui kannab emakaru ihus oma poega.

Seatud ajal oldi taas kohal. Kuivamisest tekkinud praod määriti kokku värske saviga.

„Et lapsel soe oleks.“

Ja jällegi algas ümber kuhila ringiratast tammumine.

Läbi valu ja puhastava tule pidi sündima raud, sellest omakorda mõõk. Nad olid vorminud haua, sellest pidi saama häll. Ringlemine peatus ja mehed jäid ühele kohale tammuma.

“Nüüd tuleb kohale kutsuda Vana Hall ise,“ ütles vanim kolmest vennast.

Vana Hall, kutsutud ka Vanapaganaks, pime mees, soorahva hirm ja arm, pesitses mäletamata aegadest koos eidega eraldatud soosaarel, kuhu viivat rada teadis mujalolijatest vaid tema vanem poeg, seesama, kes soovis taadi kohale kutsuda.

Nii ta siis läks vanamehele järele, sumpas soos päeva, sumpas teisegi, toidumärss sai tühjaks. Jõudis Vana Halli juurde nälginu ja nõrgukesena. Vanamees andis talle tüki keedetud mägrakõrva ja hakkas ees sookalda poole astuma. Ei läinudki rohkem aega kui karjapoisi kahe pissimise vahel, kui nad pärale jõudsid. Pime seisis kaua savikuhjatise ees, silitas seda kätega, liigutas sõnatult huuli. Siis käskis paari kohta veel savi lisada, tõmbas hunnikust välja neli turritavat kaigast, millest sündisid

tuulutusavad. “Laps tahab hingata,” ohkasid kohalolijad. Vanale Hallile tundus üks roigastest olevat liiga õbluke ja ta virutas sellega pojale vastu pead.

“Mis ma sulle rääkinud olen!”

Teised sebisid küürakil kohale ja sonkisid ava veidi avaramaks.

Kätega purustas Vana Hall kivistunud katte kuhjatise jalamisse jäetud avalt – tulekäigult, mis viis rammusate kändudeni ja nendele kuhjatud ootevalmis süteni.

„Tuli on murdja, tuli on murdja,“ ümisesid ümberolijad.

Pojad sirutasid tema poole käed igat laadi tulehakatisega. „Magusat mett tulele!“ Et oleks valikut. Oli kuivanud sammalt, karurasvaga määratud puulaaste, heinatuuste kevadel ärganud karu pesast. Vana haaras kord ühte ja teist, eksimatult just seda, mida pidas vajalikuks. Ta täitis koldekäigu.

Vanapagan tõusis püsti ja hakkas laulma. Suletud silmil laulis ta tulest, mida võib näha vaid kinnisilmi, ja rauast, mis kumiseb siis, kui sellele mõelda. Ainult vanem poeg tohtis laulutaktis vaikselt kaasa tammuda. Äkitselt laul katkes ja Vana Halli kätte ilmusid tulekivi, räks ja tael. Suur ja võimas tulekivi, tõeline munakas. Ainult tema tohtis süüdata lõõma, mis oli kutsutud andma elu mõõgale. Juba paarist esimesest sädemest hakkas tunnelist kerkima peen suitsujuga. Veel sündimata mõõgale oli hingesäde

antud.

Absalon raputas pead ja nägemus kadus. Siis aga nägi ta metsapimeduses kolme endale suunatud hõõguvat silmapaari. Need liikusid, kord kaugenedes teineteisest, siis jälle koondudes. Absalon varjas käega silmi lõkketule eest ja püüdis pilguga tungida pimedusse. Ta nägi kolme metskitse varju, nende silmadest peegeldusidki lõkkeleegid.

Et aga kõik paika nihkuks, nägi Absalon põõsastes veel midagi helendamas. Ta tõusis ja läks vaatama. See oli tühjakssöödud fooliumist krõpsupakend. Absalon ajas ennast aeglaselt kummargile, korjas selle üles ja viskas lõkkesse. Kuid tuli ei võtnud uustulnukat omaks, tahmuva nuustaku ümber moodustus nõrkevasse lõkkesse mustav leekidevaba ring. Vaba tuli ja konveierilt tulnu ei tahtnud liituda, nad esindasid erinevaid maailmu. Oli see tehispakendi immuunsus surma või hoopis elu vastu? Või mis selles vahet!

Krampi kiskuva, tahmunud fooliuminutsaku kõrval oli oksaraag, mis ajas ennast leekides nagu ekstaasis püsti, sirutudes püüdma äralendavaid sädemeid. Siis aga tõmbus äkitselt kokku, murdus ja kadus ei tea kust välja purskunud leegipahvaku varju. Kuivanud raod on ju surnud puu. Kas tähendas see tõmblemine taas elluärkamist hetk enne lõplikku hävingut, mälestust kunagisest tuule käes õõtsumisest? Kas oli see oksakild rahul oma saatusega? Ka tema, Absalon, oleks nagu taas ellu ärganud.

IXX

Viimasel ajal oli Cora käinud mitmesuguste tegelastega Põrgupõhja õuel. Kõnniti ringiratast, vaadati siit- ja sealtpoolt, seisti mõtliku näoga. Pealinnast saabunud sileda lõua ja hõredate takujuustega kõhetu mõistusemees, suur messingpannaldega puldankott rihmaga üle õla, kompas mättaid nagu lihalooma kintsu, loksutas suuremaid kive puusaluudena mullamuhkudest nähtavale, mõõtis sammudega vahemaid. Ärganud noviitsina vaatas Cora kõike seda pealt. Hoopis särama läks pereproua aga siis, kui linnamees hakkas pikka loengut pidama, näitas kätega, kui suur, lai ja kõrge miski oli kunagi olnud. Absalon piilus kõike eemalt, teda polnud ligemale kutsutud.

„Ei tea, mida see jälle plaanitseb,“ pomises Absalon. Ta oli juba märganud, et kui Cora astub raske sammuga, siis midagi ta kavatseb. Cora plaanidest ei tule aga midagi head. Absalon ei tahtnud muutusi, polnud kunagi tahtnud.

Kui saksad olid läinud, tuli ta ninapidi asja uurima. Nõgestest ja raudrohust välja puhastatud kivid näisid tähistavat kunagise Vanapagana eluaseme nurki ja külgi. Vanasti pandi mõned suuremad kivid lihtsalt maha ja laoti nendele palgid. Aeg tegi aja tööd, kõik, mis puust, põles või kõdunes, kivid jäid aga oma kohale.

Sädemeid puistava lõkke valgusel kattis Absalon samblaga linnalõhnalise käe poolt alasti kistud raudkive.

Eemalt tihnikust kostus jämedat laulujoru:

„Lähme laialt laaberdama,
laka luuke logistama,
piigakesi pitsitama.“

Karu embus oli tõepoolest Vanapagana kuju ellu äratanud. Seda aga ei märganud ja murdunud puuront oli tiritud jalust ära põõsastesse. Seal ta nüüd jorises ja tundis mõnu samblal lesimisest.

Coral olid tõepoolest suured plaanid, aga kunas tal neid polnud!

Ta istus ärklitoas. Väljas oli juba pime, polnud päikest saatmas pitskardina varju lauale. Hoopis lambist heidetuna võrgutas kardinavari akna taga küünitavat noort vahtrat. Cora lehitses raamatut „Eesti talurahvaarhitektuur“, mida oli talle mõttetoiduks soovitanud puldankotiga linnasaks. Cora oli saatnud

tüdrukku valla raamatukogusse seda nõutama. Nüüd olid tal pildid ees, mille järgi mõtteid suunata.

Puldankotimehe oli ta telefoni teel leidnud Vabaõhumuuseumist. Cora tundis elu – sellised ühe meelistegevuse preestrid tulevad kohale, kui hüütakse, ega küsi raha. Cora muigas. Köögis kartuleid kooriv tüdruk hakkas samal hetkel tahtmatult kaasa itsitama.

Corale sai korrapealt selgeks, milliseid võimalusi pakub avalikuks saanud saladusega Põrgupõhja – sellest annaks välja arendada võimas rahamasin. Esimeseks sammuks oleks Põrgupõhja mahapõletatud rehielamu taastamine. Puldankott oli andnud head nõu, ka Coral endal oli ühte kui teist mõttes. Rehielamusse tuleks sisse seada paar eriti kõrge hinnaga, metsiku aja eluviisi jäljendavat külalistetuba. Cora küll imestas, kuidas inimesed said vanasti sellistes urgastes elada. Akendeta, pime rehetuba, suits tohutust korstnata monstumahjust täitmas ruumi ülaosa nõnda, et all tuleb liikuda lausa käpakil. Mine tea, millise pudulojusega võis sedapsi veel kokku põrgata.

Ega seda ahju tänapäeval niiviisi tossutada enam ei saa, paneb veel maja põlema. Koldesse tuleb teha väike dekoratiivtuli, hügieeniliselt kahjutut suitsu aga tekitada hästi peidetud generaatoriga. Ka mõned lambad võiksid seal olla – määgimine elustaks kõrvades vanaaegset kõnepruuki. Poleks paha paigutada tallu elama üks korralik, õppinud Vanapagan. Absalonil puudub tase, teda ei saa enam kaua kasutada. Muidugi oleks vaja läbi-

mõeldud reklaamikampaaniat ja kindlasti ka efektseid klantspaberil trükiseid.

Cora kehtas õlgu, mõeldes nendele, kes on nõus sellises kohas viibimise eest raha maksma, kuid ta teadis, et neid leidub, pealegi hulganisti. Cora oli kogemustega naine, ta mõistis, et õige äri rajaneb alati inimeste veidrustel.

XX

„Tere, peremees, mis sa siin möllad!“

„No tere, Mati, mis ime sind siia tõi?“

Mati astus väravast sisse ja andis Peetri talu pere-mehele terekätt.

„Ikka kõpitsed oma vana osmiku kallal. Kas uut ehitama ei hakka? Kõik ju ehitavad. Sa nagu meister selliste asjade peale.“

„Ei noh, mis mina nendest uutest ehitusvärkidest tean. Noorest peast sai koos vanamehega mõned palkmajad küll püsti raiutud. Nüüdki sai veel ühele linnamehele tehtud.“

„Eks Coral on üks selline asi plaanis.“

„Cora asi. Ise teab, mis teeb.“

„Kui teab. Aga kui tegemiseks läheb, kas tuled

kampa?“

„Ega aega suurt pole. Noh, kui Cora kutsub, võiks ju vaadata. Mida ta teha tahab?“

„Olevat plaanis Põrgupõhja rehielamu taastada.“

„Pole küll minu asi, aga mis hullu temal sellest?“

„Seda minagi. Kui raha ülearu, tehku parem mõned suvitusmajad linnarahvale juurde. Seda ma talle ütlesin. Ja vaja veel sellele klounile Absalonile maja teha! Aga kus Cora! Sakste värk. Tehku mis tahab.“

„Ei mina sinna oma kätt pista. Mul vanamees teadis. Ega ta sellest palju rääkida tahtnud. Aga ükskord, kui ma veel poisike olin, siis purjuspäi ütles. See Vanapagan olnud puhta hull. Sai Kaval-Antsu peale vihaseks. No oli küll, Ants tahtis ta talu pealt minema lüüa. Eks tema torkas tule räästasse, pärast Antsu majale ka. Antsu lõi sandiks, ise põles sisse. Vanamees nägi kõike pealt. Pärast, kui maeti, olevat kurat hauast välja hüpanud. See on üks neetud paik. Ei mina sinna lähe. Tead ise, mis metsameestega seal platsi peal juhtus. Puha lolliks läksid. Pärast ei saanud keegi aru, miks nad teineteisel silmi peast välja löid.“

„Mis seal ikka. Kahju küll.“ Mati tiris põuest pudeli haljast. „Näe, mõtlesin sinuga kauba peale liiku teha. Aga ega või head kraami lasta niisama raisku minna. Läheb veel seistes hapuks.“

Mati istus kaevu kõrval konutava Wehrmachti-aegse autovraki astmelauale ja keeras korgi pealt.

„No eks vaata, mis ta on,“ ütles peremees ja tegi pärast kombekat pausi pudeliga algust.

Pudel oli paar korda pendlina edasi-tagasi käinud, kui Mati alustas uut juttu.

„Perepreilit Maiet polegi kodus?“

„Ei tea, kus metsi mööda see jälle hulgub.“

„No kas sina talle aru siis pähe ei saa? Ikkagi isa.“

„Häh, mis sina tead!“

„Ma mõtlesin, et kui saan kokku, siis kutsun ta laupäevaks rahvamajasse!“

„Mis sa, Mati, jahid noori plikasad? Sa ju ise Antsul kukeseisuses.“

„Ei noh, kukk või asi. Ei tea, kauaks mina sinna jään. Hakkab vist aitama ka.“ Mati keeras poolikule pudelile korgi peale. „Eks töö tahab tegemist. Tuleb minna!“

Põrgupõhja asjadest kõrvalehoidmiseks oli Peetri peremehel hoopis tõsisem põhjus. Mehele meeldis õiendada igasuguste õliste ja roostes poltide ja mutritega. Aastaid tagasi oli tal tarvis olnud juppe oma eestiaegsele „Deering“ niidumasinale. Sellist unustatud rauda polnud aga enam kusagilt võtta. Viimases hädas hakkas ta kratti meisterdama. Võttis ristluuks vankri telje, peaks vana korvi ja vedas kogu kupatuse reede öösel ristteele. Saigi elu sisse.

Kratt tõi tarvilikud vidinad korrapealt kohale ja jäi

hambaid kiristades uut ülesannet ootama. Järgmiseks tööks tulihännale oli kolhoosiaegne MTZ traktor, selle tõi ta suure mürinaga kiiresti lauda ette. Ainult et sinna see jäi – häält talle sisse ei saadud. Nii hakkas lisanduma igasuguseid masinaid, neid vedeles kõikides õuenurkades. Kuid nende vanade riistade ühiseks hädaks oli, et nad olid siit-sealt olematuks kulunud või puudusid mõned ihuliikmed hoopis – nii et neid kasutada ei andnud. Lõpuks saigi krati peamiseks mureks varuosade kokkuajamine. Kõik aiaääred ja laudatagused nõgesepuhmad olid täis roostetanud hammasrattaid ja käigukaste, mille paikapanekuks aga peremehel aega ei jätkunud.

Praegu tegeles kratt eestiaegse, Paides valmis tehtud teehöövli tükikaupa kokkutassimisega. Masin oli ajaloo laastavates keerdkäikudes hoopis haruldaseks muutunud, nii oli selleks kogumistööks läinud juba kuus kuud ja võis veel teist niipalju kuluda. Puudu jäänud tükke oli isegi kratil raske leida. Mis aga siis saab, kui masin koos on, sellele ei tahtnud peremees mõelda. Kratile pidi ju kogu aeg uut tööd andma, muidu võis asi karmiks minna.

Ta tõi köögist pesukaunitäie poest ostetud koeratoitu ja viis aida taha konkusse, kus ta kratti hoidis.

Nüüd oli peremehes hakanud maad võtma kartus, et Vanapagan (küllap ta ikka päriselt Vanapagan on!) tuli hoopis seoses kratikaubaga temale arvet esitama.

*

Absalon tahtis nagu paar korda juttu alustada, kuid ei leidnud hakatuseks sõnasädet. Lõpuks küsis:

„Kus sa elad? Kust sa tuled, Maie?“

„Kust ma tulen? Raamatust! Kas köidad mind ümber? Või paneme sellele leheküljele järjehoidja vahele?“ Naerdes ulatas Maie Absalonile kõrretäie maasikaid ja tantsiskles minema.

Paar päeva hiljem leidis Absalon Maie sõnajalgades lebava puusliku juurest. Neiu kükitas puumehe kõrval ja näppis sellelt sipelgaid.

„Kas ka sina oled tehtud puust?“ küsis Maie Absalonilt. „Ainult et millisest puust? Kuule, ütle, mis sorti puust sina oled tehtud?“

Absalon istus esivanema nikerdatud reitele, koputas nendele, nagu uurides võrdluseks materjali. Pahaks vanamees seda igatahes ei pannud. Mõtetesse kummardunud Absalon tundis seljaga mingit liikumist ja teadis juba, et Maie oli jälle minema jooksnud. Ta võttis oma kivi ja hõõrus peopesaga selle kiilast kuklatagust – nagu mõni teine mees hõõrunuks mõttesse jäänuna enda laupa. Kuid mõttesädemeid sellest ei süttinud.

Mõttesädemed kippusid tal süttima rohkem ikka siis, kui tükk aega polnud ühtegi hingelist läheduses olnud. Või kui ta suutis enda ja lähedalolijate vahele mõttes ehitada kõrge-laia klaas-kivi-metallseina. Nüüd aga oli Maie minema jooksnud, kuid viibis ikkagi siinsamas. Absalon ei saanud aru, kas see tunne oli meeldiv või ärritav. Kui mingi mõttesädemeke üritaski lendu tõusta, siis maha see susinal kukkus ja kustus.

XXI

Coral abistavat kratti ei olnud. Ta istus taas oma ärklitoas ja võttis arveid kokku. Asjad ei läinud sugugi nii hästi, nagu ta oli lootnud. Linnarahvas oli hakanud põlastama eestimaist jahedat suve ja täitis valkja, päevitust ootava hoovusena lennujaamu, et pääseda kaugetele päikeserandadele. Vaba raha talus enam ei jätkunud. Cora mõtles murega Põrgupõhjale. Polnud midagi teha, tare ehitamine tuli edasi lükata või sellest koguni loobuda. Kuid objekt vajab ikkagi arendamist, millegi poolelijätmisega polnud ta harjunud. Ta helistas Puldankotile, see soovitas ajutise lahendusena püstkoda. „Tulebki vist nii teha,“ mõtles pereproua ohates.

Cora oli kohale kamandanud kolm töömeest, keda ta aeg-ajalt tallu appi palkas. Mehed polnud suuremad asjad töötegijad, kui aga erilist kiiret polnud, võis neid kasutada. Eks nad viinavõtmise kõrvalt midagi ikka ära tegid. Mehed juba ootasid Corat, kuid saabunud perenaisel polnud järsku nende jaoks enam silma: midagi oli Põrgupõhja

välul väga viltu. Vanapagana jalakönte põõsast enam ei paistnud. Vaid lilled õitsesid, nagu polekski sellel kohal midagi rasket lebanud.

„Absalon, tule siia!“ kamandas Cora. „Kuhu Vanapagana kuju jäi? Kes selle minema viis?“

„Ju ta nüüd tõepoolest naistesse pani!“

Ei usu, et naiste variant Corat veenis. Ta laskis peast läbi tosinajao võimalusi kuju saatusest. Kuid ükski neist polnud teisest parem.

„Küll me selle üles leiame,“ ütles ta töömeestele. „Panete selle püsti hiljem. Nüüd aga hakkate tegema püstkoda. Siia kohta. Mati toob kohe teibad.“

„Ei noh, kui Cora seda puujumalat üles ei leia, siis rammime sinu enda jalgupidi maa sisse püsti seisma,“ ütles Kõverkaelaks kutsutud meistrimees Absalonile, kui Cora oli läinud. „Parem ongi, sina pead vihmale paremini vastu. Hea pargitud nahk.“

„Liha läheb sees haisema,“ kahtles teine.

„Vanapaganast peabki põrguhais välja käima.“

Siinkohal võiks vahemärkusena lisada, et Vanapagana kuju ei leitudki enam üles. Mõni aeg hiljem ilmus küll ajalehtedes lühike teade: „Erivajadustega kooli õpilastele tehti tundmatute annetaajate poolt tore kingitus: puust maakolli skulptuur. Oli lihtsalt öösel kohale toodud ja märkamatuks koolimaja ette seisma pandud. Kes seda tegid, pole teada. Õpilastel olla tekkinud komme käia

kujuga juttu ajamas. Nad usuvad, et see tuli ise kohale, et neid kaitsta.“ Kas sellel taiesel Põrgupõhja Vanapaganaga mingi seos oli, seda keegi ei uurinud.

Töö püstkoja kallal läks käima.

„Võid nüüd siin sees trummi taguda,“ ütles Kõverkael Absalonile, kui esimesed kolm latti püsti olid. Mehed leidsid, et on põhjust vahet pidada ja sarikapanekut tähistada. Nõnda, paari lati kaupa, asi arenes.

Päevad läksid, püstkojaga oleks pidanud valmis saama juba eelmisel õhtul, kuid veel üks, kohalolijatega äravahetamiseni sarnane tegelane tuli asja vaatama. Kõige noorem saadeti poodi ja ega siis töötegemisest enam midagi välja tulnud. Jõmiseti poolvalmis püstkojas ja prooviti, kas see tuult ka peab.

Pidu venis pikaks ja järgmisel päeval jõuti tööd lõpetama alles lõunaks. Kõverkael valis riidast parajat latti, et viimane tükk paika panna. Kes see ikka pöörab tähelepanu, kui põõsastes midagi ragiseb. Latt risti kõhul, käändus mees ringi ja jäi silmitsi tagajalgadele tõusnud suure karuga. Loom liipas sammu mehe poole, vänderdas pead ja ajas võimsate hammastega lõuad laiali. Ehmunud püstkojameister ei märganud enam latti lahti lasta, vaid pistis tükkis sellega jooksu. Kaugele ta ei jõudnud, ritv takerdus kahe noore kase vahele ja niitis põgeniku jalust. Metsaott laskus neljakile ja tegi paar hüpet mehe suunas. See oli aga välgukiirusel püsti ja tormas lähedaste puude taha. Teised kaks jälgisid Kõverkaela kummalist etendust ega suutnud valju naeru pidada. Siis alles nägid nemadki

looma. Nende põgenemine oli sama kiire.

Absalon nägi, kuidas karu kaotas meeste vastu huvi ja hakkas püstkoda lammutama. Ta rasis sületäite kaupapüstiseatud roikaid, murdis ühed tükkideks ja pildus teised laiali. Töö tehtud, laskus elukas harjumuspäraselt käpakile, pasundas metsadele kuuldavaks võiduhüüu ja sörkis rahulikul meelel minema.

Mehed peatusid hetkeks lagendiku serval. Alles siin jõudis kogu lugu täies mahus nende ahtaksjoodud sisendkanaleid mööda päralt. Nad pistsid otsejoones Antsu poole punuma.

Taluväravas värvus Kõverkaela jooksmisest punane nägu äkki roheliseks ja ta peatus.

„Kas sind ajab köötsima? Viina tahad?“ küsis teine. Pudeli oli ta ikka jõudnud kaasa haarata.

„Kuule, sellest karust ei jäänud maa peale varju. Ja kui ta lõuad laiali ajas, paistsid sealt põõsad läbi.“

„Põrguvärk!“

Järgmisel hommikul oli linnaskäigult tagasi jõudnud Antsu pereproua kohal. Hindavalt vaatas ta möllu tulemusi.

„Mis etendus see oli? Kas sinu näitlejatest sõbrad? Eks sa seal linnas võisid kõrtsi peal igasugustega mesti saada! Vanem mees juba, võiksid aru pähe võtta!“

Proua kõndis raskel sammul paar korda edasi-tagasi

üle lagendiku, kuni leidis koha, mida otsis.

„Hoopis nõnda: siia püstitame vaatlusonni, kus külalised seda põrguvärki võiksid jälgida.“

Onn pidi tulema tugevatest kiviplakkidest, rauduksega ja kitsaste vaatepiludega.

XXII

Teispoolseuse kõrgemat liiki energieetikat tundev postitöötaja Daisy Lepaste tuli reedesel õhtupoolikul, kui taevas paistis täiskuu. Ta väljus hämarusest ja viskus lõkke ääres istuva Absaloni sülle. Tema huuled olid meigitud mustaks.

„Kas sulle meeldib mängida?“

„Kunagi ma mängisin „Linna põletamist“. Suitsu kui palju!“

„Vale vastus.“ Daisy mossitas. „Ma olen ammu tahtnud püsti panna ühe tõeliselt erutava rollimängu, kuid kas sa arvad, et siin on leida kedagi, et kampa võtta? Sind ma märkasin kohe. Ära nüüd uhkeks mine. Mehena pole sa võib-olla eriline klass, on paremaidki nähtud. Aga selles Vanapagana loos on tõepoolest midagi, mis võib ühte tõelist naist sütitada. See on nii erutav, nii erutav! Mängule tuleb eriline põrguvunk sisse. Ära muretse, see teeb sinu mehepuudujäägid kümnekordselt tasa.“

Daisy ajas käe Absaloni särgi alt sisse. Kogenenud naisena ei suundunud ta kohe alla, vaid alustas ülalt.

„Sul on nii karvane rind!“

„Varem polnud. See on Põrgupõhjal kasvanud.“

„Teeme sinna kraatrisse endale pesa!“ jõudis Daisy nurruda, kuid kiljatas äkki teravalt. Tema otsivad sõrmed olid jõudnud Absaloni kaelas rippuva ristini.

„Sul peaks olema natukenegi stiilitunnet. See on reeglite vastu. Kuidas sa võisid!“ Daisy haaras oma satsid kaenlasse ja kadus tihnikusse.

„Eks ikka mina pidin ju olema see siitkandi saatanasigidik. Aga see eit on ju palju stiilipuhtam. Järsku ongi päriselt? Veri on paksem kui vesi, ma tunnen nad ära, eks neid omal ajal nähtud küll,“ porises Absalon omaette.

Absalon nõõpis särgi kinni. „Mida see peaks tähendama? Ise ma kuulu järgi pärinen kuraditest, kuid põrgupiiga ajas südame läikima. Kas ümberrahvustunud asjamehe häda, kes omasid ei salli ja keda võõrad tolaks peavad? Kes ma siis olen? Baptististunud Kesk-Euroopa saatan, kes püüab esineda eesti maakuradina? Eesti maakurat, kes püüab näida inimesena? Inimene, keda Cora on palganud mängima Vanapaganat? Ja vaene *succubus*, kelle poole arvas tema pöörduvat? Eks temale tuli ka koduigatsus peale.“

*

Ega Absaloni eluliin ja karmajoonis polnud ainus, mis Põrgupõhja alusmetsas mätaste vahel vingerdades

kangekaelselt oma rada ajas. Järjekordsel hulkumistuuril kohtas Absalon pulstunud peaga noormeest, kes sügavas metsas kõiki põõsataguseid järjepanu läbi tuhnis. Ta oli seda meest varemgi eemalt silmanud. Pulstpea irvitas Absalonile näkku:

„Ah et auguvalvur? Võiksid parem oma naba valvata. Kunagi iidsel ajal läks üks palvevend kõrbesse, lõi suvalises kohas teiba maasse ja hakkas seda valvama. Kümme aastat valvas, ainult et sipelgad olid kaika ammu nahka pannud.“ Mees tõttas minema, et uurida, mis peitub järjekordse vaarikapusa taga.

Tema lahkumine oli sedamoodi, nagu tihti filmis – ta kõndis natuke maad, siis muutus uduseks ja haihtus, et hetke pärast kusagil kaugemal uuesti materialiseeruda, siis jälle kaduda ja taas hoopis väiksena tekkida.

Absalon ei teadnud, et see mees oli Cora plaanide suhtes omamoodi viitsütikuga pomm.

XXIII

Taevast nokkiva kukega tornitipp juhatas inimesi üle niitude ja põldude avatuse, läbi metsasalude kiriku palge ette. Uksed olid aga madalad ja masajad. Alles läbi paese nõelasilma, avarusest tulnuna ja pead langetanuna, võis

jõuda Jumala tupp. Tulla siia, et raskete kiviseinte vahel taas kogeda hingepaisutavat tungi kõrgusse. Kuid nüüd ei tohtinud enam vabaneda teadmisesest pea kohal rippuvast kiviraskusest. Mida vägevam oli võlvide kaljumäene surve, seda võimsamaks paisus osasaamistunne võlvidetagusest kõiksusest. Ei vallandanud avaloodus kunagi sellist kõrguseihalust.

Absalon tuli järgmisel pühapäeval kirikusse. Ta ilmus vaikselt ja viimasel hetkel, kui ukse ees summa kogunenud kirikulised olid üksteist risti-rästi läbi teretanud, kõige põletavamad uudised peeneks hekseldanud ning kirikusse oma kohtadele jagunenud. Siiski ei jäänud Absaloni saabumine märkamata. Siin-seal käändus istujate päid üle õla tagasi vaatama, et siis kohe paarikaupa sosistamiseks kokku kalduda.

Vanapagan tõmbus kiriku taganurka, tükk tühja maad tahapoole kõrgeleenilistest pingiridadest. Sinna, kus seinä ääres konutas üksik, muust kirikumööblist erinev lihtne pink. Veelgi tahapoole mustast, hõõrdunud käepidemetega kaadervärgist, mida matuste aegu kasutati kirstualusena ja mis praegu oli lükatud nurka oma korda ootama.

Berimund oli juba nähtavale ilmunud; talaar seljas, alustas ta oma toimingutega. Kuid sõbra sõnad ei jõudnud enam Vanapaganani, koorunud värviga kirstualus viis tema mõtted elu ja surma lõpututele trepiastmetele – ikka üles ja alla, kohmakate kannapööretega vahemademetel.

Elu viib meid aeg-ajalt paikadesse, mis lausa ootavad,

et neisse sulanduda. Avarad vaated, meri, võimsad puud. Ja kõrged kirikud. Neis lahustumine võib toimuda kahel viisil. Nad vangistavad meid endisse ja me kuulame hinge kinni pidades viimast kui nende poolt sosistatud sõna. Või vastupidi, nad vabastavad meid – kogu maailmast, küllap ka endist, kõigist koormavatest seostest. Nende toel pääseb meie mõte vabalt voolama nagu ei kusagil mujal. Me unustame koha, kus viibime, ja mingi imelise selgusega süüvime oma hinge ladestunusse. Meie silmad ei näe ja kõrvad ei kuule, ja ometi voolavad meie mõtted läbi selle paiga ainese, puhastudes kõigest kergekaalulisest. Midagi sellist juhtus ka Absaloniga Lõpeküla kirikus. Temani jõudsid vaid vähesed lõigud jumalateenistusest. Kuid üks selline mõttemõlgutamine ole ka üks palvetamise viise, võib-olla et koguni kõige mõjusam.

Absaloni silme ette kerkis kujutluspilt oma sajanditetagusest nimekaimust, vanast tuttavast piiskop Absalonist, kes, raske talaar üll, astus altari juurest alla. „Lausa pahupidi,“ mõtles Absalon, vadates kirstualust. „meie suguseltsil on surmaga pidevalt pistmist, ometi pole see meile hinge läinud. Ei hirmu, ei leina ega orelimängu. Kõik see ülevus voolab meist mööda. Eks sedavõrd oleme inimestest vaesemad. Surm on meile, vanapaganarahvale, vaid mugav tehniline abivahend järjekordse missiooni lõpetamiseks. Kas just nüüd nii mugav, eks natuke kahju ole alati. Me kaome, toimetame mõnda aega Põrgus, peatselt aga kerkime taas pealtmaailma asjaõiendamistesse. Me ei kehasta surelike kombel kaduvust, pigem võiks öelda, et järjekestvust – mille teine nimi võiks ehk olla

mälu – hoiame alal seda, mida teised ei viitsi. Hoiame alal elu värve. Aga millest siis nüüd see unustamine? Millest kapseldumine halli argipäeva? Või on maailm tõepoolest saanud selliseks, et ainukeseks tunnustust väärivaks värviks on hall? Hall segatuna kiiskava neonpillerkaarega? Hingehall, mida kramplikult püütakse värvida plastmasskirjuks, taipamata ometi, et see hüplev värvikeeris annab kokkumiksituna taas elutu halli. Need pole meie, vanapaganate värvid. Meie värvid on vanaaegsete maalide kumavad, sügavad toonid. Meie asi on mäletada, kas või seda, kuidas pika mantliga Rotterdami Erasmus muigas maailma rumaluse üle. Aga küllap sedagi, mismoodi sooned Jürka kaelal paisusid, kui ta kändu uudismaast välja kaalus. Meie päevil Erasmuse kombel enam ei muiata, hoopis sõimeldakse. Ja kaelal paisuvad sooned pole ammugi enam mingi näitaja. Järsku ongi nii, et mälu pole tänases maailmas enam tarvilik, seepärast olemegi langenud halli unne? Oleme valmis meisterdanud maailma, kuhu ei mahu enam inimene, keda täidab deemonlik loomistahe.“

Ja Absaloni silme ette kerkis ülev pilt. Lõpeküla lihtsa maakiriku võlvid laienesid lõpmatusse ja kogu ruumi täitsid viimaste aastatuhandete suurvaimud. Esimesel pilgul oleks võinud öelda, et pole kunagi nähtud kirjumat seltskonda. Kuid see oli vaid väline kamuflaaž. Absaloni hämmastas, kui samased ja ühte masti need inimesed tegelikult olid – alates mehest, kes esimesena sai lõkkes tule põlema, kuni tänase netiguruni. Ta märkas teiste seas ka Jürka sasitud kukalt. Nagu ükssama inimene, kes kor-

dub taas ja taas, et teha läbi aastatuhandete ühte ja sama asja. Nad kõik olid parasjagu ekstsentrilised ja tihtipeale eraklikud. Neid kõiki käsutas sisemine tuli, kutsumus, mis sõi neid palavikuna ja mis oli ometi neile elus kõige tähtsam. Nad piinlesid, kuid poleks mingi hinna eest loobunud oma vaevast, nad oskasid muuta valu rõõmuks, suuremaks kõikidest maailma rõõmudest. Nad polnud erilised jutumehed, kui nad aga avasid suu, siis aina rääkisid oma kirest – pigem aga edevalt ja uhkelt iseendast. Milles tegelikult polnudki suurt vahet. Nad olid pühendunud.

„Muudkui panevad oma rida,“ mõtles Absalon. „Neil ei jätku lihtsalt aega ega jõudu millekski muuks, ega paraku ka tähelepanuks teiste inimeste vastu. Kui hoog peale tuleb, ohverdavad nad oma pühendumise nimel keda iganes, iseennast aga nagoonii. Ilma, et nad seda teinekord ise märkaksid. Nad tunnetavad maailmavalu ja kogevad tihti maailma vaenulikkust, nad satuvad ikka ja jälle elu hammasrataste vahele. Ja kui me seda nimekirja vaatame, siis näeme, et just nemad on loonud suurema osa väärtustest, mille üle inimkond on uhke. Kõik need Michelangelod ja Einsteinid, nad on nagu tulekiivid, muudkui pilluvad sädemeid. Ja mitte alati ei tea, mis nendest sädemetest süttib. Kas see on nüüd inimeste või kuradite kokkutulek? Eks nad puha Vanapaganad ole. Mina nende hulka ei kuulu, mina olen töss.“

Kust mina tean, kes ma olen! Kurat või inimene? Kurat pidi tähistama loovust, seega muutumist. Kuid samas on ta see, kes maailma algusest peale on olnud kõige

järjekestvam ja püsivam. Muutuvus ja muutumatus korraga. Järsku ongi nii, et kõige uuendusvalmim on vaim, kelle olemus on kõige stabiilsem, kes on säilitanud endas kõige tugevamini ühe ja sama ürgse inimliku alge. Või saatanliku alge? Ega need tegelased sobi kunagi päris hästi aega, kus nad elavad. Ikka on nendega ütlemist. Pigem moodustavad nad omavahel pundi. Mis on sajandite tagant vaadatuna vahet Freddy Mercury ja François Villonil*?“

Nad on nagu üks perekond, kõik risti-rästi omavahel sugulased.

Absalon kiskus ennast jõuga lahti tulvaveena ründavatest mõtetest ja suunas tähelepanu kantslis jutlust pidavale sõbrale. Õpetaja rääkis loomisest ja loovusest, küllap oli rääkinud juba pikalt. Ilmselt oli sellel jutul siiski mingi seos kujutelmadega, mis teda, Absaloni, olid vahepeal vallanud. Kuid tähelepanu ei jagunud kauaks, õpetaja sõnu mattis üks teine, võimas hääl. Õigemini polnud see hääl, vaid pilk, mis mürinal teda läbis ja tõi nähtavale kõik, mis oli temas tühist, madalat ja nõrka. Ja hääl rutjus ta pisikeseks, irvitas tema üle ja andis talle käsu järele mõelda. Sellesse lõikus aga omakorda pisike, urgitsev häälekene.

„Kuule, anna kümme krooni!“ Tema kõrvale istunud kolme halli karvaga kiilaspea rebis Absaloni välja lummusest.

„Mul palgapäev alles tuleb,“ võttis Absalon vale oma

* François Villon (1431–1463) kuulus prantsuse poeet, lindprii ja hulgas.

südametunnistusele.

Kui Absalon pärast jumalateenistust seisatas kirikuuksel, möödus temast Berimund.

„Ka sind võib käsitleda loovusprintsibina,“ ütles ta, vaid veidi sammu aeglustades.

„Minus pole mingit loovust.“

„Äkki sinu pojas on.“

„Mul pole poega.“

XIV

Ühte kanti pidi on Vanapaganate elulugudega täpselt sama lugu, nagu ka meie, tavainimeste, eluteede kirjapanemisega. Kokkukuhjatud mälestuskildudega pasjanssi ladudes ei suuda me kuigi hästi vahet teha, mis oli varem, mis hiljem ja mis asi millest tulenes. Meie

veendunud kujutluspilt toimunu järgnevustest ei pruugi kokku langeda dokumentaalselt kinnitatuga. Vanapaganate puhul ei kattu need asjad aga kohe kuidagi, seal puudub juba olemuslikult põhjuslik järgnevus. Tagajärg võib eelneda põhjusele, aastate ja päevade pikkus ei ole fikseeritud ja need võivad varieeruda väga suurtes piirides. Ülehomme võib saada eileks, eile homseks ja nende vahele võib kiilude mõni nädalatagune, või koguni kaugema tuleviku päev.

Tegelikult võime endigi läbikäidud teekonnas leida vihjeid taoliste kukerpallidele. Järsku see ongi hea? Meie mälu, segades ümber sündmuste kaardipakki, sõlmib seoseid, mis juhivad meid lähemale toimunu süvaolemusele. Võib-olla just selles peitubki tõde? Mine tea, ehk võibki mälu poolt deformeeritud pilt ollagi mõnel juhul tõesem kui arhiivide tolmus talletatud kronoloogia?

Lepime siis sellega, et taoline ongi Vanapaganate elu. Nad elaksid nagu kõikidel aegadel korraga, nende tegude põhjused ja tagajärjed vahetavad pidevalt kohta. Kui mingi minevikukeerd haarab meid endasse, siis kohe selgub, et ka meie tuttav Vanapagan on olnud nende sündmuste tunnistaja.

Absalon oli Vanapagan, kuigi üpris hädapärane. Pealegi pidas ta ise ennast tõssiks, see tähendab oma suguseltsi kõrgliigasse mittekuuluvaks. Tema hiilgeaeg võis ju jääda eelmistesse eludesse, kuid hiilgeaega võis ka lihtsalt mitte olla. Peame tunnistama, et tema varasematest emantsipatsioonidest ei tea me suurt midagi,

võime tugineda vai kujutlusele. Siiski tundub usutav, et tema viimase maailma ilmumise daatum nihkub üksjagu sügavamale ajauttu, kui seda lubaksid ametlikud registrikanded.

Nähtavasti võime võtta aluseks, et Absaloni teismeliseiga langes Stalini veristesse valitsemispäevadesse. Kuid üks sellest ajast oleme mingil määral pärit me kõik, ka need, kes on sündinud märksa hiljem.

See aeg istutas meisse, nii tookord kui ka hiljem sündinutesse – nagu ussi pähkliuuma – kõikemäärava seadumuse, et on olemas vaid üks tõde, milline see ka teinekord poleks. Ja veendumuse, et igauks, kes mõtleb teisiti, on vaenlane. Või vähemalt alaväärtuslik. Sättumus, mis oli valdav, sõltumata sellest, kas oldi režiimi poolt või vastu, ja mille järgimine näis vabastavat inimest kõikidest teistest eetilistest käsulaudadest. Kui vaadata tähelepanelikult, siis on tegemist hoiakuga, mis tänaseni varjub parimateski meist üpris nirude maskide taha. Meis kõikidesse on monteeritud vanamoodsa politsei operatiivauto prožektor. Kusagil ämblikuvõrkude ja vana koli taga on ka peidetud lüliti, kuhu vajutamine aitab süüdata paljastava kiire, et avastada eksinu – ja see maha lüüa.

Sellest prožektoririsust vabanemise üheks parimaks teeks oleks igasugustest hoiakutest loobumine, kõikidest rõivastest vabanemine ning enda praadimine kõikide tõdede päikese ülevas ultraviolettkiirguses. Ja paraku ka – sellest tulenev vähktõbi. Tõde võib olla surmav, kuid ometi

ei või see saada põhjuseks temast loobumiseks.

Absaloni isa oli oma instituudis tõeline paša, kuid ega see neil päevil teisiti olla ei saanudki. Kuid nagu pašad tihti, oli ta oma alluvate seas ootamatult populaarne. Tema Jupiteri stiilis valitsemise piksenooltes polnud väiklust ja teadlasena oli tal tõepoolest kaalu. Mõned tema tööd on tsiteeritavad tänaseni. Igatahes polnud tema edulugu üldsegi bluff – või kui, siis ehk ainult osaliselt. Soosisid teda ka võimud. Tema nimi vilksas pea igal nädalal ajalehtedes, pidevalt nähti teda igasuguste pidulike istungite presiidiumides. Kullavihmana langes talle preemiaid ja autasusid. Siiski võime öelda ka nõnda, et ta oli nagu ammuste aegade õuenarr, keda valitseja poputas, kuid keda halva tuju ajal võis ka iga hetk puruks litsuda. Tihti sattusid sellisesse seisu just Vanapaganad. Õhus kõmises pidevalt ja kunagi ei teadnud, kunas järgmine maalihe sind olematusse kannab. Kuid ta oli endast liialt heal arvamusel, et pidada võimalikuks jalgealuse saatuslikku kõikumist.

Lisaks kõigele oli tema elustiil kääriv ja värvikas, küllastunud heast viinast ja naistest. Teda ei kutsutud Vanapaganaks, öeldi vaid Vana Hall. Ema kogu selle möllu üle erilist muret ei tundnud, pidades seda kõrgeleennulise ja särava karjääri loomulikuks tunnuseks. Kui ta mingeid okkaid ka oma hinge korjas, siis uhke matroonina varjas neid hoolikalt. Ta sekkus vaid siis, kui asi võis hakata tervisele mõjuma, ja hoolitses, et mees siiski talutaval ajal

koju saaks.

Stalinlikud maalihked toimusid vääramatult, alati ootamatutel hetkedel ja ootamatutes kohtades. Ühel ööl oli majas kuulda ülemääraseid ukseprõmmimisi ja samme treppidel. Hommikul oli klaverikuulsusest naabrimehe korteriuksel hüübinud vere karva pitser.

Absalon oli trepiastmel istudes sageli naabri võimsaid akorde endasse imenud. Kord jäi ta ootamatult uksele ilmunud maestrole vahele, too kutsus poisikese sisse ja näitas talle klaveri hulluksajavalt põnevast sisemusest. Midagi tõmbas neis esimesest hetkest teineteise poole, nad said headeks sõpradeks. Midagi oli Absalonis vajaka, midagi oli tema elus puudu. Ta vajab vanema, elutarga ja hingelt sooja inimese lähedalolu. Kas oligi klaverdaja elutark ja nõutava sisemise temperatuuriga? Elukogemust oli tal küllaga ja jäi ülegi, samas peeti teda aga kalgiks ja inimpõlglikuks erakuks. Kuid ilmselt mingi vajakajäämine läbielatud aastates sidus teda lapse külge. Absalon käis sageli naabril külas, pidades küll hoolega kinni ema rangest käsust kuulsust mitte kaua tülitada.

Ülemäärased helid sünnitavad ülemäärese vaikuse. Pärast rahutut ööd, seistes sõbra uke taga porisel ja viltu lükatud matil, mõistis Absalon esmakordselt katkematu vaikuse valu.

Igatsus targa mentori järele jäi lapse hinge pikaks ajaks püsima. Ta kujutles võlvitud kaaraknalist ruumi kusagil tundmatus linnas, milles hallipäine mõttesse vajunud tarkusehoidja istub ja teda ootab. Huvitaval

kombel hõllandusid tema silme ees kõige selgemini selle salakambri seinad – nendes ärkasid Tallinna vanalinna tuttavad müürikonarused.

Nii oli, kuni kalestav tõsielu selle ulma kustutas. Igatahes oma lähimast ümbrusest ta vaimset juhti enam ei otsinud ega ka leidnud.

Maalihe haaras isa ootamatult. 1948. aastal alustas Stalin uut võitlusraundi oma impeeriumi dogmaatilise puhtuse eest. Seekord oli sihtmärgiks bioloogia, mis teatavasti osutas veel mingite elu suunavate seaduspärasuste võimalusele peale kompartei dekreetide. Selle teadmistesuuna nimigi pidi maamunalt kaduma. Vana Halli kohta ilmus ajalehes pikk paljastav artikkel, kus ta kuulutati Lääne manduva weismanistliku-morganistliku väärdõpetuse salaagendiks, kes on kurikavalalt imbunud õitsvasse nõukogude teaduseaeda. Artikkel ajalehes tähendas tollel ajal saatusliku kohtuotsuse erilist, vaid veidi leebemat vormi. Isal siiski vedas, teda ei arreteeritud, lihtsalt anti instituudist hundipass. Minevikuteenete mälestuseks eraldati talle koguni Vananevate Teadlaste Kultuurilise Teenindamise Fondi juhataja naeruväärne ametikoht. Tema peamiseks kohustuseks oli kaks korda aastas riiklikel tähtpäevadel veteranidele piduliku aktuse korraldamine. Fondi niinimetatud kontor, mis asus kunagise laoks muudetud restorani riiehoiukonkus ja mida ta jagas oma kunagise, samuti sule sappa saanud assistendiga, täitis peagi tühjadest

viinapudelitest. Vana Hall oli tiirelnud lähedal võimutipudele, nüüd, pärast langust, pidas ta sajatamist ja needmist liiga magedaks. Ju mõistis, et oli ise oma saatuse valinud. Viinavõtmisest sai programmiline tegevus, kuid uhkust ja stiilitunnet jätkus tal ka purjuspäi, ta sulgus endasse ja hoidis oma saatuse koha pealt suu raudselt lukus. Abikaasa aga pidas tema eest hoolitsemist ja täistehtud pükste kasimist ikka ja edasi oma vankumatuks kohuseks, vast koguni martüüriumiks.

Mida halvemaks ajad läksid, seda riigitruumaks naine muutus. Oma perekonda pidas ta õiglase riikliku kampaania juhuslikuks ohvriks, mida kuidagi ei saanud valitsejatele pahaks panna. Juhtub ju. Tookordset elulaadi koos hoidvas maniakaalses kahtlustamisõhkkonnas küpses temas veendumus, et mehe languse tegelikud põhjustajad olid hoopis need tõelised, paljastamata jäänud weismanistid, kes kergeuskliku teadusejüngri kavalalt sisse mässisid – ja nüüd jooma meelitades üritavad teda lõplikult porri tallata.

Absalonile meenus üks sagedastest kordadest, kui nad koos emaga Vana Halli öösel mööda joomaurkaid taga otsisid. Mööda ööpimedat tänavat astus nende ees lõbusas tujus noormeestesetskond, kes äkki võtsid „Katjuša“ viisil üles laulu:

“Olen vaene Venemaa kolhoosnik,
täiu täis ja ilma püksteta.”

Ema kiljatas hüsteeriliselt. Aeg oli julm ja poisid pistsid siberikartuses täiest jõust jooksmas. Muserdatud naine oli aga omakorda veendunud, et sellid saadeti teadlikult provotseerimiseks tema teele.

Seegi oli ammu, mingil unustatud ajal. Koos ema ja hetkel kaine isaga oli Absalon lõpetanud lõunasöögi. Nad istusid suure ümmarguse söögilaua ümber. Isa oli just suitsu ette pannud ja tõusnud, kui Absalon ütles:

„Ema, ma tahan minna tantsukursustele. Me klassis otsustasime poistega minna kõik koos. Me tegime nimekirja. Ma panin enda ka kirja.“

Ema nägu kivistus.

„Sa võid seal kohtuda igasuguste halbade tütarlastega. Ma leian sulle ise hea õpetaja.“

Tookord oli 1950. aasta. Poliitiliselt mahakriipsutatud isa kõrval oli ka ema reiting oluliselt langenud – vaatamata tema püüdlikkusele. Kuid siiski oli ta mingi politruk ühes pisiraamatukogus. Tema alluvuses teenis leiba ebamäärases vanuses noormees, kes harrastas rahvatantsu, ja usutavasti teadis ka kõike muud tantsudest. Selle sõnakuuleka alluva kamandaski ema Absalonile õpetajaks.

Õhtul, pärast raamatukogu sulgemist lihvisid nad kahekesi tühja lugemissaali laudade vahel reilenderi, foksi ja valsisamme – ilmselt homoseksuaalist rahvatantsijaga daami osas. Kaasaskantavast vändaga grammofonist

valgus lambivalgusse kime Dunajevski valsilugu, sellesse sekkus kõrvalasuvast kinosaalist kostuv „Nõukogude Eesti“ kinokroonika mürtsuv marsimuusika ja optimistlik diktorihääl. Teisel õhtul sattus neile peale hiljaks tööle jäänud vanapoolne raamatukoguhoidja. Midagi oli vanapapi hämmastunud pilgus sellist, mis pani Absaloni sisikonna keerlema ja takistas tal edasistel õhtutel kohale tulekmast. Tantsud jäid õppimata.

Edaspidi seisis Absalon koolipidudel seinä ääres ja vaatas kadedalt kooliõpilaste oskuslikke poognaid. Ta ei julgenud tüdrukutele läheneda. Iga summutatud soov jättis tema hinge korpas põletushaava, neid arme ta jäi kogu eluks näppima. Kui ta ükskord aastate pärast hirmust üle sai ja teistest valimata jäänud tüdrukule lähenes, siis selle ta ka naiseks võttis. Kokku jäid nad küll pikkadeks aastakümneteks – osalt seetõttu, et kumbki teiselt kuigi paljut ei oodanud. See kestis seni, kuni naine avastas endas äritalendi. Ta osutus edukaks, summad, mida ta harjus liigutama, ületasid Absaloni mitme aasta palga. Naisele ei pakkunud enam huvi näljarotist õpetajat ülal pidada.

Olukord kodus muutus järjest hullumeelsemaks. Vana Hall vajus kühmu ja läks veel hallimaks, niipalju kui see pesematus alt välja paistis. Naine püüdis küll teda poputada, kuid küllap seegi oli mehele läila. Nurkaaetud loomana hakkas ta märatsema. Skandaalid kestsid pikki öid. Väike Absalon nägi, et isa on ema vastu halb, ja tagus teda jõudukoguvate teismelisekättega vastu selga.

Endised töökaaslased polnud Vana Halli unustanud, mõned neist istusid aeg-ajalt temaga koos kõrtsis, vähemalt algul, ja tegid vanamehele välja. Põlu alla sattunu taandus kõige räpasematesse õlleurgastesse, mida asustas tavaliste töömeeste ja paadialuste kummaline vahekiht. Teda kutsuti seal lugupidavalt seltsimees professoriks – või Vanaks Halliks. Vanadest sõpradest jäi lõpuks püsima vaid päevinäinud assistent, kes langenud suurvaimu enda patronaazi alla võttis. Temagi omandas vanas eas õllekates käimise kombe, kulutades olulise osa oma napist palgast Vana Halli õlleveeringuteks. Kui aga endine ülemus täiesti ära vajus (aga kunas ta ei vajunud?), tiris truu vasall ta seljas koju. Selles mehes hakkaski abikaasa nägema konspireerinud salavaenlast, kes ei lõpeta võrgutamist. Kuid assistent oli tema arust siiski vaid ettur, keda liigutas varju jääv peapahategija, Vana Halli troonipärija instituudis, kes suuruse languses oli mänginud küll väikest, aga siiski ilmsel rolli. Ema kogus igasuguseid pilli-palla andmeid, vestles mesimagusalt kontoripreilide ja vanade laborirottide abikaasadega. Ta viis kaebuse kõrgesse kivisesse majja.

Värskest tõusnud ülemus pandi pikkadeks aastateks vangi.

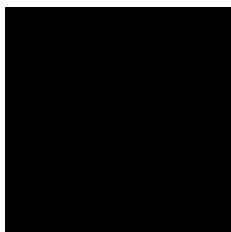
Aasta pärast nägi ema tänaval kinniistuja abikaasat. Koju tulles oli ta rängas šokis, tema silme eest ei kadunud pilt vananenud, halliks läinud ja murtud naisest. Ema polnud vanapagan, ta suri inimese aeglast ja valurikast surma. Ta võttis seda karistusena.

Naise kaotanud Vana Hall minetas aga viimase piduri – kui seal üldse veel mingit pidurit oli. Veel tosinkond aastaid elaskles ta koos tema eest hoolitseva Absaloniga. Tugitoolist, või õigemini selle riismetest kirjutuslaua tagant ta lõpuks enam ei tõusnud – jalad hästi ei kandnud. Seal ta ka magas. Kui aga soovis peediveini, siis karjus ja needis valjul häälel kogu maailma ja oma poega eriti – kuni närvid kaotanud Absalon tõttas nurgapealsesse poodi. Vanamees tõmbas märjukesee hooga endasse ja vähemalt selleks korraks oli õndsuse probleem lahendatud.

Lõpuks jäi ta pimedaks ning käsikaudu kobades otsis laualt veinipudelit. Kord ärgates hakkas ta katkendlikult ja segaselt seletama tuletantsust ja maagisulatamisest, mida vist kunagi nooruses oli kinolinal näinud ja mis oli talle sügavat muljet avaldanud.

Siis ta vaikis. Kas tema ajus enam midagi toimus või ei, kes seda teab, kuid ühel päeval ta nähtavasti jõudis otsusele: ta keeldus söömast ja joomast ning kolmteist päeva hiljem suri. Või lõpetas ta lihtsalt missiooni?

Absalonile jäi aga teadmine, et ta on oma veinitoomistega isa surnuks jootnud. Ta uskus ikka veel aadete olemasolusse, kuid ei eeldanud, et tal endal õnnestuks nendega kohtuda.

XXV

Kas Absalon oli naljamees või hull? Nii tühine, kui vanapaganamängija tema jaoks oligi, ei andnud see küsimus enam Corale asu.

Naljasoont Coral suurt polnud, kuid erinevalt enamikust huumorivaestest inimesest talus ta killuviskamist rahulikult. Kui mõnel polnud paremat teha kui pila panna, oli see Cora arvates tema enda asi. Ka peast segi olemine polnud Cora arust midagi erilist. Lollikesi jagub kõikjale, Cora oli ammu mõistnud, et nad kuulvad igapäevase elu juurde. Nupust nikastanut tuleb võtta sellisena, nagu ta on, ja lihtsalt leida talle võimalikult kasulik rakendus. Mille muuga kui ajuhädaga sai seletada, miks Absalon üldse siia jäi – liiati veel tingimustel, mille üle mõni arukam inimene oleks lihtsalt naernud. Tavaliselt teadis Cora juba mehele näkku vaadates, milliseid rahatähti letti laduda. Ja kas üldse laduda. Absaloni silmavaade oli tinane – tähendab, hõbedat ega kulda pole tema puhul vaja välja käia. Kuid aeg-ajalt tabas Cora Absaloni silmades pilgu, mis lõi teemantnoana ja

tekitas temas kummalisi hirmusööste. Nüisugust pilgumuundust oli Cora kord näinud ühel oma äripartneril, siis läks see talle maksma paari raielangi jagu metsa. Muidugi, mis metsa, isegi vana kändu ei olnud Absaloni puhul mängus. Ometi polnud valearvestus asi, mida Cora uhkus oleks endale lubanud. Halbadel hetkedel tabas ta ennast närvesöövalt mõttelt, et Absalon polegi hull.

Cora käskis köögitüdrukul minna sehvti tegema ja järele uurima, mis mees see Vanapagan on.

Näost punane tüdruk pidas tallide nurga juures Mati kinni:

„Kuule Mati, Cora käskis mul Vanapaganaga semmida, et ma siis pärast talle ära räägiksin, kuidas oli.“

„Eks tule minu juurde, ma ise teen sulle Vanapagana moodi seda põrguvärki, eks siis tead ja räägid.“

„Mine oma jutuga!“

Õhtupoolikul tuli köögitüdruk Põrgupõhja välule. Vanapagan istus kummargil oma lõkketule juures. Tüdruk jäi tema selja taha seisma ega osanud kuidagi juttu alustada.

„Kuule, ma pesen sul õige särgi ära.“

„Eks saan ka ise oma särgid allikas pestud. Aga kui sa tahad aidata, siis ole tänatud. Istu õige tule äärde, kui juba tulid.“

Tüdruk istus teisele poole lõket Vanapagana vastu ja kohendas kombekalt seelikut põlvedel. „Nii sa siis eladki?“

„Elatud on igat moodi.“

Tüdrukule ei öelnud need sõnad midagi, kuid Absalon jäi nende üle mõtisklema. Ta oli enne piiga tulekut pikalt rääkinud iseendaga – või hoopis ümbritsevate puudega. Nüüdki ei suutnud ta sellest vestlusest enam väljuda. Tüdrukust õhkus soojust ja see tekitas usaldust. Kui aga öelda, et Absalon rääkis temaga samamoodi nagu ennist hiidjalaka tüvega, siis oleks see tegelikult näitsikule sügav austuseavaldus. Paari sooja sõna ajal oli Absalon ta oma kodakondseks vastu võtnud.

„Mis igat moodi!“ kõneles Absalon vaevukuuldavalt. „Üks ühtemoodi näitemäng on kogu aeg käinud. Selle nimi on elu. Muudkui loe etteantud sõnu. Muudkui pane iga päev ülikond selga ja lips ette ja keera nägu tähtsaks ja astu rambivalgusesse.“

„Mina olen ka rahvamajas näitemängu teinud.“

„No siis sa peaksid teadma.“

„Mulle isegi plaksutati!“

„Siis oled sa õnnelik. Minule eriti ei plaksutatud. Kui, siis vilistati. Loobiti igasugust rämps. Ega ma pole seda plaksutamist eriti oodanud ka.“

„Kuidas siis nii?“

„Need jeekimid, kes mind vahtisid, eelistasid minule pöörata nii vähe tähelepanu, kui andis. Ju siis minu

monoloogid polnud suurt midagi väärt. Kui minusugusel vaesel kuradil sellest lõpuks ära keeras, siis oli see vist ainus väärt nali, millega ma elus olen hakkama saanud.“

„...vaesel kuradil sellest lõpuks ära keeras...“ kordas tüdruk vaikselt häälel.

Absalon muigas omaette, ta näis unustavat tüdruku kohalolu. Nüüd kõneles ta lõkketulele, nagu oli pikkadel õhtutel harjunud tegema. Tüdruku juuresolek oli seepärast hea, et selle võis unustada, ilma et oleks tekkinud pingeid. Tasapisi muutus ta hääle üha vaiksemaks ja jutt katkendlikumaks. Tüdrukuni jõudsid vaid üksikud sõnad, millest ta pooli ei mõistnud.

Absaloni pilk jäi peatuma üksikul vaevalisel leegil, mis oli klammerdunud lõkkest eemale kukkunud laastu külge. Jõupingutusega ajas see ennast püsti, küünitask lõkke poole, tõmbles ja vajus siis kokku. Hetkeks taandus tuli tuhmi hõõgumisse, et siis veel kord lahvatada – olgugi et selleks enam nähtavat põhjust polnud. Ega ka edulootust. Leek haihtus, laastu niigi kasin tuleressurss jäi kasutamata ja nii ta tardus mõttetusse poolpõlenud seisus. See oli nagu Absaloni enda elu. Ta oli alati eemale jäänud suurtest põlemistest, ta polnud ka säde, mis viib kõrgusse teate leekide elujõust. Pisikese, armetu leegina oli ta haardunud oma väikesesse laastukesse, suutmata sedagi nagu kord ja kohus põlema saada. Kuid Absaloni polnud enesehaletsust. Ta lihtsalt vaatles tuld ja iseennast ja imestas.

Sellest kõigest ta vist ka rääkis.

Siis ta tundis, kuidas temasse imbus lõkke tüveleekide visadus ja jõud. Esmakordselt ta uskus, et suudaks kõike, kui vaid tahaks. Kuid see polnud enam jutuaaine, millega kellegi ees kelkida.

Tüdruk aga mõtles üksikute tabatud sõnade põhjal Absalonist välja oma loo. See oli kurb lugu. Tal hakkas vanamehest kahju. Ta tõusis ja aitas Absalonil rebenenud särgi seljast.

„Ma nõelun selle ära ka. Homme toon pestult tagasi. Pane nüüd endale midagi muud selga, sääsed söövad su ära.“

Samal õhul koputas tüdruk Cora ärklitoe uksele.

„Vanapagan on endine näitleja, kes kuradit mängides on peast segi läinud,“ teatas ta.

„Peast on ta segi küll,“ tundis Cora kergendust.

„Ta on täitsa tore mees. Niisugune lahke.“

„Noo?“

XXVI

Koputati ja Berimund läks käärkambri ust avama.

„Kas sa näe, Vanapagan!“

„Tere, pastorihärä,“ pomises Absalon segadusse sattunult. Üks asi oli kõnetada sõpra keskpäeval metsasihil, teine aga tema auaseme lävel. Absaloni silme ees terendasid lugematud, ammu teispoolsusesse rännanud talumehed, kes sajandite jooksul olid tulnud kirikuõpetaja jutule. Nad seisisid liikumatult värvitus, poolläbipaistvas tropis ja tema, Absalon, oli üks nendest. Kuidas oli tema enda läbipaistvusega pastori poolt vaadatuna, selle kohta ei osanud ta midagi arvata. Vastukaaluna talumeeste kambale seisis Berimundi selja taga hämaruses kõik tema eelkäijad, valmis kuulutama hirmu ja armu. Hetkeks hakkas Absalonile see jäänukite paraad vastu, ta kahetses, et oli siia tulnud.

„Mul oleks üks palve esitada.“

„No astu sisse!“

Absalon tõstis jala üle kõrge lävepaku käärkambri kiviplaatidest põrandale. Ta märkis endale: ühegi lihvimismasinaga ei saa paepinnale anda sellist inimnahka meenutavat siledust nagu aastasadu kestnud taldade tammumistööga.

„Ma natuke istuksin ja tõmbaksin hinge, enne kui asja juurde minna,“ tahtis ta lummusest vabaneda.

Ta pööras pilgu uksele. Nägemused ei lahkunud. Vana pruunika fotona kerkis Absaloni silme ette madalas uksekaares seisev Vanapagan. Ta oli tulnud, et panna hingekirja oma vastsündinud kaksikud. Üks neist

kaksikutest oli tema, Absaloni vanaisa. Viirastus-Vanapagan seisis kohmetult,

kasvult ehk pisut üle keskmise, kuid rinnust enam tünn kui mees. Käsivarred hoidusid kehast nagu kangelt eemale. Nägu lai ja lopergune, otsaesine madal ja lame, peaaegu nõgus, pea suur ja ümarik, juuksed punakad ja krässus, kõrvade äärest ühenduses samasuguse habemega. Jalasääredki ehk täis tokerjat karva.

Nii oli üles tähendanud kirjanik.

Oleks ukse kõrval peegel, näinuks Absalon seal ennast samasugusena, nagu paarisrakendis härg kordamas oma esivanemat. Põrgupõhja oli temaga oma töö teinud, teistsugune ei saanudki ta enam olla. Absalon vaatas ainiti Vanapagana silmadesse ja nägi sealt sügavusest peegeldumas kirikuõpetajat, toda ammust.

„Kui oled tõesti Vanapagan, miks tulid siis maa peale?“ küsis õpetaja, kui oli Jürkat natuke aega uurinud.

„Taevas tahtis.“

„Soo! Miks siis?“

„Et saaksin õndsaks.“

Käärkambris oli hämar – oli tookord, nii ka praegu. Ruumi sügavuses istusid laua taga õpetajad – nii praegune kui ka tookordne. Tänapäevase kirikumehe silmad hiilgasid pimedikus. Absalon unustas oma tuleku põhjuse, ta jäi põrandat vahtides istuma, temast pääsesid voolama hetke ajal sündinud sõnad – segamini ammumõeldutega:

„Vanapagan tuli nõudma õndsust, mida muud. Kas õndsust tuleb nõuda või hoopis lunida ja paluda? Ludi mees lunib. Täitsamees ehitab ise valmis. Meie suguseltsis on kõik usuinimesed, nagu Vanapaganad ikka. Minu vanemad olid ennast kõigest sellest küll lahku kuulutanud ja ülejäänutega enam mingit tegemist ei teinud. Mina olin, tunnistan, ükskõikne, kuigi väikese kallakuga huvitatuse suunas. Onude-tädide juurde ikka vargsi lippasin, Aga Kristusele ikka mõtlesin – rohkem ehk nagu kujundile. Nii ma lõpuks vanast peast mõtlesingi need mõtted valmis. Ja siis sain aru, milles tegelik ime seisis. Ma ei räägi selle mehe eluaegsetest imetegudest. Nende autentsust võib ju tahtmise korral kahtluse alla seada. Pealegi, see oli niigi imedest tiine aeg, mil igasuguste maagide tihedus ruutmeetri kohta oli suurem kui kunagi varem või hiljem. Ka ristilöömine oli tookord igapäevane protseduur ja see, et surnu kaduma läks, poleks tollel ajal ületanud uudiskünnist. Ei olnud Kristus eluajal ka eriti popp. Teda järgis vaid käputäis sõpru ja Pilatuse ees hääletas rahvas ta maha. Kõik oli seatud nii, et ta oleks pidanud olema

unustatud juba järgmisel päeval. Aga just siis ta kõigile meelde tuli. Põhiline ime ongi see, mis läks käima hiljem. Ilmselt jäi Kristusest maailma hõljuma mingi tohutu energiakogum, mis alles pärast ristilöömist hakkas täiel jõul toimima. Tema õpetus pääses lausa seletamatul kombel levima. See oli ime. Ja siis äkki sai tagantjärele selgeks ka tema eluaegsete tegude tähendus. Ka see selgekssaamine oli ime. Veel üks, vast kõige suurem ime: kirik kasvas maailmajõuks ja jäi sellisena püsima, vaatamata sellele, et loendamatud vääritud kirikutegelased kuni tänapäevani on oma tegudega teinud kõik, et teda põhja ajada. Aga ta püsib! Kui ma sellest imederingist aru sain, siis hakkasin sellesse mehesse uskuma. Sest sellist omatahtsi tegutsevat energiamassi saab nimetada vaid jumalikuks jõuks.“

„See oleks väga hästi kirjutatud jutlus,“ ütles Berimund mõtlikult.

„Iga inimene, küllap ka pisemgi kurivaim, tahaks loota, et ta kannab endas midagi jumalikku. Isegi siis, kui mitte midagi sellist välja ei paista. Enamikul juhtudel temas midagi peitubki, kas või natukene. Kas või kübemekene mingit energiat, mis jääb pärast surma toimima. See, mis jääb järele ka kadunud metsast ja hukkunud puust. Ja midagi sellist jäi järele ka Vanapaganast.“

„See, mida sa nimetad energiakogumiks, mis jääb inimesest edasi elama, mis eraldub temast ja jätkab tema elutööd – selle nimi ongi õndsus. Või, kui tahame täpsed

olla – teadmine selle olemasolust on õndsus.“ Kirikumees vaatas ainiti Absaloni: „Vanapagana-Jürka õndsus elab sinus. Hoia seda!“ Veel hetk mõtlemist ja ta jätkas: „Vaata, saatan on üpris keeruline nähtus. See ei tähenda ainult kurjust, nagu tihti kujutletakse. Tuleta meelde, saatan pärineb teatavasti taevast, ta on langenud ingel. Ta on kahtlemata ülbe, kuid südames ihkab ta koju tagasi. Ja veel üks huvitav asi: saatanat seostatakse tihti loovusega, ja võimalik, et põhjusega. Kui ammusel hallil ajal talumees tahtis teha midagi üle mõistuse keerulist – näiteks kratti –, siis ei pöördunud ta Jumala poole, vaid andis kolm tilka verd ikka kuradile. Ega asjata kahtlustanud kirikuisad kõiki neid õpetatud teadusemehi – alkeemikuid, astronoomi, laipu lõikuvaid anatoomi ja keda veel – kokkumängus saatanaga. Mine tea, ehk oligi neil õigus. Ja küllap vist samal põhjusel elab ka tänapäeva lihtsameelse hinges umbusk kõige ülemäära targa vastu.“

„On öeldud, et lihtsameelsuses peitub usu jõud. Kes seda ütles, kas mitte saatan?“

„Lihtsameelsuses pole kunagi peitunud mingit jõudu. Vale puha, kui öeldakse, et sinu Vanapagan oli lihtsameelsus ise. Lihtsameelne kurat? Milline lihtsameelne mõte! Vanapagan teadis, mida ta tahtis, ja kõik muu lihtsalt ei lugenud. Kui mitte mõistusega, siis iga oma keharakuga teadis. Sinu Jürka oli loovuse vaim. Loovus, see on ürgne teotahe. Ekstaas jõupingutusest – ja midagi targemat pole üldse olemas.“

„Vanapagan ei tundnud sellist sõna.“

„Tal polnud vaja oma tegevusele nime anda.“

„Ta siiski andis nime – õndsaks saamine.“

„Õndsaks saamine on olnud alati ekstaatiline nähtus. Aga sul pidi olema palve?“

Absalon kogus ennast hetke, tema vaim oli tuuritanud kõrgel maa kohal. Nüüd otsis tema hajevil pilk ühte pisikest maalapikest koos sellega, mis seal all peitub või on kaduma läinud.

„Kas oleks võimalik üles leida Vanapagana haud?“

Berimundi nägu muutus ilmetuks.

„Ma olen seda Vanapagana asja huvi pärast uurinud. Eks ka minule on mõned seosed silma torganud. Minu kirikuraamatutes on ühte-teist kirjas. Võib-olla tean ma nüüd ka seda, kus haud asub – ainult teeme nii, et me neid asju teineteiselt ei küsi. Ma olen otsustanud seda mitte avaldada. Kas kujutad ette, mis juhtuks, kui Vanapagana matmispaik saaks üldteatavaks? Milliseid riitusi seal hakatakse korraldama! Aga tühja neist riitustest! Kas sa kujutleksid surnuaia väravas suveniirikoskit, kus müüakse turistidele sarvedega mütse ja Vanapagana õlut? Ja tühje kaljapudeleid haua kõrval? Milleks anda inimestele veel üks võimalus lollusteks!“

„Jürka polnud ainult Vanapagan, ta oli ka inimene. Ta oli minu vanavanaisa. Võib-olla olen ka mina siiski inimene.“

Kummaline, et see ülestunnistus Berimundi eriti ei üllatanud. Et Absaloni huvi oli isiklik, sellest oli ta aru

saanud. Kirikuõpetaja oli edev mees. Peamiselt edvistas ta kinnipidamisega oma raudkindlatest otsustest. Ta lausa imestas, kui kiiresti ta sedapuhku Absalonile järele andis.

„Eks siis lähme!“ ütles ta.

Teekonna vaheastmed käärkambri madalate võlvide alt surnuaia väravasse olid targalt paika pandud. Kõigepealt tabas minejaid löögina uimastava suvepäeva valgus. Tee surnuaeda kulges põldude vahelt, ja pole midagi, mis kõneleks elu jätkuvusest uhkemalt kui lainetav viljapõld. Ka oli vahemaa pikkus timmitud parajaks, see andis piisavalt aega süvenemiseks eelseisvasse kohtumisse, kuid polnud liiga pikk, et lasta meeli närbuda. Läbi kivise väravakaare sukeldusid nad maakoha tavavaikusest kabelimäe hääletusse. Absalon poleks uskunud, et väikese paikkonna kalmuaed on nii suur. Nad kõndisid ja kõndisid rehitsetud teedel lillede ja poleeritud graniidi vahel. Sisseraiutud nimed tagasid kadunukestele koha igavikus, kuhu Absalon ei tundnud endal asja olevat. Nad jõudsid kalmistu teise äärde, kuhu umbrohukitkujaid polnud jätkunud. Kalmud olid maaga tasa vajunud ja lilled olid neil samad, mis kasvasid tavalises metsaaluses.

„Siin. Ma uurisin selle välja.“

Risti polnud, küll oli paiga meelepidamiseks päitsisse asetatud väiksem põllukivi, vaid paar korda suurem Absaloni tulekivist.

„Kas saaksid mind aidata? Ma tahaksin tellida siia hauakivi.“

Berimund vaikis.

„See, mis sa rääkisid Vanapagana kaljast, pani mind mõtlema,“ lisas Absalon. „Ma tõesti ei taha, et sellest kääpast saaks vaatamisväärsus. Ei mingit nime. Ainult mõni sobilik sõna.“

„Ma usun, et saan sind aidata. Ma tean ühte kiviraidurit.“

Paras tükk aega möödus Coral mõtete heietamisel Põrgupõhja uuest hingusest, Absalonil ja Berimundil aga lihtsalt oma asju toimetades.

Siis saatis Berimund Absalonile sõna, et hauakivi on valmis, ja endine koolmeister asus teele. Kivi oli tõstetud kirikuõpetaja autoloksu pagasnikusse. Vanas maakivilaudas pensionipõlve pidav plekiliisu vändati naabrimehe abiga üle pika aja käima ja sõiduriist asus taas oma kohust täitma.

Vanamehed logistasid surnuaia värava juurde, sinna oli aegsasti käru valmis seatud. Kahekesi nügiti kivi kärule ja käru mööda kruusatatud ja kruusatamata radu hauaplatsile.

„Kas sa kõnet pead?“ küsis Berimund.

Ega vist Absalon endalegi tunnistanud, et oli varjatud hingesopis seda võimalust oodanud, kuid omal algatusel poleks julgenud suud lahti teha. Ta pöördus haua poole ja hakkas kergelt kokutades rääkima:

„Pole meile antud teada, kust sa tulid ja kuhu läksid. Siia kääpa alla sa igatahes pidama ei jäänud. Kui siin midagi on leida, siis küllap tühi kast. Pole sul kommet oma tulekutest-minekutest laialt kuulutada. Ei andnud sa meile märki sellestki, kuhu kadusid puukujuna. Kuid ei saa sellest mööda – inimlikku mõõdupuud pidi on see siin sinu matmispaik ja ise oled sa minu esiisa. Ja seetõttu tahangi praegu rääkida sinuga kui inimesega. Kuid kõigepealt asetan selle hauakivi siia.“

Komistades, kivi süles, liikus ta ümber kääpa ja seadis selle kohmakalt natuke kõrgema mätta najale. Kivisse oli suurte tähtedega raiutud:

SINULE

„Sinule, kes sa tuled ja lahkud ootamatult,“ ütles Absalon. Ta hakkas pihtima, eks selleks vist toda kivipanemist vaja oligi. Esmakordselt jutustas ta valjul häälel, kuidas naine oli tema juurest ära läinud, kuidas ta oli tulnud Põrgupõhjale ja kuidas puud olid keeldunud teda kuulamast. Ta pihtis, kuidas ta jõudis arusaamani, et temagi on Vanapagan, ainult et pisike ja vilets.

„Eks Vanapaganad ole alati teinud kõike seda sama, mida inimesedki, ainult kraadi võrra kangemalt,“ ütles Absalon oma hilineunud matusekõne kokkuvõtteks. „Nagu inimesed ees, nii Vanapaganad takka. Nii heas kui kurjas – või kuidas just kunagi välja kukkus. Nüüd, kus inimesed

on ära normeeritud, on Vanapaganad kahanenud nendest veelgi üheülbalisemateks. Sina sellest vähemalt pääsesid. Sina olid viimane tõeline Vanapagan.“

„Ja ma veel arvasin, et mina olen see lobiseja!“ märkis Berimund, kui sõber oli lõpetanud.

„Ma olen ju kooliõpetaja,“ vastas Absalon.

Kui nad auto juurde jõudsid, jäi Berimund seisma, manas ette piduliku näo ja kuulutas välja kokkuvõtte, mida ta mõnda päeva oli suus veeretanud:

„Sinu Vanapaganad olid nagu tulekivid, nende sädemed on läbi sajandite süüdanud põletileeke katseklaaside all. Vahest sekka aga terveid linnu.“

Tagasi kiriklasse jõudes korkis Berimund lahti omapruulitud kirsiviina pudeli ja täitis kaks eelkäijatest pärit värvilist napsuklaasi.

XXVII

Aastapäevad tagasi, kui Absalon püüdis veel

vahelduva eduga, kuid sellegipoolest täies rahu istutada noortesse varsaarudesse huvi eesti vaimukultuuri vastu, tuli nende kooli korda valvama uus turvamees. Absalon oli õhtul majast lahkumas, kui kuulis turske korrakaitsja hüüdu:

„Hei, sina, pea kinni!“

Absalon koguni ehmatas kergelt, kuid nägi siis läheneva mehe laia naeratust ja mingite seletamatute märkide järgi tundis temas ära ühe omadest, Vanapaganatest. Võis ju neid kohata igasugustes ametites. Sõna siit, teine sealt ja nii jutt oma suguseltsi asjadele läks.

„Põrgupõhja Jürkast oled kuulnud? Võttis järjekordse tsükli ette,“ teadis turva rääkida, kui nad olid kitsas valvekonkus platsi võtnud. „Seekord kaupmehena. Ikka et õndsaks saada. See ju tema leivanumber. Natuke pöörane käik, eks ole? Ärimehena õndsaks saamine oleks muidugi meistriklassi tulemus, selle eest saaks kindlasti pagunile kuppe juurde.“

Nii see oligi. Terve nõukogude aja oli vana Jürka istunud Põrgus oma kontoris kirjutuslaua taga. See oli imelik aeg. Kõrgemal pool oldi seisukohal, et kuna inimesed elavad niigi põrgus, siis pole mingit mõtet neid hiljem enam pärispõrgus vintsutada. Mis puudutab aga neid, kes seda maapealset kummalist elukorraldust inspireerisid ja käigus hoidsid, siis nende tee oleks küll pidanud otseteed allilma viima. Kuid nii võinuks jõuda Põrgu ohtliku politiseerimiseni. Põrgu, mis alati oli püüdnud jääda kõrgemale poliitilistest valikutest ning

juhendumud vaid eetilistest asjaoludest, oleks hakanud oma kontingenti komplekteerima eranditult parteilise kuuluvuse järgi. See oleks läinud vastu Põrgu traditsioonilisele apoliitilisusele, hägustanud institutsiooni eesmäärke ja mõjunud demoraliseerivalt Põrgu personalile, kelle asi polnud tegelda poliitiliste valikutega. Poliitilistes nüanssides orienteerumist oleks ju võinud kurivaimudele õpetada, kuid sellega oleks lahti päästetud areng, mis võinuks viia ülemuste autoriteedi kahtluse alla seadmiseni ja tekitada ihalust vabade valimiste ja seitsmetunnise tööpäeva järele. Seni, kuni kõrgemates sfäärides vaieldi, laulis eesti rahvas ennast vabaks. Jürka ees seisis ülesanne allakäinud ja kustunud kolletega Põrgu uuesti käiku saada. Taas kerkis üles toormaterjali küsimus ning jälle kahtles Peetrus, kas maa peal on võimalik õndsaks saada. Ja jälle pidi Jürka minema missioonile.

Kuid seegi kord läks Jürka alt. Nagu valvurimees oli keelepeksjatelt kuulnud, neelas Jürka alla oma parima ärisõbra poolt kavalalt ette sätitud konksu, laostus ja kaotas oma ärid ning majad. Murdunud olevat ta aga alles siis, kui abitu vanaeit, keda ta koos tütrepojaga oli lubanud ühes oma majadest tasuta elada ja kelle uus omanik tänavale tõstis, hoopistükis teda, Jürkat oma rängas saatuses süüdistas ja kõvade sõnadega ära needis. Poiss omakorda lõi kiviga sisse Jürka Mersu laterna.

Seekord ei kasutanud Jürka enam pürotehnilisi vahendeid ega täksinud tulekivi. Ta pakkis võlts-sõbra kohvrissi ja tuututas oma ühesilmaliseks jäänud autoga otseteed Põrgusse. Võis oletada, et nüüd otsustati

kõrgemal pool, et ta on katse läbinud, või löödi asjale lihtsalt käega. Igatahes hingede vool allilma taastus.

Oli Absalongi ühte-teist kuulnud. Neist asjust oli vihjeid koguni Vanapaganate saitites, kuid klikke jagus neile postitustele vähe. Teised eru-Vanapaganad olid jälginud asjade arengut vaikselt päid vangutades – kui üldse olid jälginud. Nad ise olid sellest mängust loobunud ja Jürka uued, naeruväärselt mõjuvad ponnistused unustati kiiresti. Pole ju võimalik seda maailma parandada – ja kas ülepea ongi mõtet ennast segastesse asjadesse toppida. Mõned nooremad Vanapaganad küll kuulutasid, et millegi saavutamiseks tuleb kõik Jürka kombel kohvrissi toppida ja põrgusse saata. Ise nad eelistasid siiski maa peale jääda. Oli ka neid, kes pahandasid, et milleks head nahkkohvrit rikkuda. Oli ju küllalt vaeseid kuradeid, kes oleksid seda vajanud.

XXVIII

Mati talitas hobuseid, kui talle järsku tundus, nagu oleks Malle talli ukse vahelt sisse vaadanud.

Mine tea, järsku vaataski.

Kindel Mati siiski polnud. Ta teadis, et on viimasel ajal hakanud nägema igasuguseid asju. Eks see oli suurelt osalt ka Absaloni pärast. Ei saa ju teisiti olla, kui midagi nii ebaloomulikku kogu aeg sul silmade ees keerleb.

Maie oli aga Matile juba väikesest peast närvidele käinud, ilma et selleks nagu mingit märgatavat põhjust oleks olnud. Lihtsalt nii, nagu see on, kui teine inimene, olgugi laps, hakkab pinda käima. Ei tea, kas tüdruk rääkis liiga valjusti, vaatas jultunult ja pilkava näoga silma või jättis jutu mõistmatul kohal pooleli ja keksis naerdes minema. Mati ei pannud tähelegi, kui ta oli hakanud plika veidruste peale juba liigagi palju mõtlema.

Justkui oleks see tema, Mati asi.

Ükskord rahvamajas peol märkas aga Mati imestusega, et Maiest oli saanud päris valmis tüdruk. Enam ei kõhistanud ta teiste väiksematega nurgas, vaid õiendas krapsakalt täiskasvanute seas. Mati kutsus Maie tantsima.

„Mis sa mind hoiad nii kõvasti, ega ma traktor pole,“ ütles Maie. „Diisli lõhn käib üle pea.“

„Mis minul diislist. Ma rohkem hobuste peal,“ oskas Mati öelda.

„Hobused lõhnavad hästi. Mulle nad meeldivad. Ma arvasin, et see hobuse lõhn tuleb kusagilt kõrvalt. Kohe raske uskuda, et see sinusse puutub. Kui sa hobusest samamoodi kinni võtaksid, lööks see sulle kabjaga pähe.“ Maie puhkes naerma ja jooksis minema.

Sellest jäi okas Mati hinge. Kidaga okas, mida enam kuidagi välja tõmmata ei andnud. Ta lausa pidi iga natukese aja tagant Maiele mõtlema ja teda kas või eemalt nägema.

„Tühine plika, liiga tühine, et teda vihata, jäta juba temale mõtlemine“ – nende sõnadega püüdis Mati ennast korrale kutsuda. Sellega aga pani Mati mööda – vihkamisega polnud siin enam ammugi tegemist, Mati oli peadpidi sees ühes hoopis teises tundes. Läks hulganisti aega, enne kui ta seda endale tunnistas.

Mati mõte liikus samm-sammult mööda lugematute jalajälgedega tüüprada, mis algas tõdemusest: „Kurat, sellele tuleks ära panna, näis, mis ta siis ütleb.“ Järgmised mõttesammud tõstsid esile suhtumist leevendava probleemiasetuse: „Paganama tore, kui Maie annaks.“ Siis aga sai eesmärk programmilisema, peenemat tegevuskava nõudva sõnastuse: „See metsloom tuleb ära taltsutada!“ Lõpuks aga liitus kõik kokkuvõtlikuks teesiks, millesse sobitus juba ka väärtushinnang: „Kui see tüdruk saaks ära taltsutatud, siis oleks see täitsa uhke lugu.“ Ja ta kujutles taltsutatud Maiet kena naisukesena, kes hoiab tema kodu sooja ja puhtana.

Kokku võttes – Mati mõtted kõikusid mis kõikusid, kahe punkti vahele pendeldama nad jäid. Esiteks: „Maie on paras tühikargaja“. Teiseks: „Mati on mees, kelle asi on Maiele aru pähe panna“. Sellist mõttelist keksumängu võiks nimetada armastuse peitetehnikaks, sest Maie võrku langemise ülestunnistamine käis Matile üle jõu. Mati kiituseks peab ütlema, et vähemalt seekord oli ta täiesti aus, tema tunne oli ehtne. Ja polnud tema süü, et see Maiele mingit muljet ei avaldanud.

„Mis mees sa oled, Mati! Absalon on palju rohkem

mees.“

„See tola pole seda moodi, nagu üks õige inimene. mehest rääkimata. Sellised tuleb maha lüüa,“ urises Mati.

„Ka mina olen teistsugune“ muutus Maie tõsiseks.

„Sulle oleks lihtsalt ühte õiget meest vaja. Küll see sulle aru pähe paneb!“

IXXX

Kui Absalon pühapäevaselt kirikuskäimiselt koju Põrgupõhjale jõudis, oleks ta nagu esmakordselt märganud metsaserval seisvaid silte „PÕRGUPÕHJA“ ja „ERAOMAND“. Ta oli korduvalt sealt möödunud, pidamata neid pilgu vääriliseks. Seekord aga rabas ta plakateid kandvate postide ümbert kinni ja tõmbas need ropsuga maast välja. Ei tea, kust ta selleks jõu võttis. Ta viskas kogu kupatuse raiesmikul lокkavasse kasevõsasse.

Absaloni kõrvades kajasid Cora kummisaabaste omanikusammud Põrgupõhja murul. Need oleksid nagu tallanud tema enda ribikonte. Maa ei ole mitte ainult hunnik laiali lükatud mulda – mõtles ta. Maa on ka lapsed, mis sellel tehtud, laulud, mis sellest lauldud, ja sammud, mis seal astutud. Miljoneid kordi aastatuhandete jooksul on see maastik salvestunud inimeste silmapõhjades.

Lugematutes peades on need pildid liitunud ja lõpuks mingi üldise, loova kodukohaprintsiibina sealt tagasi, läbi vaatamiste ja tegemiste, loodusse kandunud. Absalon oli hakanud pidama kõiki siin elanud ja olnuid Põrgupõhja autoriteks. Ta kujutles, et võiks ju siis olemas olla ka mingi uhkete pitseritega ehitud autoriõiguse tunnus kiri. See peaks olema antud kõigile, kes kunagi läbi aegade on siin vaeva näinud ja higi valanud, aga ka lihtsalt rõõmu või muret tundnud. Eks tema ise oleks siis tänasel päeval siin nagu kõigi nende autorite esindaja ja volinik, kes peab kõigel toimuval silma peal pidama.

Lugeda maa vaid endale kuuluvaks oleks samaväärne, kui kuulutada enda vajutatuteks kõik jalajäljed, mis sellesse pinda kunagi surutud, mõtles Absalon. Oma südames ta teietas maad, see oli tema sügavat arusaama mööda hingestatud olend. Muuta see omandiobjektiks nagu saapapaar või vihmavari, selles tundis ta aastatuhandete tagant üles keerlevat atavistlikku vingu, soovi kuulutada enda omaks kõik, mida silm haarata ja käsi tappa suudab.

Muidugi mõistis Absalon, et kõik öeldu on vaid ilusõnad, millega tegelikult elus pole suurt midagi peale hakata. Siiski oli formaalne maaomandisüsteem tema arusaamist mööda sügavalt väärastunud, kuid ta ei osanud öelda, milline peaks asjade korraldus olema. Absalon ohkas, tundes, et ta ei suuda oma mõtetega lõpuni jõuda.

Vanapaganast voolanud higi oli kinnistanud ta selle maatüki külge. Kuid ta aimas: kui tuleks veel keegi, kas või võhivõõras, kelle silmadest võiks lugeda samasugust

hardumust selle paiga ees, siis ta tunnustaks ka selle uustulnuka õigust Põrgupõhjale. Cora silmadest polnud seda lähedustunnet lugeda.

ERAOMAND

XXX

Corat tabas ränk löök, hetkeks lõi see tal pinna jalge alt. Meteoriidikraater Põrgupõhjal osutus bluffiks.

Absalon oli õndsas teadmatuses elanud kuulsaks kuulutatud augu kaldal, aimamata midagi sellega seotud kirgede tormist. Ei hakanud keegi midagi külatolale selgitama ja ega meteorilugu teda ennast ka eriti ei huvitanud. Tal oli muulegi mõelda.

Juba enne Absaloni saabumist oli igat masti meteoriiditarku tulnud ja läinud ja tulnud jälle. Kõikidest unustatud Lõpeküla oli lühikeseks ajaks saanud suure, käärtseva maailma osaks. Et meteoriit tõepoolest kukkus, selles polnud kahtlust. Paljud olid tulejutti näinud, vilinat ja mürinat kuulnud ning mitte kõik neist polnud joodikud, kelle juttu oleks tulnud suhtuda ettevaatlikult. Kuid mitte keegi silmanägijaist ei tunnistanud sähmakat piisavalt lähedalt, et viia uurijaid kättpidi õigesse paika. Nii olid nädalapäevad läinud sihitule jälgedejahtimisele, kuni teadjamehed juhatati lõpuks Põrgupõhja augu servale. Väljapakutud kraater ja selle ümbrus oli selleks ajaks

niivõrd põhjalikult ära tallatud ja segamini pööratud, et midagi kirjapanemist väärivat sealt enam ammutada polnud. Kohalesaabunute seas oli kaks kuulsat taevatarka. Üks neist paistis suvekuumuses silma lipsu ja laitmatult triigitud ülikonnaga, teine oli veepudeleid täis riputatud ja kätketud lõviküti taskuterohkesse kostüümi. Õnnetuseks olid nad erinevatest koolkondadest, pealegi konkureerivatest teaduseasutustest ning tagatipuks veel leppimatud isiklikud rivaalid. Seetõttu ei saanudki nad kunagi milleski kokkuleppele, ikka väitis üks teisele risti vastupidist. Nüüd aga kukkus välja nii, et kumbki polnud eriti veendunud Põrgupõhja mullaaugu kosmilises päritolus. Teineteisele nad oma mõtteid muidugi ei avanud, kuid hakkasid seda tähelepanelikumalt rivaalil silma peal hoidma, lootes vaikselt, et see saab hakkama mõne lollusega. Nad varjusid mõistatuslikult mõtlike nägude taha ning tegid uduseid avaldusi, mis kubisesid tarkadest sõnadest ja millest keegi midagi aru ei saanud. Mõistetav oli vaid lubadus „uurime, uurime!“. Songiti omalt poolt veel natuke, võeti igaks juhuks proove kaasa, pandi siis asjad kokku ja lahkuti. Ühesõnaga, kõik jäeti nii, nagu oli. Cora silmis oli aga ebamäärasus parim tunnistus Põrgupõhja uru erakordsest tähtsusest.

Ainult ühele magistrandile ei andnud meteoriidiafääri segane seis rahu, tal oli oma idee. Tal algas just puhkus ja ta otsustas jääda Lõpekülla. Juhtumisi kohtas ta oma sõpru, praktilal viibivaid kunstiüliõpilasi, ja lõi nendega kampa. Semudega koos ööbis ta koolimajas, pooled ööd pandi seltsis õlut. Ta leidis endale tüdruku, päevad läbi aga

traalis Lõpeküla metsi, põlde ja raiesmikke. Sellel tegevusel Absalon teda kohtaski, tema see oli, kes Absaloni auguvalvuriks nimetas. Sõbrad lõpetasid oma töö ja lahkusid. Ka tüdruk sõitis minema, kuid magistrant tegutses edasi, veetes öid vanades küünides. Nii muutus temagi äravahetamiseni sarnaseks igapäevase loodusvormiga – mitte vana kannuga nagu Absalon, pigem lepavibalikuga. Lõpuks leidis ta oma unelmate augu. Tõeline meteoriit oli kukkunud umbes kolm kilomeetrit Põrgupõhjast edelasse. Seekord polnud asjas kahtlust. Jälle gaasitasid küla vahet teadlaste ja teadusele lähedaste asjameeste autod – ja jälle ei teadnud Absalon sellest midagi. Kuulsusest pärjatud peameteoriitikud lausa sãrasid nãost ja ütlesid koguni teineteisele tere. See juhtus enam-vãhem siis, kui Absalon kirikus kãis ja kirstualuse varjus mõtteid mõlgutas.

Aukude ja inimeste saatus on teinekord sarnane, mõlemad võivad kuulsuse tipult vajuda olematusse. Aga ka üleöö kuulsaks saada. Ja mõlematest võivad saada intriigide armetud ohvrid.

Nüüd aga tuleb kellaosuteid ja kalendrilehti veel kord jupp maad tagasi keerata.

Mati oli üks nendest, kes nägi, kuidas tulejutt kãis üle taeva, ja kuulis meteoriidi kukkumise mürinat. Ta mãrkis endale mãllu kukkumiskoha suuna ja lãks jãrgmisel hommikul asja uurima. Põrgupõhja vãlul leidisgi ta kummalise, sealjuures üpris vãrske mulgu. Vihmaussid veel

vonklesid laialiloobitud mullakamakatel. Ega tal polnud mingit ettekujutust, kuidas üks meteoriidikraater võiks välja näha. Kuid Mati polnud kahtleja tüüp ja ta hakkas hoolega auku ja selle ümbrust läbi tuhnima. Ta otsis taevakivi tükke, et need hiljem kasulikult suveniiridena kaubaks teha. Mati oli asjalik töömees, ta võttis asja ette süsteemikindlalt. Hakatuseks jaotas ta august välja visatud mulla ühtlaselt ümber mulguserva, viskas augu põhjast lahtist pinnast sinna peale – et oleks siis kergem seda jaokaupa läbi sorida. Nii tekitas ta tahtmatult meteoriidikraatrit meenutava ringvalli. Korraks labidas kolksus, mingi massiivne sepistatud potisang oli sellele ette jäänud. Ta viskas roostejuraka üle öla eemale.

Kuid Mati oli rängalt eksinud. Ta ei pööranud segamini mitte meteoriidikraatri, vaid paiga, millel oli märkimisväärne arheoloogiline tähendus. Väärtpaiga, mis oli küll juba üks kord segamini keeratud – nagu seda peagi näeme. Muistsel ajal oli siinkandis sulatatud soomaagist rauda, veel tänini võis pinnases leida üksikuid šlaki- ja maagitükke. Mati kogus kamakad ja peenema prügi hoolega kokku ja peitis kaasavõetud kotti. Kõrbenud või roostese pealispinna järgi pidas ta neid meteoriiditükkideks. Ei tea kuidas, aga pinnasesse olid sattunud ka paar väljasulatatud metallikänkrat. Ehk oli sulatajate tegevus vägivaldselt katkestatud ja asjad jäänud pilla-palla. See kaalukam kraam pani Mati mehesüdame eriti tugevasti põksuma. Matil läks mulla hoolikale läbisõelumisele päris mitu päeva. Siis laskis ta jutu kraatrist küla peal lahti ja ootuspäraselt jõudis see peagi

teadlaste kõrva.

Mitte ainult mandritel ja suurtel mäestikel, vaid ka väikestel maalappidel on oma saatus ja elulugu. Kui mõnes kohas on midagi märkimisväärselt toimunud, siis jääb seal igasugust juhtuma ka edaspidi. Muistsed sündmused märgistasid oma toimumiskoha, see paik hakkas siis ligi tõmbama hilisemate põlvede rahvast. Läbi aegade leidsid inimesed teineteist kas heas või halvas, armastuses või vihkamises. Nende tegude hõng jäi juuspeene vinena puutüvede ja kivide vahele keerlema, tabades püünispaeladena neid, kes tulid hiljem. Kes saabusid, jäid võrku ja paigale, et otsida omasuguseid – jällegi kas heas või kurjas. Eestlased olla seadnud oma samme siin maal juba hulga aastatuhandeid, see on risti-rästi läbikatsutud koht, kus kõikjal on tehtud tegusid. Kus mujal võiksime leida veel sama hästi sisse kõnnitud radu? Iga kivist, millele asetame jala, oskab rääkida ammusest astujast. Me elame siiani kunagiste tegude lummuses.

Põhjus, miks tundlikumad hinged tajusid Põrgupõhjal mingit erilist jõudu, ulatus väga kaugesse minevikku, palju kaugemale Vanapaganast. Eks seetõttu Vanapagangi teadnud, kuhu jääda. Raua sulatamine oli kunagine suur ja püha ettevõtmine.

Ometi jäi lahtiseks küsimus, kes oli Põrgupõhja maakamarasse löödud haava esmatekitaja. Ühte-teist osanuks selle kohta rääkida Ants.

Mõnda aega enne seda, kui selle loo sündmused algasid, Absalon koolitunnis närvi läks ja meteoriiditeadlased saabusid Lõpeküla rahu häirima, istus maausuline harrastusarheoloog Lembit Lendva kiviaial. Ta nägi mööda teed tulevat Väike-Antsu.

„Tere, poiss!“

„Tere!“

„Kas siinkandis on vanu mahajäetud taluasemeid? Kas sa saad mulle näidata?“

„Võib ka.“

Lembit Lendva oli kirglik muististekütt. Täpsemalt, ta oli rahapadade fänn. Seni oli tal ainult üks XV sajandist pärit Riia killing, mille ta oli ostnud raudteejaama peldikus tuttavalt traktoristilt. Mehele oli muinasaja rahapada saha külge haakunud. Traktorimees läks küll muistise laialitassimise eest kohtu alla, kuid Lembit Lendvale jäi tema killing alles. Ta riputas selle endale kaela ja ei võtnud isegi saunas käies ära. Ost oli saatuslik, just see hõbedatükike kääritas tema muististeihaluse lõõmavaks rahapajakireks.

Lembit Lendva oli jäärpäine isemõtlev. Tema mõttekäik oli järgmine: juba vanadel aegadel oli üle Eesti käinud igasuguseid õnnetusi – katkud, Põhjasõda, mida kõike veel. Hingelised hukkusid, talud jäid tühjaks. Kuid Inimesed olid korjanud endale vara, kuidas keegi – paar peotäit münte, perenaise hõbesõled. Kui ajad karmiks läksid, siis need peideti, kas kaevati lävepaku alla või maeti

aida taha. Vahel loeti loitsud peale, mis muidugi raskendas tänapäevaseid otsimisi, teinekord aga ei osatud teha sedagi. Hiljem polnud tihtipeale elavate seas kedagi, kes peidetule oleks järele tulnud või ülepea varandust mäletanud. Aastakümned möödusid, mahajäetud ja lagunenenud tallu tulid uued inimesed, kes aga vanadest saatusekäikudest midagi ei teadnud. Taludesse, kus elati, Lembit ligi ei pääsenud, mahajäetud kohti oli aga Eestimaal küllaga. Oli jälle selline aeg.

Lembitu pühaks tekstiks oli kaanteta ja esilehtedeta raamat, mis võis pärineda eelmisest Eesti ajast ja mille kaardunud nurkadega leheküljed säilitasid kunagiste külataatide ja -memmede suust sõna-sõnalt üles tähendatud lugusid krattidest ja peidetud varandustest. Neid kirjapanekuid pidas Lembit autentseteks ja usaldusväärseteks.

Rännates mööda Eestit palus ta küll puu- ja maavaimudelt juhatust, kuid kasutas igaks juhuks ka moodsat metallidetektorit. Seni küll edutult.

Ants viis Lembit Lendva kõigepealt Põrgupõhjale – ega ta seda nime siis veel teadnud. Mees tundis kohe, et koha vägi on võimas. Ta ei tahtnud hakata poisi silme all tegutsema, varanduseasjad peavad jääma hämarasse ja pimedusse. Peagi tuli ta üksinda tagasi, kaasas metallidetektor. Enne tehnoloogiaime käikulaskmist luges ta nelja ilmakaarde salasõnu, ise hoolega ringi vaadates, et kedagi nägemas ega kuulmas pole. Ei tea kumba, kas ta häbenes või tahtis varjata salatarkusi kõrvaliste kõrvade

eest. Siis pani ta oma riistapuu surisema. Lagendiku serval andiski see tugeva signaali. Taas tõttas Lembit minema, kuid pimeduse saabudes oli jälle tagasi – koos labida, laterna ja parajalt suure kotiga. Suured asjad tehakse teoks ikka pimedas.

Lembit Lendva polnud suurem asi labidamees, kaevamisele kulus tal päris mitu ööd. Ta oli juba silmini augus, kui labidas kõlksus millegi metalse vastu. See pidi olema rahapada. Lembit haaras kobedas mullas turritavast sangast ja tõmbas. Samal hetkel tiirutas öökull ümber tema pea, riivates tiivaotsaga oimukohta. Kostis kõlin ning loitsudest kaitstud rahapada vajus maa põhja, Lembit Lendva kätte jäi vaid lahtirebenenud potisang. Ilmselt polnud tema nelja-ilmakaare-manades piisavat jõudu. Ta rabeles august välja ja vaatas kõverat asjandust oma peos lähemalt – see oli puujuur. Keegi haaras tal jalast – ta oli takerdunud kassitappu –, Lembit komistas ja kukkus. See oli märk, hirmusööst nõõris tema kõri ja ta põgenes.

Lembit oli ühe kire mees. Rauasulatamise tunnusmärkide vastu polnud tal silma ega huvi. Rauašlakki savikamakatest eristada ta ei osanud, need käntsakad olid tema silmis kõik ühesugused. Ka paar eheda raua tükki ei avaldanud talle mingit muljet. Ta ei osanud neid märgata, kuigi tõenäoliselt just need panid tema seadme piiksuma. Huvi ilmutas nende vastu alles Mati, kui ta tuli Lembitu söödud pudrukaussi veel kord läbi sonkima.

See, mis juhtus, on tavaline, maailma ajaloo kestel lugematuid kordi läbi mängitud lugu. Lembit Lendva küll tundis mingit väge, kuid peksis ometi kõik segamini – ja käivitas kogemata ootamatu sündmusteahela. On igapäevane seegi, et asjadel pole ligilähedaltki seda tähendust, mis neile omistatakse. Kuid ometi kõik, mis nendest kokku räägitakse, muutub omaette reaalsuseks ja hakkab ilmaelu edasist käiku kujundama. Vahest tundub koguni, et selline ongi igasuguse arengu põhitee. Saatused koosnevad kiivakiskunud tegemistest, mis ometi kuhugi välja viivad.

Kuulus arheoloog Shchliemann läks Väike-Aasiasse umbropsu Troojat otsima. Tal puudusid selleks igasugused juhtniidid, avantüristina pani ta lihtsalt panuse oma heale ninale. Umbropsu lõi ta labida mulda suvalises paigas, kus turritasid maast mingid müürijupid. Kogu loo absurdsus seisneb aga selles, et ta oligi kogemata sattunud õigesse kohta. Ainult arvates, et see iidne linn võiks olla mattunud maapinna sügavamatesse kihtidesse, peksis ta segamini pealispinnale lähemal olnud tõelise Trooja jäänused.

Nõnda siis Shchliemann hävitas ja hävitamise tulemusena juhtumisi avastas tolle kuulsa linna. On üpris kosutav teada, et ka meie, tavainimesed, kipume üha takerduma samadesse paeltesse, kuhu jäävad kinni suurvaimud.

XXXI

„Oh-oo, oh-oo!“ hüüdis Absolon. Sest nüüd oli ta lõplikult hakanud ennast tundma Vanapaganana. Mingi äratundmise ainevoog tungis maapinnast tema kulunud kingataldadesse ja jaotus läbi soonte üle kogu keha. Ja äkki mälulaekad avanesid. Tema selja taha kogunes varjude rongkäik – tema varem elatud elud. Nad täitsid kaugele kõrgusse ulatuva trepi. Mõned astmed sellel olid lagunened, mõnede oli kogunenud rämps. Kuid oli ka trepiosasid, mida märgistasid uhked võidukaared.

Polnud see päris esimene kord sellest trepist aimdust saada. Kord koolitunnis õpilastele „Odüsseiast“ rääkides oli ta hakanud endalegi ootamatult peast, pealegi kreeka keeles, Homeroose heksameetreid retsiteerima. Polnud ta antiikseid keeli omateada kunagi õppinud. Või oli ta keset kooli õppenõukogu surmigavat koosolekut silmad sulgenud ja hakanud esitama mingis kummalises arhailises kõnepruugis äraspidist laulujoru, milles pooled sõnad olid kohalviibijatele ja ka temale endale mõistmatud. Niipalju paistis siiski selge olevat, et juttu oli karu kihvadest ja küüntest. Absalon ei mõistnud, kust see soig tuli, oli ehmunult peatunud, üritanud oma häälightsusi naljaks

keerata. Tõsi küll, edutult. Tema kolleegid polnud erilised naljamõistjad. Talle tundus, nagu oleks ta kõrgel trepil komistanud, kukkunud ja tagumikul põntsudes alla libisenud.

Nüüd aga oleks nagu tuul puhunud puuoksad kõrvale ja ta nägi ennast, karvad-väljapoole kasukas seljas, kõndimas piki teed, kõrval suur emakaru, kettipidi kinni tema vöö küljes. Põues aga pitseriga pärgamendirull, mille ta ühes eelmises elus oli peitnud ja nüüd taas välja kaevanud. Mis võis olla seal kirjas? Või pidi ta alles mingis järgnevas või ülejärgnevas elus selle üriku taas leidma ja avama?

Hetk hiljem nägi ta oma kätel sissehõõrdunud värviplekke ja ninna lõi erutav maalimisvärvide lõhn. Ta andis kätt kõhnale, tumedalt kiirgavate silmadega tuberkulootikule, kelle pikkade sõrmedega käed hoidsid hõõguvavärvilist Capri vaatega maali. Meenus nälg ja kõikevõitev ekstaas maalimisest.

Mitmeidki sellel trepil seisjatest oli ta näinud kokkutulekul tohutuks paisunud Lõpeküla kirikus.

Absalon tundis jäist haaret südames: mis on juhtunud temaga, miks on mandunud kogu Vanapaganate suguselts? Nema, kes nad olid alati liikunud vastu tuult ja tormi, teinud suuri tegusid, olid äkki mineviku mälust kustutanud ja lausa omal tahtel saanud halliks ja teovõimetuks.

Tema silme ette kerkis taas napakas vägivallaakt eesti kirjanduse tunnis. Äkki nägi ta selles oma umbejooksnud

elu vapipilti. Küllap aastakümneid kestnud mugandumine ja pooltõdede kuulutamine oli samamoodi kõrvakiil noortele inimestele. Temale endale? Tõsi küll, leebe ja pehmekäeline, kuid see-eest oma korduvuses pidevalt kestev.

„Vanapaganate ajad on möödas. Miks?“ küsis endalt Absalon. „Kas ikka on?“

XXXII

Cora ajas ennast purunenud plaanide rusude vahel püsti ja hakkas kavandama rünnakut saatuse vastu. Meteoriiti küll polnud, kuid selle läbi avalikkuse ette ilmunud Põrgupõhja koos Vanapaganaga olid ikkagi olemas. Kui Cora järele mõtles, siis ta leidis, et on põhjust koguni rahul olla. Meteoriidiäri oli hakanud niigi alla käima, viimase nädala külastajate arv oli langenud viiendikule esialgsest. Vanapagana puhul võis aga eeldada püsivat ja pikaajalist huvi.

Cora istus oma maasturisse ja sõitis linna. Talle oli meenunud kooliõde Deborah, kes töötas maakonna kultuurimajas tavandiinspektorina. Teel ostis ta kaasa karbi kookidega ja laskis selle sätendava kunstlehviga kokku siduda. Kõhn ja kuivetanud Deborah Krookus peitis oma valvsa oleku elavasse jutuvadasse – ei tea, mida see Cora veel oma kookidega tahab! Siiski tõi ta välja

kultuurimaja logoga suveniirtassid ja hakkas meenutama kooliaegu. Cora teadis juba ette, et sõbranna ei kuulu Puldankoti sorti, niisama kingituseks, ilma rahata ei tee ta midagi. Seetõttu tegi ta otsese pakkumise:

„Kallis Deborah! Mul on oma Põrgupõhjaga kavas üks uus projekt. Ehk tuleksid osaliseks!“

„Räägi!“

„Ma tahaksin rajada uue rahvalike pidustuste traditsiooni, mis tuleneks Põrgupõhjast ja jääks selle tunnusmärgiks. Esimene probleem: ma vajan sinu spetsialistiarvamust, millise rahvakalendri tähtpäevaga seda siduda. Mingit ära kasutatud püha, noh nagu jaanipäev, ma ei soovi. See peab olema midagi uut. Teiseks: tuleb välja töötada pidustuste programm ja vastavad rituaalid. Kolmandaks: Vanapagan. Temast peab saama pidustuste keskne tegelane, kuid tema roll nõuab hoolikat ettevalmistust ja Absalonile selgeks õpetamist.“

Deborah kõrvaldas elegantse küüneliigutusega huuleservale pidama jäänud koogipuru. „Sinu Vanapagan! Ma olen teda näinud. Temast pole asja, ta on töss.“

„Paremat mul praegu pole. Ka karud õpetatakse tantsima.“

Tasu osas saadi kokkuleppele ja Deborah asus ettevõtmist kavandama. Päevaks valiti välja rukkimaarjapäev. See tähtpäev oli veel ettevõtlike inimeste poolt hõivamata, pealegi andis see võimaluse juba sellel suvel alustada.

Deborah tuli kohale, mõõtis sammudega platsi ja joonistas sellest plaani. Ta võttis Absaloni ette:

„Sinu peamised etteasted on järgmised. Kõigepealt hiiüd ehk kutse. See oleks nagu mingi ulgumine, mille sa lased kuuldavale kusagilt kõrgemast kohast või puu otsast. Siis tervitus peolistele. Teksti ma sulle kirjutan ja me hakkame seda harjutama. Kolmandaks – tuletants. See on peamine number, ka seda tuleb õppida. Siis pead tüdrukuid taga ajama ja meestega jõudu katsuma, ja veel muudki. Aga sellest räägime järgmine kord.“

Ettevalmistused algasid. Peopäeval veeretati kohale õllevaadid ja löödi kokku poodium pillimeestele. Teeotsale seati laud ja tool, kus Ants pidi hakkama pileteid müüma.

Kuid lõuna paiku, kui Deborah tahtis teha peaproovi, oli Absalon kadunud. Ta ei ilmunud välja ka hiljem.

Corat tabas migreenihoog. Ta heitis korra oma ärklitoas pikali, märg rätik otsaesisel. Vägede juhtimise võttis üle Mati. Ta otsis välja Absaloni peo tarvis täiustatud tolariided, tõi redeli kuuse najale ja kui pidu oli algamas, kostis sealt ülalt ehtne hundi ulg.

Redelil ronijaid oli rukkimaarjapäeva ööl teisigi. Ka Berimund tõusis üle pika aja kirikutorni. Harkisjalgne riistapuu seisis truiult invaliidistunud tornikella kõrval, meenutades pigem palaka alla peitunud kratti, kes on kirikukella oma saagina siiasamasse käeulatusse konksu otsa riputanud. Berimund voltis kokku kallist mänguasja

katva riide ja surus silma vastu okulaari. Seljataha jäänud valged suveööd olid teleskoobile piinarikas üksinduseaeg. Kleepjas suvevalgus oli muutnud tähed kõrgel laotuses nähtamatuks ja teleskoop oli sellest lausa haige, tal oli nagu kae silmal. Ka valgus võib peita – kui sagedasti me selle iidse tõe oma valgusekultuses unustame! Nüüd aga oli läheneva sügise soe ja sametine öö muutnud peenimagi tähetolmu vaatamiskõlblikuks.

Sedapuhku oli hoopis Berimund taassündinud ime täheldamiseks pime. Kalli vaatlusriista niisugust alandamist polnud ta endale veel lubanud – tema kõhklev käsi kruttis optikatoru hoopis silmapiirile, kus kuuselatvade tagant paiskusid üles Põrgupõhja peotule sädemed. Koguni üksikuid kõrgele pääsenud leegipahvakuid oli näha. Võimas optika viis teda hetkeks otse ürgmeenutusi vallandavasse leegipöörisesse. Tundus isegi, et temani jõuab suitsulõhna ja ta kuuleb peoliste hõikeid.

Berimund väsis vaatamast, ta silm nihkus okulaarilt, jäigastus ja pöördus endasse. Samm-sammult võttis ta valusa vaatluse alla kogu oma senise elu. Ta ei leidnud sealt suuri vapustusi, ei midagi dramaatiliselt lõikavat, mida võiks kõrvutada äsja nähtud leekidega. Tema pihku ei jäänud teps miskit, mis väärinuks meelepidamist, mis võinuks saada märksündmuseks kas heas või kurjas. Polnud ka midagi sellist, mida ta oleks kramplikult soovinud unustada. Berimund laskis möödunud aegade sündmustel voolata palvehelmeina läbi pihu – ja äkki ta tundis, kuidas mõned täiesti tavalised, mittemidagiütlevad vahejuhtumid

põletavad käenahka. Kogu ta elu oli kulgenud sujuvalt ja valutult, ta polnud nooruses kaaslaste poolt üldsegi tõrjutud, temasse suhtuti hästi. Kuid ta jäeti märkamatul kõrvale. Ikka ja jälle kerkis tema silme ette sulguv ühikatoa uks, varjamaks põnevatele tegemistele suunduvate semude selgi. Sõnade saatel: „Sa jääd nagunii koju, kui Kleps tuleb maki järele, siis anna talle ära.“ Või: „Saada Joonas persse, mul raha pole.“ Või: „Tõmba Lola läbi.“ Või: „Keri tekk üle pea, ma ei tule üksi.“ Tookord tähendas see rahu ja mõnusat äraolemist Heideggeri „Sein und Zeiti“ seltsis. Sõbrad aktsepteerisid tema endassesulgumist. Ta oli üks isemoodi inimeseloom, tarkusekott, kellega võis koguni uhkustada.

Istudes nüüd mõranenud ja tummaks jäänud kella varjus, tajus Berimund äkki valusat üksindust. Esmakordselt tundis ta vajadust olla keset lõbutsevaid inimesi, laulda ja hüpelda. Haarata esimesel ettejuhtunud õlast, rääkida ja kuulata. Ta oli alati saanud tuge tähtedelt, neist ammutas ta kõike seda, mida inimestel jäi puudu. Pead kuklasse kallutades, palja silmaga vaadates tunduvad tähed alati meid kutsuvat, nad on siis lähedal ja osavõtlikud. Tõepoolest, veelgi uhkemaks ja säravamaks muutusid taevakillud teleskoobi abil otse tuppna toodutena. Kuid esmakordselt jõudis Berimundini julm äratundmine: Saksamaal lihvitud optika suurendas välja ka tähtede hoolikalt varjatud saladuse – need avaruseasukad vaatasid, olid alati vaadanud, inimesest mööda. Tähtedel oli hoopis omakeskis hüüda ja silmi pilgutada, Berimundiga polnud neil asja. Ta polnud nende sekka oodatud – nagu paraku ka

inimeste keskele. Äkki adus ta hingematvat tühjust, tema kõrval polnud kumbagi – ei tähti ega inimesi. Tõsi, viimasel ajal mõnikord üks oli, Absalon, kuid kas seegi oli inimene?

Nagu toetust otsides lasi Berimund peo libiseda üle tornikella külje, tema sõrmed kompasid mõrast poolitatud kirja „GLORIA IN EXCELSIS DEO“. Au olgu Jumalale kõrges. Ja ta mõistis – on aeg teha enda ees ka see viimane ülestunnistus, mida ta kogu elu on püüdnud edasi lükata: ta pole Jumala olemasolu kunagi südamega tajunud, usk on temale olnud vaid põnev intellektuaalne mäng. Nagu nüüd selgus oli ka sealpool tähti tema jaoks tühjus.

Berimund kattis teleskoobi taas palakaga, ta ei teadnud, kas ta siia üles enam tuleb.

XXXIII

Absalon aga hulkus metsi mööda. Kui aeg oli üle südaöö, ajas uudishimu teda uurima, mis toimub Põrgupõhjal. Absalon lähenes ettevaatlikult peopaigale, ta ei tahtnud, et teda märgataks. Juba kaugelt läbi puude nägi ta kõrget tuld. Kuid leegid teda sedapuhku ei huvitanud, nendega oli midagi valesti, nad oleksid nagu kuulunud pigem maalitud teatridekoratsioonide kilda. Ta kuulis peolärmi ja nägi lõkketule ümber karglemas iseenast. See ei pannud teda eriti imestama. Ta oli niigi

harjunud mõttega, et on kahestunud, on korraga inimene ja Vanapagan. Kui sellest puntrast eralduks veel üks killukene tuletantsu tegema, poleks juhtunud midagi erilist. Tegelikult oli see Mati.

„Vanapagan!“ kuulis ta selja taga vaikset hüüatust.

„Maie!“

„Vanapagan, kas sa oled väga vana?“

„Väga.“ Absalon pöördus ja nad hakkasid Maiega kõrvuti peopaigast eemalduma.

„Õigemini meie...“ jätkas Vanapagan sõnu otsides, „...nojah, meie, meil polegi vanust.“

„Kuidas nii?“

„Me oleme ajatud. Me elame kõigis aegades korraga. Mida me ka teeks, seda oleme teinud alati ja kõikidel aegadel ja oleme mõistetud tegema alatasa ja jälle. Mitte midagi ei muutunud, sest inimesed on ikka samasugused, kuigi kõikidel aegadel arvatakse, et just nüüd on kõik pöördunud ja ollakse äkki täiesti uued. Aga ikka samad mured, samad valed, samad pisikesed kavalused, samasugused rõõmud, samad alatused. Ja mis jääb siis vaestel kuraditel üle, eks siis ka meie peame nägema inimestega ühte ja sama valu. Ja tegema ikka ja jälle ühtesid ja samu tegusid. Ja nii tulebki välja – mida me ka ei teeks, seda oleme teinud igavesest ajast igavesti. Tänapäeval on kuradid väsinud. Ja inimesed võtavad endale kuradi koha. Ainult inimlikkust on neil tihti vähem kui päris saatanatel. Igav on.“

„Vanapagan, tule minu juurde. Kas ka seda on kunagi

varem olnud, et sa oled minuga tulnud?“

Milline sperma! See tungis tultaveena Maie õrnadesse kanalitesse, topeltsuuruses spermatosoidid suutsid vaevu läbi pugeda kitsamatest käändudest.

Linnulaul lõius norskamisse. Mõõdukalt kordaläinud vabaõhupeo tavarämps Vargamäe õuemurul oli pilla-palla segamini magavate, erinevas elusolemise astmes pidulistega.

Cora oli taas kummisaapad jalga ajanud ja jalutas edasi-tagasi mööda laastatud lagendikku. Oli näha, et ta on rahul. Järsku tõmbus tema kulm kortsu:

„Otsi see Absalon üles ja ütle, et ta on vallandatud. Ja et ta oleks siit kadunud!“

„Mis tast otsida, sealt ta tulebki!“ vastas Mati, endal ikka veel vanapagana-sarved rihmadega pähe seotud, takune vanapagana-habe aga otsapidi taskust rippumas.

„Minema siit, kas kuuled!“ tabas Absaloni Cora ootamatult kile hääl.

Absalon aga lähenes vaikides. Vast sammu kaugusel ta peatus, jäi pikalt Corat vaatama. „Mina olen Põrgupõhja Vanapagana pojapoja poeg. Kes oled sina?“

Cora tundis, kuidas eilne migreen tahtejõudu rööviva lainena kummikutaldadest pealaeni tõusis. Hetkeks adus ta Absalonist lähtuvat jõudu, mis arusaamatul kombel

käis temast üle. Ta tahtis öelda midagi teravat ja lõplikku, kuid keel suutis vormida vaid haledaid, poolründavaid, poolvabandavaid sõnu.

„Sa petsid mind,“ halises ta. „Mulle pole mingit päris-Vanapaganat vaja! Sa pead siit minema! Homme hommikul ei taha ma sind enam näha!“

Mati märkas, et Vanapaganal on kaelas Maie rätik. Ta tundis, kuidas rusikad krampi tõmbuvad. Esimese hooga tahtis ta oodata, kuni Cora on läinud, et siis Absaloniga arveid õiendada. Kuid eelmise öö keerdkäikudes oli temaski toimunud murrang. Ta oli rüübanud komejanditegemise mürki ja kasvumahla ja nüüdsest peale oli ta mõistatud andma igal sammul vaid etendusi. Teatritegemine oli määratud liigutama tema käsi-jalgu, andma tooni ka tema uue elu avasündmusele – Vanapagana karistamisele. Tükkhaaval kerkis tema silme ette dramaatiline kõrglavastus.

Ajas ette rutates võime märkida, et aastad muudavad Mati soliidsemaks ja temast kujuneb üks Eesti populaarsemaid ja paremini makstud peo-Vanapaganaid. Põrgupõhjal korraldatavad suguseltside kokkutulekud ja asutuste suvepäevad saavad tänu temale laialdaselt tuntuks. Matit kui Vanapaganat tutvustab koguni maakonna kultuurielu käsitlev voldik. Aja jooksul tekib talle palju jälgendajaid ja kujuneb välja koguni üleeestiline Vanapaganate võrgustik, mille kokkutulekul omistatakse talle teenitult Põrguvürsti tiitel. Coral oli olnud õigus – vanapaganaäri osutus kestvaks.

XXXIV

Absalon magas ja nägi ilusat und. Milles see ilu seisnes, kes oleks suutnud seda seletada! Ilusa asjus ei oska me ju öelda kunagi midagi peale igapäevaste lamdate tunnussõnade, mis tegelikult midagi ei tähenda. Äkki pööras unenägu teise lehekülje ja Absalonile maisele kehale langes kogu maailma kurjus. Teda lohistati jalust, teda tõugati. Kostus hõikeid:

„Võlts vanapagan põrgusse, me tulime sulle järele!“
Artikuleeritud hüüatused vaheldusid ulgumisega.

Absalon avas silmad. Tema ümber kargles neli valges hõlstis kogu, helendavad lõustad ees, püüdes jalahoopidega tabada tema roideid. Ei tea, kust tuli äkki see karujõud. Absalon haaras kinni kallalekippuja koivast, kargas püsti ning keerutas vaest jalaomanikku ringiratast. King tuli otsast ja mees lendas pea ees põõsastesse. Kaks tonti tõmbusid eemale, kuid nende peamees hüples kurja vandudes lähemale, Vanapaganat tabas terav rusikahoop näkku. Absalon rabas vastasel rinnust ja raputas täiest

jõust. Ta lõdvestas haaret, mees kukkus pikali ja tema põuest veeres välja maski valgustama sätitud taskulamp, Absalon kobas lambi pihku, rebis rämedalt maalitud näokatte eest ja valgustas peidetud nägu. See oli Mati.

Äkki tekkis ajanihe ja Absaloni silme ette ilmus haarimees, kellele ta mingil ammusel hetkel, asja eest teist taga oli tahtnud vastu lõugu anda. See oli toimunud õhtul, kui ta luges kastmeplekkide vahelt teadet meteoori kohta. Meenus kogu selle praeguse jama alghetk. Need kaks meest, Mati ja kelner olid äravahetamiseni sarnased. Meenus ka hämmeldus, mida ei tea kust tulnud vägivallasoov oli tookord temas tekitanud. Nüüdki jäi ta ammulisui vaatama oma tõstetud kätt rusikasse surutud tulekiviga. Absalon peatus ja pani kivi tagasi taskusse.

Mati kasutas juhust ja tormas ummisjalu minema, järele oma põgenenud kaaslastele.

Loo järg hargnes juba Antsul. Põõsastesse lennanud ja viga saanud kummitaja – üks suvitajatest – prõmmis Cora ukse taga, nõudes lohutust ja oma haavade sidumist. Mati oli tal takjana kannul, et olukorda kontrolli all hoida.

„See põrgusigidik Absalon tungis meile kallale!“ kuulutas ta.

„Mida kuradit!“ röögatas suvitaja. Ja Mati vahelesegamistest hoolimata rääkis ära kogu loo. Mati oli nende juurde järve äärde tulnud ja ääri-veeri rääkinud, et tuleks õige pulli teha. Õhk vajavat puhastamist ja üks siia

kleepunud paadialune tuleb minema peletada, muidu veel paneb majad põlema. Noh, et nalja saab kõvasti! Nii nad siis ennast tontideks tegid ja mehele kallale läksid. Asi aga keeras karmiks ja mõni ime, et mees vastu hakkas. Tema küll polnud tahtnud midagi vägivaldset.

Kui ühe kingaga liipav kannatanu oli ära poputatud ja minema saadetud, ajas Cora käed puusa ja pöördus Mati poole:

„Kas sa tahad, et ajalehed hakkaksid lõksutama, et meil pannakse külastajad vanakuradiga kaklema?“

„Mine sitale! Selle tööügamise peale võiks väikest nalja ikka lubada!“

„No nüüd aitab! Külalised pole sinule mängimiseks! Peaksid oma kohta teadma! Ma olen juba mõnda aega vaadanud, et sa hakkad siin juba üleliia tähtsaks muutuma!“

Mati surus ennast kogu kehaga Cora vastu.

„Kes siin tähtis on? Ega ometi sina? Sina oskad ainult jalgu harki ajada! Kes on sellest talust talu teinud? Kes on kogu aeg muretsenud ja rassinud? Kas sa arvad, et mul kedagi paremat karata pole kui sina? Aga mulle on see talu tähtis. Ja kellel on siis õigus olla siin majas peremees? Sa ise lubasid, et mina saan selleks.“

Vimmast ja armastusest kokkupõimunud piits vihises läbi õhu ja laksatas Matile näkku.

„Välja siit majast!“

Järgmisel ööl süttisid Antsu hooned. Hobused suudeti siiski välja tuua. Õnneks kõverdusid tules veepaagi jalad ja voolama pääsenud vesi kustutas suurema jao tallide tulest, kuid häärber sai siiski armetult kannatada. Puutumata jäid vaid järveäärsed turistide puhkemajakesed. Cora vaikis, kuid rahvasuus seostati põlemist Absaloniga. Seda pidasid usutavaks ka uurijad – eriti seetõttu, et mees oli kadunud. Kuid tarkadest registritest ei suudetud leida ühtegi kirjeldustega sobivat isikut, Absaloni lihtsalt polnud. Nõnda uurimine soikus.

Tegelikult oli see, kes tikku tõmbas, Mati. Nüüd ta aga rassis ja möllas, et lüüa püsti uued hooned. Cora sõitis linna vahet, ajas pankadest laenu ja kauples hinnaalandust saematerjalile.

Absalon oli ära seisnud pika järjekorra külmast, lund täis tallatud trepikojast kuni heategevusliku supiköögi söögiletini. Vaid veel üks vanamees tema ees sirutas väriseva käe supiportsu järele, järgmine oli tema. Range näoga toidumammi tõstis osava liigutusega supi taldrikusse, lisas kõrvalt kausist mõned lihanarmad ja ulatas Absalonile. Taldrik käes, kulunud küünarnukid harali, liikus Absalon söögiruumi kaugemasse otsa, kus pika laua taga paistis vaba koht. Otse ehitud jõulukuuse kõrval. Olid jõulud.

Kaugel metsade taga aga magas Maie, padja alla sirutatud käes Absaloni kivi. Tema üsas pooldusid rakud.

Nad keerlesid hetkelises ringmängus ja kinnitusid siis eksimatult oma kohtadele. Millised suured ja võimsad rakud!

Tema nimeks pidi saama Jürka.

Möödus aasta ja Maie abiellus Matiga, nad elasid rõõmsat ja kokkupõimunud elu. Mati kasvatas hoolega Jürkat, noort Vanapaganat.

Vahtra talus,

suvel 2017